Faik Y. BAŞBUĞ / Mustafa KOÇ

KARAPARA

ty
TEKİN
YAYINEVİ

Karapara, Faik Y. Başbuğ Mustafa Koç / 1980 Ekim / Kapak, Nevin Şenkan / Kapak Baskısı Özyılmaz Matbaacılık / Dizgi-Baskı, Yaylacık Matbaası / Cilt, Deniz Mücellithanesi / Kitabı Hazırlayan, Metin Aldemir / Kitabı Yayımlayan, Kemal Karatekin, Tekin Yayınevi, Ankara Cad. No. 51 İst. Tel. 27 69 69

FAİK Y. BAŞBUĞ MUSTAFA KOÇ

KARAPARA

Tahtakale Piyasası,
Kara Servetler,
İkili Finansman,
Stokçuluk, Kaçakçılık
Ve Karaborsa Gerisinde,
Tefeciler.....

TEKİN YAYINEVİ

Dünyaya ışık oldukları için,
öğretmenlere...

İÇİNDEKİLER

I — KALKINMA SÜRECİ İÇİNDE SERMAYE PİYASASININ YERİ

1 — EKONOMİYE GENEL BAKIŞ VE İRDELEMELER

— Para Piyasasından Özet Görüntüler
— Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Sermaye Piyasası

2 — SERMAYE PİYASASININ ANA KURUMLARI

a - Genel 23
b - Bankalar ve Meşru Tefecilik 24
c - Karaservetin Emrindeki Bankacılık ... 28
d - Kalkınmanın Finansmanında Bankaların Engelleyici Etkileri 31
e - Faiz Ekonomisine Geçiş 33
aa - Genel 33
bb - Faiz Uygulamasında Liberalizm 35
cc - Kredi Faizleri Açısından 36
dd - Mevduat Açısından 39
ee - Yeni Bir Devlet Subvansiyonu 41
ff - Munzam Karşılık Faizi ve Gerisindeki Gerçek 41
gg - Gelir-Gider Dengesi ve Faiz Farkı Uygulaması 42
hh - Liberal Çizgiden Kaçış ve Bankaların Buldukları Orta Yol ... 43
ii - Vergili Maliyet ve Tefeci Piyasasının Şansı 46
f - Bankerler 48
aa - Enflasyon Kârı Yoktur 51

bb - Yasal Açıdan Bankerler ve Organizasyonu 53
cc - Banka Güvencesi 57
dd - Bankerlerin Şansı 58
ee - Banker Oyunları ve Karaparanın Tahvile Yönelişi 60
ff - Otofinansman Gereksinimi ve Vergiden Kaçan Paraların İşletmede Kullanılışı 62
gg - Satış Zamanlamaları ve %41,5 Faiz 65
g - Tefeciler (Tahtakale) 66
aa - Genel 66
bb - Tefeci Piyasasının Kuramları 68
cc - Döviz Oyunlarında Tefeciler (Tahtakale) 71
dd - Ve İkili Finansman 73
ee - Asıl İkili Finansmana Gelince 75
ff - Devlet Devreden Çıkıyor 76
gg - Kanıtsal İki Örnek 78
hh - Geleceği Kurtarmak 80

3 — KARAPARA VE KARASERVET NEDİR?

a - Genel Olarak 82
b - 400 Milyar TL'lık Karapara Karaservet 85
c - Hesaplamada Yöntem: Büyüme Katsayısı 87
aa - Net Kazanç Oranları 88
bb - Büyüme Katsayısı 89

4 — KARAPARA VE KARASERVETİN KÖKENLERİ

a - Tekelleşme ve Getirdikleri 91
b - Döviz Darboğazının Gerisindeki Gerçek 93
c - Karaparayı Yaratan Karaborsa 94
d - Karaparayı Yaşatan Bankalar ... 97
e - Enflasyon - Devaluasyon - İşçi Dövizleri ve Geleneksel Tefecilik 98
f - Sanayi Kesiminin Yeri 99

II — ULUSLARARASI FONLARA YÖNELİŞ

1 — DÇM SİSTEMİ (1970 - 1980)

a - DÇM'nin Anlamı ve İşleyiş Şekli 102
b - Yeni DÇM 105
c - Tekrar Eskiye Dönüş ve Transfer Darboğazı 106
d - Sistemde Reform ve DÇM'nin Tükenişi 109
e - DÇM Sisteminin Boşlukları ve Çıkış Yolları 110
f - Asıl Görev Devlete Düşer 112

2 — PREFİNANSMAN DÖVİZLER

a - Sistemin Yapısı 116
b - Yeni Düzen 118
c - Sistemin Onarılışı ve Bunalımdan Çıkış 121
d - Önfinansman Sistemi ve Tahtakale ile Yöndeşlikler 122

3 — ÖZEL DIŞ KREDİLER

a - Çokuluslu Sermayelerde Pazar Endişesi 125
b - Yatırımın Tutarlılığı Sağlam Bir Devlet Politikası Gerektirir 127

III — KARA PİYASANIN YARATTIĞI YENİ BİR EKONOMİK MODEL

1 — KAPİTALİST DÜZEN (ANAMALCI DÜZEN)

a - Anamalcı Düzen Bir Uluslararası Yeniliktir ve Türkiye Bu Düzenin Bir Parçasıdır 129
b - Sermaye Piyasası Anamalcı Düzenin Can Damarı ve Üst Yapı Kurumudur 131
c - Türkiye'de Yasal Düzenleme Çabaları Sonuç Vermemiştir 133
d - Eski Yasalar Kötü Değil Yetersizdir 134
e - Mevduat Tekelleri ve Tefecilik 135
f - Bozuk Düzen Bankerleri Karabank Yaptı 137

2 — SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ YA DA TAHTAKALE'DE SOYGUN YÖNTEMLERİNE PRATİK AÇIDAN YAKLAŞIM

a - Bir No'lu Yöntem 140

b - İki No'lu Yöntem 145
c - Üç No'lu Yöntem 147
d - Dört No'lu Yöntem 150
e - Underwriting Anlaşmaları 155
f - Yatırım Fonları 160
g - Yurt Dışında Tahvil Satışı 161
h - Beş N'olu Yöntem 163
i - Yöntemlerin Yorumu Genel Sonuç 164

SUNUS

Tarihinin en ağır ekonomik bunalımını yaşayan Türkiye'nin 21. yüzyıl eşiğinde yeni bir ekonomik denge mihrakı aradığı açık bir gerçek. Enflasyon-devaluasyon sarmalı arasında içsel ve dışsal ekonomik dinamiklerin, IMF canavarında ya da kurtarıcısında düğümlendiği bu dönemde, her türlü önlemler çarpılmış yapı dolayısiyle yeni sorunları ve önlemleri ivedi şekilde gündeme getirmektedir.

Gelişimlerin, izlenilmesi güç bir hızla yol aldığı bu sorunlar ağı içinde ise, parasal oyunlar ve sermaye piyasası işlemleri en ağırlıklı yeri almaktadır. Bir yandan salt banker oyunları, mevcut sosyal yapı ve ekonomik bünyeye göre akıl almaz bir eğri çizerken, bunun hemen ötesinde «kara servetler» diye adlandırılan yasa dışı fonlar, düzen içinde akılcı bulguların çok ötesine varmış yöntemleriyle, doğrultusu saptanamayan bir Türkiye yaratılmasında çok önemli yollar katetmiştir. Ve giderek karmaşık bir yapıya bürünen dünya ekonomisi içinde, en sade ve kendine özgü sistemi küçücük bir «Tahtakale» tanımlaması içine sığdırarak, stokculuk, karaborsacılık, kaçakçılık ve bunlarla özdeş tüm kurumları içinde toplayan sistemiyle Türkiye'yi başköşeye oturtmuştur.

Bu inceleme sırasında, olanaklar elverdiğince, tüm kesimleri ilgilendirircesine genellik kazanmış, ancak hem yöntemleriyle hem de yasal düzenlemelere konu edilip güdümlü devlet politikası içine çekilebilirliği ile, tabu olarak kalmış kara para piyasasının

açıklamasına çalışılmıştır. Özellikle pratik açıdan analizi yapılan bu sektörün, daha da ileri gidilerek ekonomik açıdan değerlendirimi ve enflasyon ve devaluasyon odağı olarak görüntüleri ayrı bir özenle ele alınmıştır.

Ancak her şeye rağmen, istenen her türlü araştırmanın yapılabilirliğindeki güçlük de ortada. Bu bir bakıma gücü tartışılamaz düzeye varmış olan sistemin doğal bir sonucu.

Uğraşı alanı yapılmaksızın tüm kişilerin bir ekonomist durumuna geldiği uluslar daha mutlu yaşayacaklardır. Çünkü o zaman sağduyuya dayalı ulus çıkarları daha evrensel boyutlu ortak çıkar kavramıyla çakışacak, sonuçta da dünya daha çok yaşamaya değer olacaktır. Karapara piyasası ise halk eğitimi ve ekonomist yaratılması açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir.

Kitabın hazırlanmasında sabırla büyük bir çaba gösteren Martina Scheufele ve tüm emeği geçenlere içtenlik dolu teşekkürlerimizi sunarız.

Faik Y Başbuğ *Mustafa Koç*

I — KALKINMA SÜRECİ İÇİNDE SERMAYE PİYASASININ YERİ

1 — EKONOMİYE GENEL BAKIŞ VE İRDELEMELER

««Türk ekonomisine yansız bir yaklaşımla bakışın sonucu saptanabilecek gelişimleri şöyle özetlemek olasıdır :

Öncelikle dikkati çeken konu fahiş fiyat artışlarıdır. Psikolojik enflasyon geçerliğini sürdürmektedir. Ekonomide ücret-fiyat çekişmesi kuşkusuz vardır ama, konuya ücretliler açısından bakıldığında asıl dikkati çeken gerçek bu kesimin kemerlerinde sıkılacak başka delik kalmamış olduğudur. Diğer taraftan Merkez Bankası kaynaklarının KİT açıklarının finansmanında kullanılması, enflasyonist baskı yaratan ayrı bir sorun olarak ortadadır.

Kitabımızın asıl konusu sermaye piyasasına gelince: Yatırımların güvenilir kaynaklardan finanse edilmesi, her rejimde, her ülke için başlıca devlet sorunudur. Sermaye piyasası konusu, beş yıllık kalkınma planlarında yer aldığı gibi hükümetlerce değerlendirilmemiş, politik ve kolay tercihler, gerçekçi ve ekonomik olan tercihlere göre birinci planda uygulanmış, sonuçta geniş halk yığınları, fakirlik çemberine itilirken, yatırımlar durmuş, gelişme hızı eksili ölçeklerle hesoplanmaya başlanmıştır.»

Sermaye piyasasına ilişkin bir yasanın bulunmadığı, fon arz ve istemlerinin büyük bir başıboşluk içinde

kişisel tasarruflara bağlı olarak varlıklarını sürdürdüğü ve son olarak da esasen Türkiye'de oturmuş bir para piyasası bulunmadığı eleştirileri süre dursun, gerçekte Türkiye çağın akılcı bulgularını aşmış düzeyde parasal işlemlere konu edilen iç piyasasiyle, gerçekten son derece canlı bir fon akım ortamı oluşturarak uluslararası alanda standart üstü bir yer işgal etmiştir. Parasal operasyonların çok yönlü dinamizmi ve bu dinamizmde şekilsel anlamda izlenen gizlilik, deyim yerinde ise bu yaratıcılığın öncüsü olarak Türkiye'yi lider koltuğuna oturtmuştur. Ve böylece çeşitli uğraşı alanlarına özgü istatistik rakamları arasında ön sıralarda yer alabilme umudu ve bekleyişi, nihayet para piyasası operasyonlarındaki «kara ya da serseri para», «kara servet», «tefeci piyasası», «karaborsacı üretim kesimi», «Tahtakale Merkez Bankası», tanımlamalarının gerisinde gizlenerek gerçekleşmiştir.

Bu konu çok yalın ve basite indirgenerek geçiştirilecek kadar sade değildir. Özellikle iktidar değişimlerinin çok sık bulunduğu ve siyasi partilerin sağlam bir meclis aritmetiği oluşturamadığı günümüzde, ayrıcalıkla gündem konusu edilmiştir. 1978 - 1979'lar gerçeği, yıllardan beri tekrarlanan «sosyo-ekonomik» tümcesini, sorunların kaynağı ve çözüm yollarının ana bileşkeni olarak düşünmeyi iyice zorunlu kılmıştır. Şimdi servet beyannamelerinin bir kamu affı sayılacak gelişimlere sahne olmak üzere yenileceğinden bahsedilmektedir. İşte bu öngörü, saydığımız tanımlamaların yeni bir odak üzerinde somutlanışı ve çok yönlü sonuç yaratıcı bir doğurganlık beklentisi ile sistemin yeniden ele alınışı anlamına gelmektedir.

Daha özet bir bakışla, para piyasasında olup biten gelişimler salt nakit akımları olarak düşünülmemiş, artık geç de olsa topyekûn sosyo-ekonomik dinamiklerin «para piyasası» tanımı içinde düğümlendiği iyice anlaşılmıştır. 300 ya da 500 milyar TL başıboş, kayıt ve hesaplamalarda dikkate alınmayan bir fon topluluğundan sözedilmektedir. Türkiye'nin içinde bulunduğumuz yıl bütçesine yakın bir rakkamı gösteren bu birikim, tam açık bir deyimi

ile yasa dışı uygulamaların kaynağını oluşturmaktadır. Kendi oluşum şekli de geçmiş dönemin yasa dışı uygulamaları sonucudur.

Aslında para piyasası dinamiklerini birbirinden soyutlamak ve ulusal felâket halini almış bulunan enflasyonun kökenlerini bu soyutlamalar çerçevesinde çeşitli kesimlere bölerek değişik yönlerde aramak pek doğru bir yaklaşım olmasa gerektir. Bu nedenle sermaye piyasasını ve onun yukarıda değindiğimiz günümüz koşullarına özgü bağış olgusu «kara serveti» salt ön yargılı bir gözlemle, çarpık piyasa gelişimlerinin ana faktörü olarak benimsemek yanılgılı olur. Bunu aşan düzeyde para piyasasını, kısmî soyutlamalar yerine, tümüyle etki-tepki oluşumlarına açık çok bilinmeyenli denklem gibi düşünmek ve denklemin bilinmeyenleri düzeyinde enflasyon odaklarını aynı anda algılamaya çalışmak sanırız en doğru yoldur. Biz böyle bir bakış açısıyla sermaye piyasasını kalkınma stratejisinin ana katalizörü olarak görmeğe çalışacağız. Tek değil, ama hızlandırılabilen, kompleks bir etken dinamik.

Para Piyasasından Özet Görüntüler :

Türk ekonomisine yansız bir yaklaşımla bakışın sonucu saptanabilecek gelişimleri şöyle özetlemek olasıdır.

Öncelikle dikkat çeken ilk konu fahiş fiyat artışlarıdır. Daha gerçekçi bir deyimle bir artış trendi anlamında hareketliliği dile getiren enflasyon, en yakın teorik tanımlamasını bulmuş ve pratiği etkin şekilde ekonomik kurumlar arasında enjekte etme olanağını Türkiye'de elde etmiştir. Engellenemeyen dik ve hızlı bir tırmanış eğrisi çizmiştir. Kesik kesik atlamalardan öte yıllar ve yılın daha küçük zaman kesitleri içinde dengeli şekilde yayılmış bulunan bu hareketlilik, âdeta günlük yaşantının izlenmesi hem çok güç, hem de çok kolay temel niteliklerinden birisi olmuştur. Güçtür çünkü reel anlamda ekonomik değer olarak kendisiyle yarışmak olanak dışı kalmıştır. Çok kolaydır çünkü yaşanılan andan itibaren geleceğin tah-

minlerini yapmak ilgililer dışında sade vatandaş için dahl olağan bir aldatmaca oyunu haline gelmiştir. Bugünden mala yönelirken yarınki alım fiyatını saptamanın herhangi bir güç yanı ya da kehanette bulunma şeklinde değerlendirilecek karışık bir yanı kalmamıştır.

İkinci ana görüntü merkezi, klasik ekonomi kuramlarına göre tanımlaması kolayca yapılabilen ve âdeta bu kuramların geçerliliğini arz-talep denklemi üzerinde çalıştıran, üretim ve kıtlık olgusuna ilişkindir. Bir yandan aşırı fiyat hareketliliği gözlenirken, diğer yandan hangi fiyatla olursa olsun, aranan malı bulma son derece güçleşmiştir. Deyim yerinde ise kıtlıklar ve yoklar ekonomisi iyice geçerliliğini sürdürmeye başlamıştır. Yağ kuyrukları ve gaz kuyrukları, bu yoklar gerçeğini daha da ileri götürüp çeşitli güldürmece konuları şeklinde günlük düşün yaşamına sokmuşken, aynı zamanda da iktidar gruplanmaları ve uğraşısı bu noktadan hareketle kitle oluşturma yöntemi olarak etkin şekilde kullanılmaya başlamış, siyasi partiler seçim yatırımlarını bu konu üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Doğal olarak da ulusal çıkar ve ekonomik güçlükler analizi daima geri planda kalmıştır.

Üçüncü önemli görüntü ise böyle bir piyasa içinde devletin gücü ve üretim ünitelerinin direnci noktasında düğümlenmektedir. Bu konu aslında bir önceki konuyla yakın bağıntılı ve hatta onun bir başlangıç ve sonucu olmasına rağmen, ondan bir adım daha öteye devletin piyasa ögelerine etkisi anlamında çok daha ilginç ve üzerinde durulması gereken önem ve ciddiyettedir.

Özellikle günümüzde bu önem, çok somut uygulama ve açıklamalar sonucu daha da belirginlik kazanmıştır. En yetkili genel idare görevlileri, zaman zaman, belirli bir dalda sıkıntısı çekilen malın, gerçekte üretiminin yapıldığını ve çok bol olduğunu ama piyasaya yeterince verilmediğini, iradi bir şekilde darlık yaratılarak hem yüksek fiyattan pazar yaratıldığını hem de yokmuş gibi gösterilerek kamu oyunun ve onu aşan düzeyde genel idare kademelerinin yanıltıldığını açıkça vurgulamıştır. Başka deyişle

devlet bildiği bir üretim süreci içinde, üretim monopollerinin hem fiat yönünden hem de pazarlama ve stoklar yönünden kıskacı altına girmiştir. Böylece bir yandan isteğe bağlı psikolojik enflasyon en geniş şekilde geçerliliğini sürdürürken, bir yandan da devletin etkinliğinin ve denetim gücünün iyice yok olduğu adeta tescil edilmiştir. Bu arada diğer bir açıdan bakılırsa, genel idare kendisine uzanan zam talepleri karşısında uzun süre varlığını sürdürememiş, özellikle dayanıklı tüketim malları sahasında, kısa sürede teslimiyetini ilân ederek talepleri olura bağlamıştır ve çıkmazda bulunuşu kabullenmiştir.

Çok önemli konulardan birisi ise kuşkusuz para piyasasında gözlenen karışıklıktır. Fon birikimleri ve kullanımları bağımsız bir devlet güvencesiyle disipline edilememiş, bir seri birincil, ikincil, vs. şeklinde tanımlanan uydu piyasalar türemiştir.

Bir yandan meşru para piyasası işlemleri, mevduat ve birincil piyasa sayılan tahvil ve hisse senetleri alım - satım işlemleri şeklinde geçerliliğini sürdürürken aynı zamanda da yoğun bir tefeci piyasası, yasal faiz tavanını aşmaya yönelik ikincil tahvil piyasaları ve en önemlisi de, kara servet denilen beyanname dışı birikimlerin işlem gördüğü tahtakale merkez bankası ve ikili finansman konuları en canlı şekilde varlıklarını devam ettirmiştir. (İncelememiz sırasında özellikle bu yön üzerinde durulacaktır).

Beşinci önemli nokta ise ücretlere ilişkindir. Türkiye, çağın gelişimleri denen gelişmekte olan ülkeler üzerindeki ağır ekonomik baskı ve enflasyonu en aşırısiyle duyarken, bu gelişimlere karşı bir başka katalizörün, ücret-fiat etkenin de baskısını ağır şekilde duymuştur. Sendikal gelişimler büyük bir hız göstermiş, asgari yaşam hakkının bile büyük ölçüde tehlikeye girdiği dönemde ağır ekonomik baskılara karşın ücret artışı istemleriyle bir denge unsuru olmaya çalışmıştır. Tek yönlü bir anlatımla yanıtlamak gerekirse başarılı olmuştur da. Ücret düzeyi işçi statüsündeki tüm özel ve kamu kesimi çalışanlarında büyük bir artış göstermiş, ayrıca çeşitli yan güvence önlem-

leriyle pahalılığa karşı reel geçim düzeyi kararlı bir çizgide tutulmaya çalışılmıştır. Ne var ki, tek yönlü dediğimiz gibi, bu gelişimler sonucu bir bakıma başarı sağlanırken, bir başka açıdan da «enflasyon ücret» tümcesi gibi, tavuk mu yumurtadandır, yumurta mı tavuktan sorusuna benzer şekilde bir kısır döngü içine girilmiştir. Başka deyişle diğer etkilerle beraber ücretler de, içinde yer aldığı ekonomik koşullara bağlı olarak fiat hareketini körükleyen ana nedenlerden birisi olmuştur.

Hemen belirtelim; biz bu noktayı vurgularken açıkça ücret artışlarının karşısında olduğumuzu ortaya koymak istemedik. Tam aksine reel ücretin ve asgari yaşam standardının korunması ve yaygınlaştırılmasından yanayız. Ama öyle bir ekonomik trajedi sergilenmektedir ki, var olan etkenler çerçevesinde ücretler de enflasyon kâbusunun körükleyicisi olabilmektedir ve olmuştur. Sonuçta da hangi önlemlerle ve hangi aşamada enflasyona dur denileceği sorusu biraz da yapay şekilde çok bilinmeyenli denkleme dönüştürülmüştür.

Enflasyonun önlenmesi gerektiği, bunun da bugünün kuşağı üzerinde önemli ölçüde artırılacak alternatif maliyetle olası bulunduğu belirtilirken, ücretler yönünden konuya bakıldığında kemerlerinde sıkılacak başka bir delik kalmamış bulunan bu kesiminin acı tablolarını şu sayısal verilerle ortaya koyabiliriz :

Yıllar	Toptan eşya fiatları 1963 = 100	İstanbul ücretliler geçim indeksi 1963=100
1974	311.8	268.4
1975	343.2	326.6
1976	396.6	381.7
1977	492.1	498.4
1978	750.8	842.4

Görüldüğü gibi fiat hareketleri özellikle 1977'den sonra son derece yüksek düzeyde bulunmuştur. İçinde bulun-

duğumuz 1979 yılının da aynı eğriyi devam ettireceği anlaşılmaktadır.

Sonuç ise yineleyelim şu Bu denli yüksek fiat artışları ortamında hangi açıdan bakılırsa bakılsın direnmek ve sendikal bir bilinç ve kararlılıkla toplu sözleşme masalarından yüksek zamla dönmek. Hiç kuşku yoktur ki, işçi örgütleri bu açıdan gerçekten başarılı olmuşlardır. Bunu daha önce de belirttik. Toplu sözleşme dönemlerinin ikişer yılı içerdiği günümüzde, birinci yılın zammı için baz olarak alınan bir önceki yılın fiat artışlarına karşın, iki yıllık dönemin ikinci dilimi için de en az birinci yıl için koparılan ödünler aynen tekrarlanmıştır. Hatta oransal artış deneyimlerinden yararlanılarak, ikinci yıl için ücret artışı istemi daha yüksek düzeyde tutulmuştur. İkramiye gibi aslında vergi yasaları için de bir aldatmaca kurumu olarak yerleşmiş bulunan gelir kaynağı, ücret takviyesinde en büyük umut önlemi olmak üzere varlığını sürdürmüş, neredeyse bir ikinci maaş oluşturacak şekilde on ya da oniki ay içinde dengeli olarak serpiştirilmiştir.

Ancak açıkça kabul edilmesi gereken bir başka ekonomik gerçek vardır. Ücretliler ve az gelirlilerin tüketime karşı duyarlılığı, üst gelir dilimindeki kişilere göre çok daha yüksektir. Ücrete göre çok hareketli ve doğru orantılı bir talep eğimi vardır. Maaştaki bir birimlik artış derhal tüketime yansımakta ve geleceğin de gelir yönünden ipotek altına alınması pahasına mala karşı talebi iki üç kat artırmaktadır. İkramiye ve diğer yan ödemelerin talep yaratıcı etkisi ise biraz daha farklıdır. Bu tür ödentiler daha çok dayanıklı tüketim malı ve lüks tüketim mallarına yönelmekte ve yapısı itibariyle büyük ölçüde dışa bağımlı olarak üretilen bu malların piyasasında arz-talep yönünden önemli tıkanıklıklara yol açmaktır. Böylece enflasyon tüketici kesimden gelen yoğun baskı sonucu diğer etkilerle beraber önüne geçilemez bir görüntü almaktadır.

Şöyle ki, öncelikle KİT'ler bugün istihdam sorununun çözümünde, her çeşit hesapları bir kenara bırakılarak ye-

gâne kurumlar olarak düşünülmektedir. Devletin temel yatırımlarla örtülü işsizlik sorununu gündeme getirmeden, işgücü fazlalığını mas edemediği ekonomide, KİT'ler, görünürde işsizliği kapatan temel araçlardan birisi olmuştur. Bu nedenle tüm sakıncalı yönlerine karşın bu yapıda bir ekonomide, bu kuruluşların daha farklı bir ortam içine itilmeleri olanaksızdır. Böyle olunca KİT'ler dolayısiyle para politikasında gözlenen çarpıklığı ekonomik etken olarak iyi etüd etmek gerekir.

Çok açıktır ki, Merkez Bankası kaynaklarının KİT açıklarını finanse etmede kullanılması, daha önceki ücret enflasyon açıklamamız çerçevesinde yine aynı özelliklere sahip olarak enflasyonist baskı yaratacak niteliktedir. Sonuçta, işçi ücretlerinin ödenmesi anlamına gelen emisyon ve reeskont olanaklarının KİT'ler adına zorlanması olgusu, tüketici kesimin talep artışı yönünden gösterdiği aşırı duyarlılığı aynen gösterecek, çarpan etkisiyle fiat tırmanışını körükleyecektir. Kanımızca konunun en hassas noktası burada düğümlenmektedir. Enflasyonist ortamda tüm diğer ekonomik dinamiklerle birlikte ücret baskısı darboğazında sıkışma, buna karşın herşeye rağmen istihdam sorununu çözümleme iki karşıt oluşum olarak varlığını sürdürmektedir. Seçeneklerin katılığı ve sınırlılığı birinden diğerine geçmeyi değil, ikisi arasında dengeli bir tercih yapmayı zorunlu kılmaktadır. Ve sonuç olarak öyle anlaşılıyor ki, bu açıdan da enflasyonist baskıdan kurtulma, yapısal yenilenme ve gerçekçi bir yatırım politikasiyle çözümlenebilecek uzun vadeli kalkınma konusudur. Mevcut yapı kısa vadede başka bir çıkışı en azından şimdilik olanaksızlaştırmaktadır.

Ekonomideki etken ögeleri bu ana noktalarda özetledikten sonra sanırız, bir genel idare öngörüşü olarak sermaye piyasasından hareketle planlanan ve porgramlanan kalkınma ve yatırım stratejisine girmek gerekir. Bu açıdan bakıldığında en anlamlı teorik düzenlemelerin Beş Yıllık Kalkınma Planlarında yer aldığını görmekteyiz.

Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Sermaye Piyasası :

Yatırımların bir bütün olarak önemi ve kaynaklar açısından değerlendirimi en genel anlamda yerini, değindiğimiz gibi planlarda bulmuştur. Ulusal kalkınmanın, gerçekçi yatırım programı ve onu finanse edecek tasarruf odaklarının araştırılması ile olası bulunduğunun bilinçliliğinde, konu şöyle özetlenmiştir :

> **« . . . Yatırımların yurt düzeyine dağılımını yönlendirmek amacı ile özendirme araçlarına yörelere göre ağırlık verilecek, yurt içi ve yurt dışı tasarrufların öncelikli yatırımlara yönelmesini sağlamak üzere örgütlü, düzenli ve yaygın halk girişimleri ile kooperatiflere yararlanacakları özendirme araçları ve yararlanma dereceleri açısından ayrıcalıklar tanınacaktır.»**

Özel girişimin sanayi yatırımlarına yönelmesi özendirilecek ve plan amaç ve kurallarına uygun sanayi yatırımları yapanlara güvenceler sağlanacaktır.»

Hemen belirtelim, bu tür açıklamalar yeni değildir. Genellikle önceki planlarda da benzer hükümlere yer verilmiştir. Bir belirgin fark olarak belki şu söylenebilir. Daha önce yatırımların gerçekleştirilmesinde «halk girişimleri ve kooperatiflerin» yeri bu denli ağırlıkla vurgulanmamıştı. Bu kez, bu tür örgütler itici güç olarak sisteme yerleştirilmeye çalışılmıştır.

Diğer taraftan yine belirtmek gerekir ki, daha öncekilerde olduğu gibi bu planda da, genel iyi niyet beklentileri sıralanmış olmasına karşın, uygulamaya asıl renk katacak olan detay hükümlere pek yer verilmemiştir. Kastedilen özendiri araçları, girişim yöntemleri ve en önemlisi de yaptırım maddeleri açıklığa kavuşturulmamıştır. Bu belki bir bakıma doğaldır. Planların genel niteliği ve yol göstericiliği bunu gerektirir denebilir. Ama uygulamanın plan hedeflerinden sapması, plan hedeflerinin asıl uygulayıcısı ve gözeticisi olan genel idare tasarruflarının çok

sınırlı işleyişi ve doğrultularının saptanamayışı, en önemli kalkınma hamlesi eksikliği olarak geçen tüm dönemlere damgasını vurmuştur. Yine aynı olgunun yinelenmesini önleyecek kararlı ve yetenekli bir sosyo-ekonomik yapı henüz oluşmamıştır.

Biz, sermaye piyasasından öncelikle kaynak dağılımı anlamında yatırım piyasasını anladığımızdan, Kalkınma Planının İkinci Kesim üçüncü bölümünde yer verilen Yatırım Politikaları kısmındaki hükümlere yer verdik.

Bunun ötesinde salt para piyasası anlamında fon akımlarını içeren ayrı bölümler de bulunmaktadır kuşkusuz. Ne var ki, bu açıdan bir gözlem, ister bankacılık kesiminde fon akımları, isterse tüketici piyasada fon akımları ve biriklmler sözkonusu edilsin, inancımıza göre «kalkınma ve sermaye piyasası» tanımlaması içinde pek anlamlı ekonomik dinamikleri dile getirmemektedir. Getirmektedir de belki geçmişin deneyimleri Türkiye'ye özgü olarak bunun olanaksızlığını göstermektedir. Bu nedenle de yineleyelim, «para ve banka» başlıkları altındaki düzenlemelerden biz esasen üzerine gidilmesi gereken ama hep bugüne kadar soyut banknot dolaşımı şeklinde nitelendirildiğinden hiç bir gerçekçi ekonomik güce kavuşturulamayan başı boş piyasayı anlıyoruz. Onun için de bu bölüm hükümlerine daha sonra yer vermeyi yeğledik.

Planın I. kesim 5. bölümünde «Para, Bankalar ve Kredi Kurumları» başlığı altında şu hükümlere yer verilmiştir:

> **«Türkiye ekonomisinde mali sistem, tasarrufları özendirerek kalkınmada öncelik taşıyan alanlara yöneltecek bir yapıda ve işleyişte değildir. Kamu kesiminin ekonomik ve toplumsal alandaki yükümlülükleri ölçüsünde reel kaynak sağlamada karşılaştığı güçlükler, bu kesimin Merkez Bankası kredilerine ve böylece enflasyonist kaynaklara dayalılığını açtırmaktadır... Bu kredilerin büyük ölçüde ekonomide mal ve hizmet arzına yol açmayan subvansiyon niteliğin-**

deki ödemeler için kullanılması ve kredilerin geri dönemeyecek para arzını sürekli genişletmesi, ekonomide mal ve hizmet arzını aşan bir parasal genişleme ile sonuçlanmaktadır.»

Bu açıklamalardan öncelikle çıkartılması gereken iki önemli sonuç şudur: Birincisi, hükümetler sermaye piyasasını daha önce de üzerinde durduğumuz gibi yalın nakit akım alanı olarak düşünmüşlerdir. İkincisi ise, buna bağlı olarak para arzı ve fiat hareketleri, ekonominin iki büyük neden-sonuç ilişkisini yansıtan ögeler olarak alınmıştır. Bu nedenle de iki büyük soyut sorun olarak vurgulanmıştır.

Para piyasasının, yerinde bir deyimle sermaye piyasasının böyle çok kutuplu kompartımanlara ayrılışı, gerçekçi bir yatırım ve kalkınma analizini daha başlangıçta engellemiştir. Üzerine gidilmek istenen konularla beklenen sonuçlar arasında çoğu kez olumlu bir bağlantı kalmamıştır.

Oysa gerçek kalkınma yolunda olanakların seferber edilmesi konusu, para akımı ötesinde ekonomide tüm dinamiklerin harekete geçirilmesi anlamına gelmektedir. KİT'leriyle, Merkez Bankası pozisyonlariyle ödünçleme anlamında ya da onun ötesinde her türlü birikim ve güçlerin yatırım yolunda hareketlendirilmesidir.

Ne var ki, bakış açısı bu denli sınırlı da olsa, üzerinde durulan konuların sorunlar yönü saptanabilmiştir. Sanıyoruz bu nokta sermaye piyasası etkenlerinin harekete geçirilmesi uğraşısı içinde, önemli bir ölçek olarak kullanılacaktır.

Yine plan hükümlerine dönersek, bir bütün olarak yukarıdaki hükümlere yöndeş şekilde para piyasasındaki Merkez Bankası, KİT'ler ve Bankalar arasındaki klasik değişim yöntemlerinin, uygulanması ve sonuçları üzerinde durulduğu görülür. KİT'lerin finansman açığı ve Merkez Bankasına başvuruları, altın ve döviz akım dönemlerine

göre karşılık paraların piyasaya çıkması ya da geri dönmesi, mevduat karşılıklarındaki hareketlerin nakit akımı üzerindeki etkileri klasik miktar teorisi çerçevesinde Dördüncü Plan dönemine de esas olmak üzere Üçüncü Plan dönemi verilerine göre açıklanmaktadır. Ve çok yönlü şekilde gözlemler enflasyon gerçeğinde düğümlendirilmektedir.

2 — SERMAYE PİYASASININ ANA KURUMLARI

a — Genel :

«Türkiye'de sermaye piyasası kurumlarını başta bankalar ve gerisindeki mevduat ve kredi kurumu olmak üzere, bankerler (tahvil ve hisse senedi oyunları) aracı tefeciler (doğrudan kara servet yönlendiricileri, stokçu ve karaborsacılar) ve, döviz oyunları ve ikili finansman gerçeğine dayalı Tahtakale Merkez Bankası şeklinde gruplamak olasıdır. Bu kısımda bankalar Kara Para Operatörleri olarak nitelenmiştir. Yeni faiz kararnamesiyle sermaye piyasasına yön verme amacı güdülmüş, enflasyonu gidermede can simidi gibi faiz politikasına sarılınmış, halbuki diğer anti enflasyonist araçlar devre dışı bırakılmıştır. Öte yandan da kredi faizleri bugünkü şekliyle ekonominin üstlenemeyeceği bir düzeye vararak, önemli bir maliyet unsuru olarak ortada kalacak ve bu muazzam maliyet mevcut yaşama düzeylerini de alt üst ederek halka yansıyacaktır.

Bankerer ve Tahtakale Merkez Bankası salt ekonomik değil, ekonomik sorunların özdeşi sosyal olguların birikimiyle, vurgun piyasası gereksinmelerini karşılamak üzere mantar gibi bitivermişlerdir. Rayından çıkan piyasa ekonomisinin yarattığı bu kurumların yasal hiçbir yönleri bulunmamaktadır. Ama devlete rağmen meşrulaşma savaşımlarını sürdürmektedirler. Tahtakale Merkez Bankası, son üç yıldır dış alım ve dış satım olayında devleti devre dışı bırakmayı başarmış bir kara örgüttür. Tam Türkiye kapitalizmine özgü bir kara örgüt..»

Bir önceki bölümde ekonominin genel bir gözlemini yapmaya çalıştık ve bu bakış açısı içinde sermaye piyasası tanımına dolaylı bir şekilde yer vermeyi planladık. Etken ve edilgenlerin çok yönlülüğü ve karışıklığı, ekonomik kavram ve kurumların belirli bir esas içinde toplanmasının güçlülüğünü, bu genel açıklamalar sırasında bile açıkça ortaya koydu. Oysa para piyasası kurumlarını daha detay girildiğinde ve bu kurumların her birinin işlev ve işleyiş yöntemleri belirtilmeye çalışıldığında, bu belirsizlik ve çok yönlülük çok daha açıklık kazanacaktır. Ve çoğu kez kurumları aynı amaç doğrultusunda çalışır görmek ve yöntemlerini saptamak, gerçekten güç ve incelikleri olan bir görüntü sergileyecektir. Ama gerçek odur ki, hangi çalışma şekli ve organizasyon içinde olursa olsun kurumların işlevi aynıdır. Piyasada 800 milyar TL dolaylarında bulunduğu sanılan karaserveti örgütlendirmek, ekonomik kurumların denetimini ellerinde bulundurmak. Döviz yönetimini güdümlü kambiyo politikası görüntüsü gerisinde Tahtakale'ye taşımak. İkili finansman ve sanayinin yakından ilgilendiği tüm uluslararası ilişkileri yönetmek.

Onun için dış görünümlerine bakarak kurumları ayrı bir özden değerlendirmeye tâbi tutmamak gerekir. Kuşkusuz bu renge göre renklenen oyunun kurallarını her müessesenin yapısına göre ayrı ayrı ele almak gerekir. Ama bu nihaî işlev konusunda oluşacak kanıyı etkilememelidir.

Bu bakış açısından sermaye piyasası kurumlarını başta bankalar ve gerisindeki mevduat ve kredi kurumu olmak üzere, bankerler (tahvil ve hisse senedi oyunları) aracı tefeciler (doğrudan kara servet yönlendiricileri, stokcu ve karaborsacılar) ve döviz oyunları ve ikili finansman gerçeğine dayalı Tahtakale Merkez Bankası şeklinde gruplandırmak olasıdır. Yapısal olarak bu kurumları yakından görelim.

b — Bankalar ve Meşru Tefecilik :

Bu incelemeler sırasında bir ekonomik ünite olarak

banka üzerinde geniş şekilde durmaya gerek yoktur. Çünkü bu tür bir yaklaşım, kara servet piyasası ile ilgili araştırmalar amacına ters düşeceği gibi, esasen teknik bir kurum olarak bankacılığı geniş şekilde inceleyen bir seri yapıtlara rastlamak da olasıdır. Ancak bu kısımda, kara para operatörleri olarak bankalar yer vermek ve bu kurumların sermaye ve tefeci piyasasındaki bugünkü işlevlerini belirtmek zorunludur.

Bugün ilgili ya da ilgisiz herkesce söylenen bir sözcük vardır. Faiz oranlarının (ÖPVİK gereği) çok yüksek bulunduğundan Cumhuriyet döneminin ilk kez uygulanan bu denli yüksek düzeyli faiz politikasının, ikinci yönüyle banka işletmelerinde büyük iflâslara yol açacağından, mevduat ve kredi faizi arasındaki mevduat lehine fazlalığın sistemi çıkmaza iteceğinden bahsedilmektedir.

Hemen belirtelim, yıllarını finans kesimine vermiş bir kişi olarak biz de başlangıçta bu görüşün savunucularından biriydik. Türkiye'deki ekonomik kuramların doğrultusunu ve bugünkü yapıyı araştırmaksızın soyut matematiksel ve yasal gözlemlere dayalı olarak.

Oysa gelişimler bugün gerçekleri öyle bir yapıda çalıştırmıştır ki, bazı bünyesel sorunlar ve Türkiye'nin yapısına özgü holdingbank işletmeciliğinin gerekleri hariç, ön savlamaları tamamen geçersiz kılmıştır. 1978 yılının şaşırtıcı sonuçlarından sonra — ki bu yıl yüksek faiz politikasiyle simgelenmiş ilk örnek yıldı — 1979 yılı sonuçları da şaşırtıcı derecede başarılı noktalanmıştır. Hem de yine yaşadığımız yıllar periyodu içinde tüm maliyet hesaplarını alt üst eden bir yüksek enflasyon düzeyine rağmen.

Bankaların yıllık blançoları ve bu arada da banka işletmeciliğine çağırı özelliklerinin ötesine dayalı sözde sanayi kuruluşları (holdingler ve AŞ'ler) bilançoları 1978 yılı sonuçlarına göre %100 başarılı kâr-zarar hesapları ile kapatmışlardır. Eğer isim belirtmeksizin açıklamak gerekirse, geçen yıl 750 milyon dolaylarında kâr etmiş bir banka bu yıl 900 milyona yaklaşmış bir kâra ulaşarak, beklenenin üzerinde sonuç elde etmiştir. Sözü geçen yine bü-

yük banka işletmeleri benzer oluşumu tekrarlamıştır.

Henüz birleştirilmiş sonuç hesapları elde edilmemiştir ama öyle sanılmaktadır ki, 1979 yılı kârı tüm sektörde toplam 4,5 milyar TL dolaylarında gerçekleşecektir. Ve bizzat ilgili çevrelerce belirtildiğine göre bilançoda yer alan kârlarla gerçek kârları aynı düşünmemek gerekir. Gerçekte oluşan kâr görünenin iki katıdır.

Yasal görüntü çerçevesinde nedenini açıklamak oldukça güç gözüken bir oluşumdur bu. Çünkü savlandığı ve gerçeğe büyük ölçüde yakın olduğu gibi, vadeli tasarruf mevduatı toplam tasarruf mevduatının %30'una yakınını oluşturmaktadır. Tasarruf mevduatı ise toplam mevduatın %50'sini. Başka bir bakışla maliyeti yüksek vadeli tasarruf hesapları toplam fonların %15-20'sini göstermektedir.

Bu kısım için maliyet gelirinin üzerindedir, diyerek genel tablonun lehte olduğunu savlamak gerçekçi bir görüş olmaz. Böyle bir hesaplama için ayrıca toplam fonların %10 gibi bir kısmının emre hazır değerler olarak kasada tutulması zorunluluğu, ortalama %30 bir kısmın da gelir gider açısından eşit karşılıklar olarak TC Merkez Bankasına yatırıldığı dikkate alınmalıdır. Ki, sonuçta %50 - 60 gibi bir kısım verimli kullanım süreci içine itilemeyen ancak belirli bir maliyeti olan fonları göstermektedir.

Tüm bu geçişmelerden sonra rantabiliteyi olumlu etkileyebilecek diğer %50'lik bölüm kalmaktadır. Bu da, yıl sonu bilançosunda yer alan personel ve genel idareye ilişkin diğer masraflar kalemlerinin altında bir gelir kalemini göstermektedir ki, sonuçta, yukarıda 1979 yılı için 4,5 milyar TL olarak saptadığımız kâr kalemi normal olanaklar dışına çıkmaktadır.

Ama gerçek budur. 1978 yılından sonra 1979 yılı da son derece önemli ölçüde kârla noktalanmıştır.

Böyle bir görüntünün özünde yatan nedenleri, özellikle bu sapmadan yararlanan ve anlayanların dikkatlerine sunmak üzere şu noktalarda özetleyebiliriz :

— Kredi müşterileri aldıklarından çok aldı gözükmeye ve rantabiliteyi olumlu etkiliyecek, mevduat blokajı, beklemeli kredi kullanımı gibi konulara yoğun şekilde zorlanmıştır.

— Yapay bankacılık hizmeti uygulamaları yoğunlaştırılmıştır. Bu esastan olmak üzere komisyon gelirleri artırılmaya çalışılmıştır.

— Cezai koşulların güçsüzlüğü ve düşük faiz oranları nedeniyle munzam karşılık şeklinde TC Merkez Bankasına yatırılması gereken fonlar geciktirilmiş veya hiç yatırılmamıştır.

— Ödünç Para Verme ile «müterafık» ve «ilgili» olmayan hizmet ilişkilerinde ücretler son derece geniş tutulmuştur. (Örneğin şehir içinde bir çek provizyonunda para miktarına göre 200 ilâ 500 TL arasında ücret alımları yaygınlaşmıştır).

Ne var ki, asıl üzerinde durulması gereken nokta bu değildir. Buna bağlı ancak sonuçları itibariyle onu çok aşan ikinci bir yön vardır. Hangi yöntemler uygulanırsa uygulansın bankaların amaçlarına ulaşmaları noktasında gelişmeler ve etkileri durdurulamamaktadır. Bilinmektedir ki, normal çizgisinde kredinin kullanana maliyeti kaba bir hesaplamakla %35 ilâ 40 faiz yükü dolaylarındadır. Bu orana vergi ve tüm karşılıklar dahildir. Ancak kredi ilişkilerinde bu normal çizgi izlenmemektedir. Değindik, izlenseydi 4,5 milyar dolaylarında kârla karşılaşmak mümkün olmazdı. O halde olağanlaştırılan uygulamalarla kredi müşterileri 4,5 milyarın üzerinde (görünen rakkam olup gizlenenin on milyar TL'yl bulduğu sanılmaktadır) bir ek yükü daha üstlenme zorunda bırakılmıştır. Başka deyişle, bugünün enflasyonist baskı altındaki ekonomisi, %35-40 fon yükü yanında bir de 4,5 milyar zorlamalı kâr yükünü sırtlamıştır. Aksini düşünmek olanaksızdır.

Çünkü bugün etki ve yansıma kuramlarının en liberal şekilde yaşatılmakta olduğu Türk ekonomisi, salt emek ve benzeri maliyet yükünü değil, psikolojik olarak saptanmış bireysel kâr marjını tutturmak için her türlü yan

yükleri de aynen piyasaya ve nihai kullanıcısına yansıtmaktadır. Hatta bu konuda 1980 iktidar döneminde daha da ileri bir özgürlükçü piyasa ekonomisi anlayışıyla devlet denetimi daha da geri plana çekilmiştir.

İşte, enflasyon ulusal sorun olarak her saat, her yerde ve her kesim ilgililerince güncelleştirilirken, bu ortak savaş ilân edilen oluşumun çok bilinmiyenli denklem görünümündeki nedenlerine inilmemiş olması noktasında düğümlenmektedir çağımız Türkiye'sinin sorunları. Üzerinde durduğumuz nokta bunlardan çok açık bir tanesi. Daha sonra diğer noktalara da değinilecektir. Onun için denklemlerin çok bilinmiyenliliğinden çok, bunları çözecek kafaların yetersizliğindeki ve samimiyet eksikliğindeki çokluklar üzerinde durulmalıdır en fazla.

c - Kara Servetin Emrindeki Bankacılık :

Bankaların, bir yandan holding içi kuruluşlara örtülü kâr dağıtma suretiyle sağladığı yararlar, bir yerden de her şeye rağmen oluşturdukları ticarî işletme espirisine uygun bilanço kârları, işletme bazından hareketle, işlevlerinin doyum noktasında durdurulduğu anlamına gelmemektedir. Aracılık ettikleri ve bu kez izleme olanağı bulunmayan üçüncü çalışma yöntemiyle, marjinal işletme yararını sahipleri değil de yöneticileri açısından âzamiye çıkarmaktadırlar. Tefeci piyasasiyle bağıntılar şeklinde sürdürülmektedir bu son yöntem. Bugün gazetelerde yer alan tefeci piyasası para ilânlarının gerisinde, genellikle ilânlarda da belirtildiği üzere «banka teminat mektubu» veya «banka mevduatı» şeklinde kurumlar yer almaktadır. Ve her iki tür önemli enflasyon etkeni olarak iyice yerleşmiştir. Önemi nedeniyle vurgulayalım, hiç bir kimsenin çıkıp da bu işlemler içinde banka mevduatının ya da teminat mektubunun yeri nedir sorusuna sormadığı bir düzen kolaylığı içinde.

Olayın tefeci piyasasiyle organik bağ anlamında özü şudur. Aracı komisyoncular bir bankanın herhangi bir şubesi ile anlaşarak fona her türlü koşulu abul edecek dü-

zeyde gereksinme duyanlar için teminat mektubu kredisi çıkartmaktadır veya normal nakdî kredi limiti tahsis ettirmektedir. Paraya ihtiyacı olan (ki bunlar aslında iflâsın eşiğinde olan kuruluş ya da kişiler değil doyumsuz stokculuk ve karaborsa hırsı ile elde ettiği fonlar açısından sınırı bulunmayan kişilerdir) kişi yansıtma mekanizmasının güvencesi çerçevesinde yıllık maliyetin %100 olmasını bile kabul etmede sakınca görmemekte, hatta tasarruf sahibine çekici gözükmek için oranı daha da yükseltmektedir. Fon sahibi ile kullanıcı, aracının bürosunda çakıştığında öyle bir pazarlık olmaktadır ki, kullandırılacak paralar, bir bankaya mevduat şeklinde yatırıldığından ve şeklen krediyle en ufak bir bağlantısı bulunmadığından tam bir güvenceye sahip kılınmaktadır. Teminat mektuplu müessesede de yine banka güvencesi devreye girdiğinden risk payı sıfıra inmektedir.

Sonuçta da, tamamen devlet denetimi dışı stokculuk ve karaborsa piyasasına intikal ettirilen bu fonlar için, bankalar önce yasalarla belirlenen faiz ve komisyonu verip almanın ötesinde, ayrıca çoğu kez tüm yöneticileri ilgilendirmek üzere ayrı bir ücret ve komisyon pazarlığı ve ödenişine neden olmaktadır. Açıktan fark olarak ödenen aracı komisyonu, bankacı komisyonu ve fon sahibi menkul sermaye iradı, kredi kullanan açısından değindiğimiz gibi yansımaya açık çığ gibi büyüyen bir enflasyon nedeni olarak belirlenmektedir. Deyim yerinde ise bu pazarlıktan veren de memnundur alan da, aracılık eden de.

Tek memnun olmayan ise hakikî şahıslar düzeyinde kimin sorumlu tutulacağı bilinmeyen devlet tüzel kişisi ve onun ekonomi terazisidir. Enflasyon çığ gibi büyümektedir. Para piyasası operasyonları üzerinde durduğumuz özelliğiyle bu oluşum üzerine ayrı bir yara açmaktadır. Sonuç değişmemek üzere hepsi o kadar.

Bankaların bu yönüyle sözkonusu oluşum üzerinde etken oluşunu detaylı girişim şekliyle ortaya koymaya gerek yok. Enflasyonla, piyasa sonuçlariyle, bunu herkes gayet iyi bildiği ve hissettiği gibi, belki uygulama taraf-

tarı olarak çoğumuz daha da yakından bilebiliriz. Esasen bunu ciddiyet ve dikkatle uzun uzun düşünmeye de gerek yok. Önemli bir ticarî veya sanayi kuruluş olarak seçeceğiniz bir bankanın kapısını çalın. Kredi isteminizin nasıl geçiştirileceğini, aylarca ve yıllarca uğraşmanıza rağmen hiç bir sonuç alamamış olmanıza karşın, tefeci piyasası operatörlerinin bunu nasıl kolayca başardığını görecek ve çok büyük bir olasılıkla bankacılık kesiminde çağdaşlaşmanın düzeyi konusunda kolayca fikir sahibi olabileceksiniz. Tabii çıkara dayalı ve meşru tefeci kurumlar olarak bankaların süratli hizmet anlayışı anlamında.

Konunun tefeci piyasasında banka işletmeciliği açısından bir başka görünümü daha vardır. Banka işletmecisi, aracı, kredi kullanan ve fon sahibi çok iyi bilmektedir ki, banka, fon oluşturulması ve kullanımı açısından şeklen devrededir. İnsanların yenemediği güdüsel teminat ve risk endişesini şeklen güçlendirme içindir.

Yoksa kredinin ödenmesi veya fonun dönüşünde olacak tıkanıklıklar nedeniyle hiç bir zaman bankaya başvurulmayacaktır. İşlemler otomatikman kendi çizgisinde ilerliyecek, dönüşüm ve vade koşulları, asıl yük geniş tüketici kitleleri ilgilendirmek üzere, krediyi kullanan, kullandıran ve aracılar lehine düzenli şekilde işleyecektir.

Bunu yeri gelmişken bir başka örnek açıklamayla pekiştirmeye çalışalım. Bugün piyasanın banka işletmesini kullanarak geliştiriği asıl mekanizma banka teminat mektuplu işlemlerdir. Banka kredi kullanan için fon sahibi lehine, belirli bir iş görme koşuluna bağlı ödeme taahhüdünde bulunmaktadır. Örneğin fon sahibini ilgilendiren belirli bir inşa işi taahhüdü sözkonusudur.

Diğer taraftan ayrı bir ödünçleme akdi ile fon sahibi ile krediyi kullanan arasında altı ya da dokuz ay gibi belirli bir vade kararlaştırılmakta bu süreyle ilgili olarak ayrı bir faiz ve ana para taksidi bonoları düzenlenmektedir.

Doğal olarak bu süre içinde borç ödemeleri de gerçekleşmektedir. İşte asıl ilginç görüntü bu noktada başlamakta ilişkilerin izlenmesi noktasında herhangi bir iz bı-

rakılmamasına büyük özen gösterilmektedir. Yöntemi ise şu şekilde:

Faiz ve ana para ödemeleri gerçekleştirildiğinde herhangi bir borç alacak ilişkisi kalmadığından iş akdi ve dolayısiyle de belirli bir işi görmeye ilişkin teminat mektubu iptal edilmektedir. Bunun anlamı, kredi alanın gelecek dönemlerde kâr-zararını etkileyecek bir faaliyette bulunmadığı (çünkü yapılması taahhüt edilen iş yapılmamıştır ve fesh edilmiştir), fon sahibi açısından ise teminat mektubunun temini sonucu aktifine herhangi bir şey girmediğidir. Yani devlet kararlaştırılmış ve iptal edilmiş bir aktin ödesinde kara paranın dönüşümü anlamında hiç bir kanıt halka ele geçirememektedir.

Hemen belirtelim bu özellik nedeniyledir ki, «banka mevduatı» şeklindeki uygulamaya göre bu tür uygulama daha yaygındır. Çünkü vadeli banka mevduatında izleme olasıdır ve faiz gelirleri için beyanname zorunluluğu sözkonusudur.

d - Kalkınmanın Finansmanında Bankaların Engelleyici Etkileri :

Diğer taraftan tefeci piyasası kurumları olarak bankaların özellikle son yıllarda yaygınlaştırdığı bir başka uygulama da üzerinde durulması gerekecek önemdedir. Ve özünü Bankalar Yasasının kredi sınırlamalarına ilişkin hükümlerinin muvazaalı şekilde giderilmesi oluşturmaktadır. Dolayısiyle de yol açılan yeni şekille bir başka enflasyon odağı oluşturulmuştur.

Bilindiği gibi Bankaların kullandırabilecekleri krediler uğraşı alanlarının özelliğine göre belirli sınırlamalar içine alınmıştır. Buna göre kuruluşlar banka özkaynakları toplamının %10'u veya %25'i gibi bir fon kullanım olanağına sahip bulunmaktadır.

Özellikle holding içi kuruluşlar açısından konuya bakıldığında bu oranlar pek bir anlam taşımamaktadır. Neden - sonuç bağlantısı bir yana bırakılırsa, enflasyon dozajının firmaları sınırsız ölçekte kredi istemlisi yaptığı gü-

nümüzde, bu istek holding işletmelerinde daha da sınırsızlaşmıştır.

Bu zorlamaya karşı, bankaların değinmek istediğimiz karşı zorlamaları: banka farklılığından hareketle diğer bankaları da devreye sokmak ve sınırlayıcı etkenleri böylece gidermek olmuştur. Hatırlatalım, bir işletmenin kullanabileceği genel kredi toplamı açısından herhangi bir sınırlama yoktur. Bankalar Yasasının öngördüğü sınırlama ise herhangi bir banka işletmesinin kendi öz varlıklarından hareketle içine girdiği sınırlamadır. Yoksa (X) ticarî işletmesine (A) bankasının %10, (B) bankasının %10 şeklinde ayrı ayrı kredi kullandırmalarında hiç bir sakınca yoktur.

Onun içindir ki, bankalar arası işbirliği ve amaçlı dayanışma gündeme gelmiştir. Yakından görelim. Bir banka, mevcut fonlarından holding içi bir kuruluşa kullandırabilieceği âzami fiili sınıra gelmeksizin yasal sınıra gelmiş bir kredi kullandırımda bulunmuşsa, gereksinme duyulan diğer kısmı diğer bir bankaya koşullu olarak mevduat yapmaktadır.

Koşul, «kaynağını ben oluşturacağım ve bu fonu benim holding içi bir kuruluşum olan (X)'e kredi olarak kullandıracaksın» şeklinde özetlenmektedir. Bir başka deyişle, olağan yerli DÇM'lerin dışında bir başka yerli DÇM oluşturulmaktadır.

Bankalar yasasının sınırlamalarından kurtulunmuştur. İstenilen bir kuruluşa sınırsız kredi kullandırma olanağı yine bankalar ve OPVİK'in diğer hükümleri aracı edilerek yaratılmıştır. Bankalar arası mevduat hesabı açılmaktadır. Sonra bu hesaplar munzam karşılığa tabi olmadığından kaynağın kullanım serbestisi yönünden engel yoktur. Ayrıca aracı banka da bu tür bir uygulama dolayısiyle ufak çapta da olsa bir faiz gelri elde edecektir.

Uygulamanın «tefeci piyasasında bankalar ve enflasyon nedeni olma» anlamındaki yönleri şöyle özetlenebilir. Önce kredi dağılımının dengeli ve verimli alanlara doğru olması ilkesi zedelenmektedir. Bu özelliklerden yoksun

olan bir holding içi işletme, sözkonusu yöntemler sonucu fonları spekülasyon ve karaborsa işlemleri alanına doğru yoğun şekilde çekebilmektedir. Kaldı ki, fonlar üzerinde toplandığı kuruluş bir sanayi kuruluşu da olsa sonuç değişmemektedir. Çünkü sanayinin tanımında herhangi bir açıklığa kavuşulmuş değil. Açık söylemek gerekirse batılı anlamda bir sanayi kesimi de bulunmamaktadır. Çiklet ve jilet sanayiinin ötesinde üç beş montaj sanayiinden geçilememektedir. Sonuçta da, fonlar bu üniteler üzerinde toplanmakta, gerçekten sanayi sayılacak ve ulusal kalkınma yolunda anlam taşıyacak yeni kuruluşlara doğru akış şansı bulamamaktadır.

Spekülatör işletmecinin eline geçen olanağın ise enflasyonist süreç içinde yeri kuşku götürmeyecek kadar açıktır. Anamal ve anamalcı düzen sözsahipleri, parasal değer analizlerini ve verimlilik maliyet ilkelerini alt üst edecek şekilde, tümüyle ekonomik istemin kökünü farkında olmadan dinamitlemektedir. Türkiye, geçmişine bakıldığında, tüm 40-50 yıllık cumhuriyet dönemini anımsayarak değil, son üç beş yılını uzun geçmiş yerine koyarak, üzüntüyle seyretme durumundadır. Sözkonusu üç-beş yıl, cumhuriyet dönemlerini ve hatta en yoğun sorunlara tanık Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerini unutturacak gelişimlere sahne olmuştur. Enflasyon hızı resmî istatistik rakamlarına göre dahi %76 düzeyinde seyretmiştir. Kalkınma hızı ise sıfır. Bu veriler belirttiğimiz gibi resmî rakkamlara dayalıdır. Oysa bir çok kesimde fiyat tırmanış oranı %300-500 arasında değişmiştir. Parasal değer kayıpları şaşılacak derecede kişileri yaşam bağlarından uzaklaştırmış ve umutsuzluğa itmiştir.

e - Faiz Ekonomisine Geçiş

aa - Genel :

Türkiye enflasyon kıskacı arasında iyice sıkışmışken, can simidi olarak üzerinde spekülasyon yapılan konu faiz politikası olmuştur. Özellikle 1980'den itibaren bu polltika hem ana ilke politika olarak ön plana çıkmış, hem de

büyük yapısal değişmelere konu edilmiştir. Bunun en iyi örneği 1 Temmuz 1980'den itibaren yürürlüğe konulan yeni faiz kararnamesidir. Ekonomik çarpıklıkları ve bu arada enflasyonu mas edici güç olarak önce miktar teorisinden hareketle para arzı düşürülmüş, daha sonra da asıl itici güç olarak serbest bırakılmış faizler devreye sokularak piyasanın kontrol edilebileceği varsayılmıştır.

Ne var ki, böyle bir kararlı politika izlenirken, biraz da koşulların zorlaması nedeniyle enflasyon odakları geniş şekilde ele alınmamış ve diğer anti enflasyonist araçlar devreye sokulamadığından, izlenen faiz politikasına bağlı dondurucu etkiler sadece teoride kalmıştır. Ya da, çok geniş açılı yeni liberal faiz politikasının işlerliği içinde bulunduğumuz ve geleceğe dönük bunalım ekonomisinde de pek umut verici şekilde sözkonusu olmayacaktır. Önlemlerdeki çarpıklık esasen ekonomideki çarpıklığın bir sonucu olarak görünüyorsa da bu kez bizzat kendisi çekici güç olup çoğaltan etkisiyle yapısal sorunu daha da körükleyeceğe benzemektedir. Hiç kuşkusuz kendi özü içinde yeni faiz oranları yeni arayışlarla önemli gelişim ve değişimlere sahne olacaktır. Ancak bizim vurgulamak istediğimiz bu gelişimlerin beklenen ekonomik sonuçları açısından istenildiği gibi olmayacağıdır. Böyle bir bekleyişin çeşitli nedenleri vardır.

— Önce Türkiye'nin özelliklerine bağlı geniş bir deney sözkonusudur. Tasarruflarla faiz oranları arasında olduğu savlanan bağıntı sanıldığı kadariyle doğru orantılı ve çok esnek değildir. Herşeyden evvel bu tür bir ilişkinin olabilmesi için ekonominin kararlı bir yapıda olması ve en önemlisi de ulusal gelirin genel olarak ve kişi başına gerçekten artış göstermesi gerekir. Diğer bir deyişle kişiler tasarruf etme olanağına sahip olmalıdır. Oysa Türkiye'de son yıllarda kalkınma hızı sıfır olmuş, kişi başına gelir ise artma bir yana gerçekte azalmıştır. Daha sonra günün en popüler olgusu banker kuruluşlariyle ilgili açıklamalar sırasında üzerinde durulacağı gibi para piya-

sasında gözlemlenen aşırı hareketlilik, enflasyonist baskı altındaki gelirlerin sıkışması nedeniyledir.

— İkincisi, enflasyon oranının çok yüksekliği, bunun sonucu olarak da para piyasasının çok değişik düzeyde gelir vadeden tefeci kompartımanlarına ayrılışı, yasal faiz oranlarının serbestliğini ve bu sistemin yürütücüsü bankaları pek şanslı kılmamaktadır. Bilindiği gibi serbest oranlara rağmen bu defa bankalar kendi aralarında toplanarak verebilecekleri ve alabilecekleri faizlere bir üst sınır koymuşlardır. Ve bu oran herşeye rağmen yaşanmakta olan enflasyon oranın çok altındadır. Başka deyişle, gelirin en azından kendi kendisini korumasını sağlayacak düzeyde değildir. Oysa değindiğimiz tefeci kurumlar enflasyon oranın üzerinde gelir vaadleriyle, artan değil mevcut fonların yönlendirilmesine ve devlet denetlmine olanak veren banka ve benzeri kurum dışı alanlara kaymasına geniş şekilde neden olmaktadır.

— Üçüncü olarak bankaların özellikleri ve çalışma şekilleri gelmektedir. Herşeye rağmen bu kurumlardan geçen fonlar belirli bir üretim alanında güdümlü piyasa kuramlarına göre işlemek zorundadır. Stokculuk ve karaborsacılık ise genellikle bu alanın dışında kalmaktadır. Kaldı ki, kâr marjı çok yüksek olan karaborsacılık piyasası, hem çalışma şekli, hem de araçları olarak desteğini başka alandan almaktadır. Karapara denilen ve giderek büyüyen bir bilgi ve denetim dışı fonlar devreye girmektedir. Oysa bankaların izlenebilirliği bu tür spekülâtif kullanımları olanaksız kılmaktadır.

bb - Faiz Uygulamasında Liberalizm :

Bu genel tanımlamalar ışığında yeni kararnamenin ana özelliklerini şu noktalar etrafında toplamak olasıdır.

— Değindiğimiz gibi kredi ve mevduat faizleri, ilk kez serbest bırakılmıştır. Başka deyişle ÖPVİK (Ödünç Para Verme İşleri Kanunu) önemli ölçüde para alışı verişini düzenleme aracı olmaktan uzaklaştırılmıştır.

— Faiz farkı iade fonunun oluşturuluşu ve kullanım

şekli açısından yeni sistemde devlet subvansiyonlarının yeri artırılmıştır.

— Hamiline mevduat hesapları yolu açılarak hem devletin önemli bir gelir kaleminden yoksun kalmasına neden olunmuş, hem de kara para kesiminen bankalara doğru bir akım olacağı imajına kapılınmıştır.

— Ve son bir nokta olarak da, mevduat faizi vergileri açısından sözkonusu olabilecek kayıplara karşın, aşırı derecede yükselecek kredi faizleri nedeniyle banka ve sigorta muameleleri vergisinin artacağı, esasen yüksek faizlerin enflasyonist baskısı yanında bu vergisel görüntünün fiatları katlanmış şekilde körükleyeceği gözden uzak tutulmuştur. Bu arada, üst pazarlık sınırlarının genellenme zorunluluğunun bulunmaması nedeniyle herkese eşit faiz uygulanmayabileceği, sonuçta da küçük tasarruf sahiplerinin pazarlık gücünden yoksun kalışı gibi konular, üzerinde durulacak diğer özellikleri göstermektedir.

cc - Kredi Faizleri Açısından :

Yeni kararın daha birinci maddesinde kredi düzenine ilişkin liberal öngörülere yer verilmiş ve faiz oranının bu tür ödünçlemelerde banka ile kredi istemi olanlarca saptanacağı belirtilmiştir. Kararlaştırılan âzamî oran ilân edilecektir. Ancak bu oranların değişmezliği sözkonusu değildir. Sadece değişiklik halinde yeni oran altı ay sonra işlerlik kazanacaktır.

Bu genel uygulamaya iki genel istisna getirilmiştir. Bunlardan birisi, ihtisas bankalarının kullandıracakları ihtisas kredileri, diğeri ise ihracat teşvik fonundan kredi kullandırımlarıdır. Birincisinde âzamî orandan faiz farkı fonundan iade düzeyinde düşük faizli kredi kullandırılacak, ikincisinde ise oranı devlet saptayacaktır. (Para Kredi Kurulu).

Özetlenen bu değişiklikten sonra bankalar serbestçe saptadıkları ve elde ettikleri faiz oranları konusunda tam anlamıyla tasarruf yetkisine sahip kılınmamışlar, bunların bir kısmını faiz farkı iade fonuna yatırma zorunda bıra-

kılmışlardır. 4. madde esaslarna göre elde edilen faizlerin ihracat kredilerinde %10'unu diğer kredilerde %25'ini (kısa vadeli) uzun vadeli kredilerde %15'ini diğer uzun uzun vadelikredilerde de %25'ini fona devredeceklerdir.

Örneklemek gerekirse %50 olarak öngörülmüş bulunan bir faiz uygulamasında (kısa vadeli normal kredi) elde edilen fonun %25'i TC Merkez Bankasına ödenilecek ve nihaî faiz kazancı %37,5 olacaktır. Bu arada faiz farkı iade fonu dikkate alınmaksızın, müşteriye maliyet ise, %50 üzerinden hesaplanacak %25 gider vergisi nedeniyle %62,5 olacaktır. (Kredi blokajı ve diğer yapay banka hizmeti gelirleri hariç).

Bu konuda bir de yaptırım hükmüne yer verilmiş ve yükümlülüğünü bir ay içinde yerine getirmeyenlerden %35 cezaî faiz alınacağı belirtilmşitir. ÖPVİK'in diğer suçlamaları hariç %35 düzeyindeki bu âzamî oran azımsanmayacak düzeydedir. Daha da açıklamak gerekirse örneğin %40 faizle elde edilen bir mevduatın, %35 de cezaî faize katlanılarak normal plasmanlar arasına sokulması halinde elde edilecek faizin en az %75 olması gerekir ki, bunun üstündeki oranlar kârlılık durumunu göstersin. Maliyete %35 ilâve şeklinde renklenen böyle bir olgu karşısında ise bankaların bu yola gitmeleri çok güçtür. Örnek olarak üzerinde durduğumuz %75 oranı son derece yüksek bir kredi maliyetini yansıtmaktadır. Ama öyle anlaşılıyor ki, yeni düzende erek o noktalara varıştır.

Diğer taraftan bankaların bu dönemde saptayacakları kredi ve mevduat faizleri üzerinde, faiz iadeleri en etkin rolü oynayacaktır. Ya mevduat maliyetinin üzerine önce faiz farkı iadeleri konularak, kredi maliyet noktası bulunacak, ya da tersten bakılarak saptanan kredi faiz oranından iade düşüldükten sonraki oran mevduat faizinin üst sınırı olarak benimsenecektir.

Kredilerle ilgili bu açıklamalar sırasında son bir nokta olarak değinilebilecek olan şudur. Bankalar açısından ek bir yük anlamına gelen faiz farkı fonuna yatırmalar 5. maddeyle bazı istisnalara tabi tutulmuş ve bu arada da

«bankalar arası kredi» işlemleri istisnaî kullanım şekilleri arasında sayılmıştır. Bu öngörünün günümüz uygulamalarıyla çok yakın bir bağıntısı vardır. Fon Darboğazının giderek yoğunlaştığı, üretim ve millî gelir artışının son derece zayıfladığı günümüzde, mevcudu bölüşme yarışı oldukça sertleşmiştir. Bankalar ve müşterileri de aynı gerçeği yaşamıştır ve yaşamaktadır. Enflasyonun şişirdiği fonlar ve bu arada zorlamalı fon oluşumları, bankalar nezdinde öncelikle holding içi kuruluşları ve kendi iştiraklerini kullanım alanları olarak seçmiştir. Oysa hangi düzeyde ve şekilde olursa olsun bu işlemler dilediğince yapılamamakta bazı yasal engellerle karşılaşılmaktadır. Bankalar Kanunu kredi kullandırımlarını genel sınırlamalar içine almış ve ayrıca da işlem tekniğine göre özel sınırlandırmalara tâbi tutmuştur. Tüm işletmeleri bu sınırlara uymak zorundadır.

Bankaların ilişkisi bulunduğu holding içi iştiraklerde. Ancak hemen belirtelim, bu zorlama her banka için ayrı ayrı sözkonusudur. Başka deyişle sınırlandırım konusu her bir bankanın ayrı ayrı kullandıracakları kredilerdir. Yoksa kredi kullanacak işletme açısından herhangi bir sınır sözkonusu değildir.

İşte günümüzde bankalar bu zorlamaya karşı bir başka yöntem geliştirmişler ve kredi sınırına yaklaşmış bulunan ancak daha çok kredi kullandırmak istedikleri kuruluşlar için başka bankaları devreye sokmuşlardır. Bunun için örneğin (X) bankası (y) bankasına koşullu olarak kredi açmakta, bu kredi (X)'in iştiraki olan (a) kuruluşuna kullandırılacak demektedir. Görünürde iki aşamalı ve gerçekte dolaylı olarak belirli bir kuruluşu finanse etmeye yönelik kredi işlemi sözkonusudur. Yasal engelleri aşmak isteyen ve yasal boşluklardan yararlanan bir işlem.

Yeni faiz kararnamesi bu tür uygulamaları faiz farkı iade yükümlülüğü dışında bırakarak âdeta ödüllendirmiştir. Eğer aksi olsa idi belirli amaçlı bir kredi kullandırımı için iki defa faiz farkı fonuna yatırım sözkonusu olacak-

tı. Böylece ya bu tür işlemlerden cayılacak ya da bu yüke katlanılarak fona iade yükümlülüğü altına girilecekti.

dd - Mevduat Açısından:

Gerçekte kredi ve mevduatı birbirinden ayırmak olanaklı değildir. Hele yeni kararnamenin düzenlenimi çerçevesi içinde ve özellikle maliyet hesapları karmaşıklığı kapsamında ayırımda bulunmak hiç olanaklı değildir. Ama belirli bir sistemli sonuca varmak için böyle bir bakış açısı ile konu ele alınırsa şu yeniliklerle karşılaşılmaktadır.

a) Vadeli mevduatlarda faiz sınırı kaldırılmıştır. Tıpkı kredilerde olduğu gibi bu konu banka ile müşteri arasındaki pazarlığa bırakılmıştır. Ve saptanacak oran, kredi faizi saptanışı için hareket noktası olacaktır. Bu bakımdan makro ekonomik faiz dengesinde asıl etken güç mevduat faizinin saptanmasındadır.

b) Mevduat sertifikası sistemi getirilerek, hem pazarlık sonucu saptanacak yüksek faiz oranının fon sahipleri açısından çekiciliği artırılmaya çalışılmış, hem de menkul sermaye iratlarının genel beyana tabi olması bu nedenle de başlangıçtaki %20 stopaj dışında ayrıca vergi verme yükümlülüğü doğması kâbusundan kurtulunması amaçlanmıştır. Günümüzün moda sözcükleriyle anlatmak gerekirse, denetim dışı kara paraların bankalara akması ve en azından kullanım yerleri açısından yönlendirilmesi ve izlenmesi amaçlanmıştır.

Bunun olabilirliği konusunda bazı ön tahminlerde bulunmaksa hem güç ve hem de bu günün ekonomik gelişim ve göstergeleri ışığında anlamsız bir çaba olsa gerek. Herşeyden evvel böyle bir tahmin için karalı akçelerin özelliğini, oluşum şeklini ve kâr marjlarını bilmek gerekir. Tahtakaleyi ikili finansmanı ve aşılmaz gibi gözüken döviz darboğazının sınırlı düzeyde de olsa bazı kesimlerce nasıl aşıldığını tanımak zorunludur. Eğer bu oluşumların herbirini yeni faiz kararnamesi gelişimleri ve gerekçeleriyle bağdaştırmak olası değilse, mevduat ser-

tifikası sisteminin olumlu sonuç vermesinl beklemek aşırı bir iyimserlik olur.

c - Alışılagelmişin ötesinde bir öngörüyle Türkiye Bankalar Birliğinin serbestçe saptanacak faiz oranları konusunda kısıtlama getiremeyeceği hükme bağlanmıştır. 7. maddede yer alan bu düzenleme bazı açılardan üzerinde durulmasını gerektirecek niteliktedir.

Bilindiği gibi T. Bankalar Birliği Bankalar Yasasının 57. maddesi ile kurulmuştur. Ve sözkonusu madde düzenleminine göre asıl görevlerin başında, «... bankalar arası tesanüt temini ve haksız rekabeti bertaraf edecek tedbirleri ittihaz ve tatbki etmek...» şeklindeki yükümlülük gelmektedir. Yani bankalar arası haksız yarışımı giderecek ve tek düzenliliği sağlayacaktır.

Oysa şimdi yeni kararname, yasanın bu çok açık yetki hükmünü Birliğin elinden almaya kalkışmaktadır. Alınan yetki şudur: Açıktır ki, yeni sistemde bankalar kırıcı bir yarışma içine girecekler ve malî bünyelerinin elverişliliğine göre mevduat toplama yarışında güçlü olanları devre dışı bırakmaya çalışacaklardır. Ya da bir kısım bankaları daha da şiddetli sorunlar içine iteceklerdir. Bazı bankalar mevduata %50 faiz verirken bazıları en çok %30 verebilecektir. (Kredi pazarlama güçlüğü ile birlikte düşünülmelidir). Buna karşın tek düzen bir faiz sistemi öngörmek üzere Bankalar Birliğl devreye giremeyecektir.

Diğer taraftan yetki aşımı ve sağlıklı bir düzen gerekliliği bir yana, yeni kararnamenin gücünü ÖPVİK'ten almış olması bu tür bir engelleyici girişime de olanak vermektedir. ÖPVİK'in tanıdığı yetki ekonomik gelişmelerle paralel oran koyma ve değiştirme yetkisidir. Bu bakımdan Bankalar Birliğinin kısıtlanması ve yeni kararnamenin durumu yasal tartışmalara değer görüntüdedir.

d) Bir özel nokta olarak da vade bozumu konusu gelmektedir. Kısa bir uygulama olanığı bulmuş olan halen yürürlükteki karar (1 Temmuz 1980'e kadar) ve şimdi yürürlüğe koyulan yenl karar vade bozma konusundaki âdil olmayan eski uygulamalara son vermiş ve bütün hesap-

lara kalış süresi üzerinden hesaplanan en yüksek faizin beş puan eksiğinin verileceğini esasa bağlamıştır. Böylece Bankalar Yasasının esasen kalış süresinin dikkate alınmasını öngören hükmü içeriği, bu defa yerine getirilmiş olmaktadır.

ee - Yeni Bir Devlet Subvansiyonu :

Türkiye'de özendirilmesi amaçlanan tasarruflar arasında yurt dışı işçi mevduatları daima en önemli yeri işgal etmiştir. Gerek dövizli (DÇM) gerekse kesin döviz satışı karşılığı açılan yurt dışı işçi mevduat hesapları diğer hesaplara göre son derece yüksek oranlı faizlerle donatılmıştır. Örnek olarak yürürlükten kaldırılan sistemi ele alırsak, bu tür fonlara %39,5'a kadar faiz verilmekteyken normal vadeli tasarruf hesapları ancak %26,5 faiz alabilmekteydi.

Yeni sistemde bu ayrıcalık korunmak istenmiştir. Ancak bu defa aradaki fark azaltılmış ve yine bu farkın yükümlüsü banka değil faiz farkı iadesi fonu olmuştur. Karar hükmüne göre işçi hesaplarına diğer hesaplara uygulanan faiz oranının beş puan fazlası verilecek ve bu miktar fonca karşılanacaktır. Görülüyor ki, bu öngörüyle devlet subvansiyonun bir başka örneği verilmek istenmiştir.

ff - Munzam Karşılık Faizleri ve Gerisindeki Gerçek :

Faiz oranlarının artış yönünde libere edilişine paralel şekilde, mevduat munzam karşılık faizleri de vadesizlerde %10, vadelilerde %16 olacak şekilde artırılmıştır. Ancak hemen anlaşılacağı üzere, mevcut yapısıyla ekonominin %40 dolaylarında faizi kanıksar bir görüntü gösterdiği dönemde mevduat munzam karşılığı için öngörülmüş bulunan faizlerin, maliyet analizlerini alt üst edeceği ve bankaları olumsuz etkileyeceği açıktır.

Ne var ki, bu kısır olgu her dönemde aynı kalmış ve devlet ilk defa bu konuda özel sektör subvansiyonundan yararlanma kararlılığı göstermiştir.

Diğer taraftan yıllardan beri aynı görüntüde olan bu konuda bankalar (özellikle kaynak darboğazında olan bankalar) bazı çıkış yolları aracıyla ve yaptırımların güçsüzlüğünden de yararlanarak bu karşılıkları TC Merkez Bankasına yatırmışlar ve normal plasmanlarında kullanmışlardır. Sonuçta hem mevduatın maliyetini hem de çok düşük cezaî faizi karşılayan bu kullanım sonucu önemli ölçüde kâr bile etmişlerdir. Şimdiyse görüntü biraz değişmiş ve bankaların baş vurdukları yükümlülükten kaçış yolları, cezai faiz oranının %35'e yükseltilmesiyle geniş ölçüde tıkanmıştır. Artık bu denli yüksek maliyeti karşılayan bir kredi kullanımı söz konusu olamayacaktır.

gg - Gelir-Gider Dengesi ve Faiz Farkı Uygulaması :

Faiz farkı ödeme oranları, daha önce fona yapılacak ödemelerle ilgili açıklamalar sırasında üzerinde durduğumuz sisteme paralel şekilde, uygulanacak esas kredi faizi üzerinden oransal olarak belirtilmiştir. Bir başka özellik olarak da daha önce üzerinde durduğumuz fona kesintiler doğrudan doğruya bankayı olumsuz etkileyen bir uygulama olduğu halde faiz farkı ödemeleri de kredi alanın maliyetini hafifletmeye yönelik bir sistemdir. Gerçi bazı ihtisas kredileriyle ilgili olarak bankaya da iadeler öngörülmüştür ama bunlar istisnaî durumlardadır ve sadece ihtisas kredileriyle ilgilidir.

Bu esaslar ışığında sisteminin yapısına bakarsak, ihracat kredilerinde %30-40, diğer uzun vadeli yatırım kredilerinde %40-25 oranlarında fondan müşteryie iadelerde bulunulmaktadır. Bu durumda bankaları olumsuz etkileyen fona iadelerle, müşterileri olumlu etkileyen fondan iadelerin nihaî sonucu şu şekilde görüntülenmektedir :

	Müşteri Açısından	Banka Açısından
Faiz (örnek)	%40	%40
Fondan iade	(%30) %12	% 4 (fona yatırılan % 10)
Nihaî maliyet	%28	%36 (bankanın kazancı)

Yinelemek gerekirse %36 bankanın mevduata verebileceğ iâzamî faiz oranını göstermektedir. Buna karşın kredi müşterilerinin maliyetlerini azaltmaya yönelik faiz farkı ödemeleri mevduat faizlerinin saptanmasında etken olmamaktadır. Aslında bu tür denge ekonomik sorunlara yönelik şekilde gerçekçi bir yaklaşımı yansıtmakta, şekilsel açıdan fiatlar üzerine baskı yapacak olan kredi maliyetlerini frenlemeyi amaçlamaktadır. Bilindiği gibi halen ekonomi, yoğun şekilde hammadde fiatlarındaki artışın baskısı altındadır. Bir yandan da enflasyona karşı mevduat faizi sermaye piyasasını iyice rahatsız eden bir oluşum olarak ortaya çıkmıştır.

İşte bu zorunluluklar karşısında mevduat kredi ve fon faizlerini böyle bir bakış açısıyla ele almak ve krediden yana oluşabilecek olumsuz etkiyi azaltmayı amaçlıyor şeklinde değerlendirmek gerekir. Kuşkusuz yine de kredi faizleri bugünkü şekliyle ekonominin üstlenemeyeceği bir düzeye vararak önemli bir maliyet unsuru olarak ortada kalacaktır. Ama söylemek istediğimiz faiz kararnamesi içeriği çerçevesinde kendi aralarında anlamlı bir görüntü sergileyerek...

Buna ilginç bir kanıt olarak fonun oluşum şeklini gösterebiliriz. Faiz farkı iadesi kararın 6. maddesinde fonun yetersizliği halinde Bütçe Kanunu ile oluşturulan Selektif Kredi Fonunun kullanılacağı hükme bağlanmıştır. Doğal olarak başvurulan yol bu olacaktır. Çünkü üzerinde durduğumuz gibi fona yatırılması öngörülen iadeler fondan müşterilere yapılacak iadelerin çok altındadır.

hh - Liberal Çizgiden Kaçış ve Bankaların Buldukları Orta Yol :

Tüm beklenti ve gerekçeler bir yana, 1 Temmuz 1980'de kararın yürürlüğe girmesiyle, sanılanın ötesinde bir görüntü sergilenmeye başlamıştır finans kesiminde. Bir tarafta herşeye rağmen rahatsız olan Bankerler yeni arayışlar içine girer ve kuşkularını açıkça ortaya koymaya çalışırken, diğer tarafta kırıcı bir yarışın içinde olacakları

sanılan bankalar bir üst koordinasyonla kendilerini frenlemeye ve ortak çalışma koşulu içinde bulunma bağıtı yapmaya çalışmışlardır. T. Bankalar Birliğinin bile engellemeden yana girişimde bulunamayacağı belirtilen karar sistematiği aksine, derhal bir ortak açıklama ile bir üst sınır getirerek yine belirli bir faiz tavanı altında çalışma taahhüdünde bulunmuşlar ve bu düşüncelerini ortak deklarasyonla kamu oyuna iletmişlerdir.

Ne var ki, bu gelişme sanılacak bir yenilik değildir. «Oligopolcu Bankacılık» diye nitelendirilen bu tanımlama, aslında oligopolculuğun çok ötesinde ekonomik gerçeklerin bir zorunlu olgusudur. Üç ya da beş büyükler değil, yasal zorlamanın ve yönetsel engellemenin sonucu 40'ı aşkın banka işletmesinin akılcı bir ortak yaklaşımıdır. Sayı arttıkça oligopol kutupları çoğalarak genellenmek istenen bir çıkara dayalı sistem sözkonusudur. Yoksa gerçek oligopolcülüğün gerisinde yatan ayıklama ve güce dayanarak ayakta durup güçsüzleri ortadan kaldırma fikri sözkonusu değildir.

Burada yeri gelmişken bir noktayı vurgulamak gerekir. Kararnamenin bizzat faiz sınırlamaları öngördüğü dönemde bile yoğun şekilde gözlemlenen bir olguyu, şimdi bankaların kendi aralarında geliştirdikleri ortak sınırlı sistemde de görmek olasıdır. Bilindiği gibi daha önceki güdümlü faiz ekonomisinde bankalar, yasal oranın dışında gizlice sağladıkları bir seri yan çıkarlarla tasarruf sahiplerini kendilerine çekmeye çalışmışlardır. Bunun için parasal ayrıcalıklar sözkonusu edildiği gibi, aynî bazı çıkarlar da yoğun şekilde devreye sokulmaktaydı. Şimdi de aynı gelişimler olacaktır. Fon sahibiyle banka gerisinde yine çetin pazarlıklar sürdürülecek, «centilmenler anlaşması» gibi esasen yasal emirlere göre çok daha hafif sayılması gereken kararların ötesinde, fon miktarına ve sahibinin fona bağlı pazarlık gücüne göre faiz tavanı ve maliyet hesaplarını alt üst eden yöntemlere başvurulacaktır. Bu nedenle de her iki güdümlülük durumunu değişmez tabu kuramlar olarak düşünmemek gerekir. Nitekim daha

şimdiden bu konuda kıvılcımlanmalar hissedilmeye, söylentileri gazete sütunlarına yansımaya başlamıştır bile.

Yeni ortayol faiz uygulamasına gelince, saptanmış olan ortak oranlar şu şekildedir :

Vadesiz tasarruf hesapları	% 5
6 aydan 1 yıla kadar vadeliler	%15
1 yıldan 2 yıla kadar vadeliler	%33
2 yıldan 3 yıla kadar vadeliler	%34
3 yıldan 4 yıla kadar vadeliler	%35
4 yıldan fazla vadeliler	%36

Bu arada mevduat sertifikası ayrıca sınıflandırılarak ayni vade ve faiz konularına tabi tutulmuştur.

Krediler açısından ise durum şöyledir :

Kısa vadeli krediler :

— İhracat	%22
— Diğer	%31

Orta vadeli krediler: (5 yıla kadar)

— Teşvik belgeli ihracat garantili yatırım	%24
— Diğer	%33
Uzun vadeli krediler (5 yıldan fazla)	%36

Görüldüğü gibi vadelerine göre fon toplanması ve kullandırımı açısından geniş bir uyum sözkonusudur. Ancak bu uyumun göreceli olduğunu belirtmek gerek. Çünkü örneğin üst faiz dilimi üzerinden ele alırsak, bankaya maliyeti %36 olan bir fonun bankaca salt %36 faizle kullandırılması hem olanaklı değildir, hem de esasen o şekilde çalıştırılmamaktadır. Daha önce kredinin banka ve kullanan açısından sağladığı yükü ve çıkarı örneklemeye çalışmıştık. Herşeyden önce yine kararnameye göre faiz farkı fonu devreye girmektedir. Elde edilen kredi faizinin önemli bir kısmı fona devredilmekte, başka bir değerlendirmeyle de kredi maliyetlerini düşürmek için fondan kredi kullanana iadelerde bulunulmaktadır. Yeni ortak deklarasyon yayınlanırken bu nokta faiz yükünün ürkütücülüğünü gidermek için «fon payı hariç» denilerek dipnotu şeklinde geçiştirilmiştir.

Böylece bir yandan psikolojik etkinin ağır bastığı bir yol izlenirken aynı zamanda bir hesaplama ve kavram karışıklığına yer verilmiştir. Şu soru akla gelmektedir. Fona iade miktarı %36 üzerinden mi hesaplanacak yoksa %36 artı fona iade için bulunacak rakkam üzerinden mi hesaplanacaktır. Kararnamede brüt bir faizden nete dönüşme esas alınmıştır. Bu iki durum bir birinden çok farklıdır. Örneklemek gerekirse

A — %36 bankaya kalması planlanan faiz
%9 (%36X%25 fona iade)

%45 bankanın uygulayacağı faizdir.

B — %36
+%9

%45 bankanın uygulayacağı ilk brüt faizdir.
+%11.25 ilk brüt faizden kararname sistematiğine göre bulunacak %25 fon payı

%56.25
—%9 ilk fon payı

%47.25 Kredinin vergisiz maliyeti.

İkinci yöntem kararname sistematiğine daha uygun gözükmektedir. Ve bu durumda da birinci durumda da fon payı farklılığı hariç bankaya kalan net faiz %36'dır.

Diğer taraftan bu kredi müşterileriyle ilgili olarak fondan yapılacak iadeler sözkonusudur ki, bazı durumlarda bu miktar fona yapılan iadelerin üzerindedir ve bir devlet subvansiyonu niteliği taşımaktadır. Daha önce üzerinde durulmuştur.

ii - Vergili Maliyet ve Tefeci Piyasasının Şansı :

Yukarıda uzun vadeli kredilerle ilgili olarak yaptığımız açıklamadan görüldüğü gibi kararname ruhuna uygun

olarak uygulanacak faiz oranı %47.25'dir. Bu oran üzerinden kullanılacak bir kredinin vergili nihaî maliyeti ise %59.06'dır (diğer yan uygulamalar ve bunun sonucunda da verimliliği artırıcı bankacılık yöntemleri hariç).

O halde daha başlangıçta belirttiğimiz bir endişe dolu soruyu yinelemek gerekir. %60 görünür maliyetteki bir kredinin kullanım alanı nedir? Bu maliyetin çarpılmış ekonomideki yükü ne olur?

Açıktır ki, ister bankacılık sisteminden geçsin, isterse banker piyasasından geçsin sınırlı düzeyde de olsa her maliyetteki fonu isteyecek bir kesim mevcuttur. Kâr marjının yüksek olduğu stokculuk, karaborsacılık ve karaborsacılık alanları ise bu anlamda başta gelenlerdir.

Başka deyişle maliyeti %60 olan fonlardan yararlananlar ulusal kalkınma ve yatırım alanlarında kendilerinden çok şeyler beklenen kişiler değil, sınırsız kâr marjlı bir azınlık olacaktır. Bu ise liberal faiz politikasının hem fon sunuşunu hem de fon istemini çarpıtarak ana erekten uzaklaşması anlamına gelecektir. Bir yandan fonlar artırılamazken, olası ya da doğrudan enflasyon odağı olarak ortada kalacaktır. İşte bu noktada da banker piyasasının ve tefecilerin şansı başlamaktadır. Esasen karaborsacı kesime «kara akçeli» birikimlere dayanarak sınırsız hizmet götüren bu kesim, çok büyük bir olasılıkla bankaların satmakta güçlük çekeceği fonlara karşı olarak ortaya çıkacak ve küçük faiz oynamaları ile (bankalardan daha düşük faizli kredi) kredi istemlilerini kendine çekebilecektir. Böyle bir girişimde bulunabilmek için ellerinde çok farklı olanaklar vardır. Bir kez vergi sisteminin dışında tuttuklarından kendilerini, ilk çıplak maliyet %40-45 gibi oranlarla ortaya çıkabileceklerdir. İkincisi paraları kullananların gizliliği, yine büyük bir çekici ayrıcalık olarak kendilerini ön plana koyacaktır. Üçüncüsü de «karalı» akçelerin bankalara gelişini engelleyen kuşkular nedeniyle daha başlangıçta bu fonların akış kapılarını tutmaları ve çok basit organizatörlükle isteklilere süratle sunmaları olasıdır.

Daha sonra tefeci piyasası ve çalışma şekli konularında detaylı durulacağından, bu piyasanın yeni kararname ve bankalarla karşılaştırılmalarında sahip oldukları ayrıcalıklara şimdilik değinilmekle yetinilmiştir.

f - Bankerler :

Halen sistemimizde bankerliği tanımlayan ve ekonomik ünite olarak işlevlerini ve çalışma şekillerini ortaya koyan bir yasa yoktur. Hattâ 1960'lara gelinceye kadar «banker» tanımı altında toplanabilecek bir girişim de yoktu. Bugünün «banker» enflasyonu oluşturacak düzeye varmış olan girişimleri, 1960'lar ve esas olarak da 1975'ler sonrasının ürünüdür. Başka deyişle ekonomik bunalımlar döneminin bir alt yapı kurumları olarak bu tür kuruluşlar yoğun şekilde türemiştir.

Bankerlere borsa operatörleri anlamında kuruluşlar olarak bakmamak gerekir. Menkul kıymetler ve kambiyo borsaları yasası şeklinde elli yıl öncesinin düzenlemeleri gerisine şeklen banker olarak girmiş (banker unvanlı kuruluşlar) kuruluşlar yanında, tefeci piyasası aracıları da aynı ana görüntü içinde çalışan kuruluşlar olarak para ve sermaye piyasasına damgalarını vurmuşlardır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'deki banker kuruluşlarını belirli bir tanım etrafında toplamak olası değildir. Çoğu kez bu tür kuruluşlarla, yoğun reklâm propagandalarına karşın belirli bir iş yerinde ve salt para piyasası operatörleri olarak da karşılaşmak olanaklı değildir.

Ama gerçeklikleri kuşkusuzdur. Ve ağır ekonomik bunalımlar derken, gerisinde dış ödemeler darboğazı ve enflasyonu kastettiğimiz ülke yaşamımızda, bu kuruluşlar veya kişiler baş koordinatördür. Tahtakale yöneticisi, ihracat dövizi aracısı, karaborsacı ve stokcudur.

Esasen içinde bulunduğumuz son iki üç yılın sorunları yönünden analizini yaptığımız takdirde, çok çapraşık tanımlardan bankere ulaşmaya gerek de kalmaz. Bu tanımlamanın ötesinde, günümüzün bir makro ekonomik olgusu olarak ortaya çıkar bankerler. Yukarıda değindiği-

miz olması gereken en geniş anlamiyle. Şu yalın güncel soruyu sormak gerekir. Neden kamuoyu oluşturma araçları 1980 yılında yoğun şekilde banker ilânlarıyla dolmuştur? Hükümetin her fırsatta ilk deney aracı gibi faizin üzerine gittiği ve son olarak da serbest bıraktığı günümüzde, bankerleri karşı taarruzla yeni ve daha yüksek faiz seferberliği içine iten nelerdir? Ve bu kuruluşlar aklın almayacağı bu denli yüksek rantlı vaatlerde bulunurken güçlerini nereden alıyorlar ve ömürleri nedir?

Tüm bu sorulara verilecek yanıt çok özce, Bankerler günün sosyal olgusunun bir sonucudur. Salt ekonomik değil, ekonomik sorunların özdeşi sosyal olguların. Düşün aşamasiyle, fert ve aile gelir düzeyi ile, mal ve fiat arasında gözlemlenen denge ya da dengesizlikle.

Bilindiği gibl Türkiye'de son yıllarda büyüme hızı sıfır hattâ negatif düzeyinde kalmıştır. Gerçek ulusal gelir ve kişi başına ulusal gelir önemli ölçüde enflasyon kıskacı arasında eridiği gibi, %7,9-8'lik büyüme hızları düşlenmesi bile olanaksız tatlı bir anı olarak kalmıştır. Bu açık olguya karşın toplum tabakaları arasında uçurumlar giderek daha da belirginleşmiş, tüm gelir-gider analizleri allak bullak olmuştur. Enflasyon canavarı bir yandan mal denilen fizikî değerleri konumuna bakmaksızın bir ateş parçası haline getirirken, bunlara gerçekten uzanma ihtiyacında olan kişileri yakınına yanaştırmaz bir katılık göstermiştir. Örneğin dayanıklı tüketim mallarında gözlenen fiat artışı, bir aile bütçesinin gücünü çok aşan, o malın yaşamsallığı değerlendirmesini tamamen düşünler dışına taşıyan bir seyir izlemiştir. Artık üretim ve malın bolluğu arz-talep dengelemesi yoktur. Gerek stoklamaya dayalı müteşebbis kesimin iradî enflasyonu, gerekse artmayan gelirin ücret ve maaştan yana kişileri gerçekten darboğaza sokuşu bir ikilem oluşuma yol açmıştır. «Mal alımından vazgeç, olanı da mallarını da sat». Daha başka deyişle aile bütçesi içinde büyüyen uçurum, kişileri hem yeni mal alımından uzaklaştırmış, hem de esasen en büyük tehlike haline gelmiş bulunan paraya yönelişi zorun-

lu olarak çekici hale getirmiştir. Ellerinde üç beş kuruşluk altın veya benzeri birikimleri olanlar, durarak değer kazanma anlamına gelen bu davranış yerine, bu değerleri paraya dönüştürüp aylık rantlar sağlayan bir yöntemi denemek zorunda kalmışlardır. Ama malın statik de olsa değer kazanma ve enflasyona karşı değer koruma özelliğindeki üstünlüğünü tamamen unutarak. Buna değindiğimiz gibi içine girilen bunalım ekonomisi zorlamaktadır fertleri.

İşte bankerlik müessesesi böyle bir gelişmenin kısa vadeli bir sonucu olarak gelişmiştir. Bugünkü sansasyonel görüntüsü bu neden dolayısiyledir. Uzun vadeli olması, ekonomik yapıdaki çarpıklığın giderilmesi halinde aynı çizgide devam etmesi olanağı yoktur. O takdirde ya gerçek bankerliğe dönecektir ya da kendi kendini tüketecektir.

Şimdi, kişiler giderek çekilmez bir durum alan piyasa baskısına karşı, aylık gelir sağlama umuduyla ilâve tasarruflarını değil, (ki gerçekten fert başına gelir artmadığından olanaksızdır) zorlamalı şekilde paraya dönüştürdükleri kıymetleri banker kasalarına akıtmaktadır.

Ve gerçekten bu alanda büyük aşamalar kaydedilmiştir. O denli ki, bu defa temel finans kurumları olan bankaların önemli ölçüde fon kaybetmeye ve haksız bir yarışım içinde yıpranmaya başlamışlardır. Deyim yerinde ise bir başka ekonomik bunalım giderek kendini hissettirmeye başlamıştır.

Doğal olarak tehlikenin büyüklüğü ilgilileri hareketsiz bırakmamış, olması gereken yönden olmamış da, bir başka girişimle, bankalardaki faiz oranlarını serbest bırakan kararlarla otokrat devlet gücünü derhal devreye sokmuştur. Bu kitabın kaleme alındığı sırada çok önemli bir yenilik olarak sistem içinde yerini alan yeni faiz kararnamesi üzerinde, zaman zaman değişik açılardan durulacaktır. (1 Temmuz'dan itibaren yürürlüğe girecektir). Ancak şu kadarını belirtmek gerekir ki, koşullarının bir sonucu bulunsa ve kısa vadeli olsa dahi bankerlere karşı önlem,

bu şekilde faiz oranlarını serbest bırakarak değil, bankerleri yasal sistem içinde disipline ederek gerçekleştirilmeli idi. Ama bu yapılmamış, sonucu kestirilemeyen bir girişimle kolay yol seçilmiştir.

aa - Enflasyon Kârı Yoktur :

Bir yanlış tanımlamaya öncelikle değinmek gerek. Özellikle üretici ya da ticaret kesimi için denmektedir ki, enflasyon sonucunda asıl büyük payı toplayan onlardır. Geniş kitlelerin daha büyük sefalete itilmesi pahasına bu kesimin kâr marjı ve çıkarı sonsuzdur. Gerçekte konuyu soyut düzeyde katılmamak olanaksızdır. Ama bu tümcemin gerisinde yatan gerçekler ve ülke ekonomisinin yapısı, enflasyon canavarı incelenmezse, teorik düzeyde doğru olan bu yargı büyük ölçüde hatalı sonuçlara yol açar.

Daha önce değindik. Türkiye öyle bir süreç içine girmiştir ki, ulusal gelir artışı, ve kişisel bölüşüm negatif bir görüntü sergilemektedir. Enflasyon oranı %100'e varırken, gerçek anlamda üretim ve ilâve değer yaratılışı sözkonusu olamamaktadır. Daha çok kolay yol seçilmekte, gerek dış ve gerekse iç kaynakların dağıtımı sonucu belirli hedeflere varılmak istenmektedir.

Böyle olunca bazı kesimlerin ceplerine giriyormuş gibi gelen parasal şişkinlikler aslında o kişi ve kuruluşun seçtiği uğraşı alanı içinde mala karşı konumunu değiştirmemektedir. Hattâ duyarlı ve dengeli bir enflasyonist fiat politikası izlenmediğinden aleyhte bir sonuca bile yol açılmaktadır çoğu kez. Elde bulundurulan bir mal üzerine bir başka malı ilâve etmek için önceki değerinin üzerinde bir para ödemek gerektiği gibi, elden çıkarılan bir malın yeniden yerine konması için satış fiatının çok daha üzerinde ödemede bulunmasını gerektirmektedir. Somut bir örnekle konuyu daha açık şekilde ortaya koyalım.

Elektronik aletler satan bir ticarî işletmede, vitrinlerin satışa açıldığı bir saatte gelen bir müşteri (X) cihazını 3.200.— TL'ye almıştır. Ve alırken de 10 adet birden

almıştır (32.000.—). İki saat sonra malın üreticisi firma satış temsilcisini göndermiş ve bir nezaket ziyareti çayı içtikten sonra esas ziyaret amacını ortaya koyarak yeni fiat listesini sessizce masanın üzerine bırakmıştır. Yeni listedeki fiatlar şu şekildedir. Birim fiatı 32.— TL olan mal (ki 1,5 ay evvel bu fiat ilân edilmiştir) şimdi 5.400.— TL olmuştur. Bu yeni fiat oluşumu ile ilgili ne bir belge, ne de bir açıklama vardır. Gerisinde yatan bağımlı başka nedenler vardır kuşkusuz, ama sanki tamamen iradî ve isteğe bağlı yapılmış gibi gözükmektedir bu yeni zam uygulaması.

Bu durumda pazarlayıcı kuruluşun 32.000.— TL elde ettiği malları yerine koyabilmesi için ya 54.000.— TL ödemesi gerekmektedir. Ya da bu defa 10 yerine 6 malla yetinme zorundadır. Ancak hangi yolu seçerse seçsin sonuç aynıdır. Öz varlıklarında eksilme ya da daha çok dış borçlanmayla para piyasasını zorlama.

Açıkça bir günlük gözleme dayalı örneğin gerisinde yatan gerçek şudur. Bir zam kararından sonra eğer bu pazarlayıcı iki saat önce elindeki — 3200.— TL'den aldığı malları satmasa ve yeni fiatlardan sonra, bunları 5.400.— TL'den satsa idi aradaki 2.2000.— TL fark bu kişinin gerçek kârını oluşturmayacaktı. Başka deyişle reel mal değerinde değişme olmadan bu kuruluş mevcut durumunu aynen korumuş olacaktı. Buna karşın zaman yönünden iki saatlik bir kayma nedeniyle öz varlıklarından ödün verme zorunda kalmıştır. Bu noktada hemen belirtelim, bu düşünce, ticarî işletmelerin yaşamlarının sınırsız olması gerektiği savı çerçevesinde daha açık bir anlam kazanmaktadır. Yoksa belirli bir anda işletme durdurulur ve tasfiye edilirse, yine enflasyon şişirmesi kâr gerçeği ortada kalmak kaydı ile yorum şekli biraz farklılaşır. İşletme sahibi cebine nominal anlamda bir miktar fazla para girmiş olur.

Gerçek bu şekilde somutlaşınca, açıkça sormak gerekir. Özellikle temel ürünlere ve devlet üretimi ürünlere yapılan zam kararından sonra, ellerinde mal bulundu-

ranların eski ve yeni fiat farkını devlete vermelerini istemek hangi ekonomik düşünce anlayışiyle bağdaşır? Bu enflasyona dayalı otonom devlet kararı gerisinde ticarî işletmeler kendilerini nasıl koruyacaklardır?

Türkiye'nin iyice çalkantı içinde bulunduğu 1980 yılında bu soruların önemi daha da belirginleşmiştir. Bilindiği gibi enflasyonun aylık düzeyleri bile kararlı ekonomilerin bir yılda karşılaşacakları oranın üzerindedir. Öte yandan kararlar arasında çok yönlü bir uyumun olmadığı, neden ve sonuç bağıntılarının hiç araştırılmadığı dönemde bu sorular daha da büyük önem kazanmaktadır. Günümüzde parasal ayarlamalar yoğundur. Miktar teorisini katı bir şekilde uygulayarak tek yanlı şekilde enflasyonla mücadele ve para arzını azaltma düşünce ve girişimleri ön planda gelmektedir. Bunun anlamı şu olmaktadır: Yukarıdaki örnek açıklamamız sonucuna göre, azalan mal varlığını ticarî işletme ilkeleri içinde gidermek zorunda olan kişiler, esasen zorlanmış olan öz kaynak takviyesi güçlüğü yanında, son derece sert geçen dış finansman kaynakları arasında kendisine hayat hakkı arayacaktır. Bankaları zorlayacak banker oyunlarının denenmesini isteyecektir.

İşte bankerler fon toplarken sergiledikleri çekici yöntemler yanında, bu kez bir başka açıdan karşımıza çıkmaktadır. Enflasyon aldatmacası ve kârı oyunu gerisine gizli büyük bir piyasa ve enflasyon kaynağı ve organizatörü olarak.

bb - Yasal Açıdan Bankerler ve Organizasyonu :

Daha giriş kısmında değindik. Gerçekten de sistemimizde banker müessesesini açıkça tanımlayan bir düzenlemeye rastlanmamaktadır. Kaldı ki, şekilsel tanımlamalar esasen kelime yorumlarından hareketle sistemi daha da darboğaza sokmaktadır. Asıl önemli olanın ve bu şekillerin ötesinde, kuruluşların çalışma koşullarının ve gözetiminin sağlanmasıdır. Bu açıdan bakıldığında ise şaşırtıcı sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Öncelikle belirtmek

gerekir ki, banker müesseselerinin uğraşı alanını yakından gözetim altına almak isteyen hükümler mevcuttur. Başta ödünç para verme işleri kanunu gelmektedir. (ÖPVİK), ancak bunun doğrultusuna saptamak güçtür. Esasen yukarıda değindiğimiz çalışma koşulları ve doğrultunun saptanması ile ilgili şaşırtıcı sonuçlar bu güçlüğün gerisine gizlidir.

Kanunun birinci maddes idemektedir ki, «faizden para kazanmak için ödünç para verme işleriyle meşgul olan hakikî ve hükmî şahıslar bu kanun hükümlerine göre, hükümetten izin alırlar.» Yani katı bir ilke olarak «izin alma» koşulu öngörülmüştür. Eğer banker kuruluşları kelime anlamı gerisinde yatan ödünç para verme anlamında uğraşı göstereceklerse, bu hüküm çerçevesinde yetkili devlet makamlarından izin alacaklardır.

Diğer taraftan, bu tür uğraşı şekillerin gerisinde bir ayrı hüküm daha gelecektir. Gider Vergileri Yasasının, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Bölümünde (28. madde) banka ve sigorta şirketlerinin vergi yükümlüsü olduğu belirtilmiş, bankerlerin ise bankacılık işlemleri yaptığı takdirde aynı vergi konusuna girdiği belirtilmiştir.

28. madde son derece önemli ve bugünkü bankerlik ve işlemlerinin türü konusunda ilginç, tartışmalara yol açan bir hükümler topluluğu niteliğindedir.

Ve öyle anlaşılıyor ki, tanımsal kapalılıklar gerisine gizli, yıllardan beri süren aksaklıklar bu kez bankerlik konusunda bu hükümler çerçevesinde bir ortak nokta bulunmadan yıllarca sürecek özelliktedir.

Önce sormak gerek: Banka, banker ve sigorta kurumları özlerinde içerdekileri ortak yana rağmen ayrı kurumsal nitelikler taşıdığına göre, özellikle vergisel düzeyde «bankacılık işlemleri» diye ortaya konan ana ölçütün esası nedir? Bankacılık işlemleri nasıl tanımlanabilir?

İşte değinmek istediğimiz konunun kilitlenme noktası buradadır. Sistemimizde bankacılık işlemlerini bazı asgarî ortak noktalarla basite indirgemek ve tanımlamak olası değildir. Ya da tanımlansa bile bu tanımlama geri-

sinde salt banker kurumlarına özgü olup zaman zaman bankerlerce de sürdürülen işlemleri ayıklamak çok zordur. Daha açık deyişle bankacılık işlemleri dışında sayılıp bankerlerce yürütülen bir işlemler dizisi bulmak çok güçtür. Örneğin bankalar mevduat toplar ve kredi verir şeklinde konuyu çok özet bir tablo içine sokmak olanaksızdır. Bankalar her türlü rehinli işlemlerden çok yönlü aracılıklara kadar değişik işlemleri aynı zamanda yönetmektedir. Hele sermaye piyasayı işlemlerinde ve kambiyo alanında bankaların girişimlerini özetlemek gerçekten anlamsız ve güç bir iştir. Tahvil alım satım aracılıkları, nakit akımsız şekilde kişiler lehine garantiler vermeleri bu alanı daha da karışık bir hale getirmek için örneklenebilecek konulardır.

Bankerlerin yaptığı işlere gelince, bankaların yaptıkları işlerin bir kısmını saymak gerekir. Banka uğraşı alanı içine girmeyen bir banker işlemi bulunmamaktadır. Kaldı ki, bugünün banker kesiminde «garanti belgesi» «yatırım fonu» gibi uygulamaların yasal yerini bulmak da güçtür. Banka işletmeciliğine özgü işlemleri de bankerler üstlenmeye başlamışlardır. Yetkileri dışı olduğu ve açıkça Bankalar Kanununa göre suç sayıldığı halde. Gerçeğin bu şekilde belirlenmesinden sonra şu sorun açıkça ortada kalmaktadır. Eğer bankaların uğraşabilecekleri tüm konular bankacılık işlemleri sayılıyorsa, bankerlerin de yaptığı işlemlerin, banker işletmeciliğin doğal niteliği gereği banka işlemleri arasında yer alması zorunlu bulunduğundan Banka ve Sigorta Muameleleri vergisi kapsamında düşünülmesi gerekir. Bu nedenle de hangi ad altında bir hizmet gelir olursa olsun gider verglsi uygulamasına konu edilmelidir. Oysa daha başlangıçta değindiğimiz sistem üzerine tartışmalar bu noktaya ilişkindir. Bankerler banka işlemlerini çok sınırlı düzeyde yaptıklarını, esas uğraşılarını özel aracılık ve uzmanlık konularında yoğunlaştırdıklarını savlarlar ve vergi ödemezler.

Denmektedir ki, «biz fon sahipleri ile alıcı arasında çoğu kez tahvilli de olsa yatırım fonuna dayalı aracılık

da olsa sadece bir tanıştırma buluşturma görevi üstlenmekteyiz, ne para alıyoruz ne de ödüyoruz.» «Savlamaya katılmak olanaklı değildir. Birincisi tüm işlemleri bu denli soyut değil, esasen tahvil işlemleri aracılığı ile gerçekleştirilmekte, birincil ve ikincil menkul değerler piyasası oluşturularak fon sahiplerine yaklaşılmakta, fonlar kredi istiyenlere sunulmaktadır. Bu devir işlemi sırasında elde edilen faiz ve komisyonun (banker lehine olan) mutlaka vergi kapsamına alınması gerekir. Ne var ki, bu olguyu çok sade bir şekilde ortaya koymak da olası değildir. Banker lehine oluşan fonların izlenmesi ve gerçek «lehte» kısmı araştırmak büyük bir sorundur.

Sonuç itibariyle bankerlik kurumunu yakından ilgilendiren iki önemli konudan, ÖPVİK çerçevesinde yetkili devlet makamlarından izin alınıp alınmadığı konusu ikinci plana itilse bile, değindiğimiz vergisel açıdan sorun ve Gider Vergisi Kanununun ilgili düzenlemeleri son derece önemli boyutlara varmıştır.

Burada ya mutlak şekilde bankerlerin çalışma şekillerini sınırlayıcı şekilde ve bankalardan ayrı olarak ortaya koymak, ya da sınırlamaya gerek olmaksızın genellemeyle tüm bu işlemler bankacılık işlemleri diye değerlendirilerek kapsama almak gerekir. Ama her iki halde de bu öngörü yaptırım gücü yüksek bir genel idare önlemi olarak düşünülmelidir. Yoksa bugünkü gibi başıboş bir sermaye piyasasında, vergi kapsamına girme ve girmeme şeklindeki tartışmalar sonucu ne fonların istenilen yerlerde toplanması ne de istenilen yatırım kaynaklarına kanalize edilmesi mümkün olabilecektir.

Akla doğal olarak şu soru gelebilir: Bankalar geniş kapsamlı şekilde vergi kapsamına alınsalar ne olur? Hemen belirtelim «kara para» ya da «serseri para» denilen fonların bir kısmı salt para olarak ödünce verilmeyi kararlaştırdıysa, bu fon sahipleri için bir puanlık gelir farkları son derece önem göstermekte ve paranın yönlenmesinde etken olmaktadır. Örneğin banka net %25, banker net %30 veriyorsa bankerler yeğlendiği gibi, bankerin el-

de ettiği komisyonların gider vergisinin müşteriye yansıtılması zorunluluğu nedeniyle %30 kazanç %29'a düştümü büyük kayıplara neden olabilmektedir. Böyle bir hassas dengelemede, bankerin ister özel kesim, isterse kamu kesimi kuruluşu olsun devlet güvencesi ile denetilmiş olmaları dolayısiyle, aradaki farkın çok büyük olması en önemli rolü oynamaktadır. Bankerlerin vergisel yorum ve tartışmalara tepkisi bu neden dolayısiyledir.

cc - Banka Güvencesi :

Yeri gelmişken davranışların özünde yatan ve yönlenmede büyük etken olan bir konuya, güvence konusuna değinmek gerek. Bilindiği gibi geçmişi çok eskilere inmeyen Türk banka işletmeciliği, bugün çağdaş diye nitelendirilebilecek çalışma ortamına 1960'lardan sonra gelebilmiştir. 1958 tarihli oldukça modern Bankalar Yasasının yürürlüğe girmesinden sonra. Bu yeni sistemle, Banka İşletmeleri tasarruf sahipleri açısından iyice belirginleştirilmiş ve her türlü tehlikelere karşın devlet garantisi altına alınmıştır. Daha yerinde bir deyimle, yasal bir kurum olan bankaların topladıkları fonlar olası risklere karşın devletin ödeme taahhüdü ile güvenceye kavuşturulmuştur. Ancak bundan sonradır ki, paranın toprağa gömülme ya da yastık yorgan arasında saklanma dönemi kapanmış ve kırılan bu psikolojik direnç sonucu bankada kendini bulabilmiştir.

Ne var ki, fonların bankalara kanalize oluşunda tek etken bu değildir. En az onun kadar önemli olmak üzere çıkar hesapları da devreye girmektedir. (Faiz, komisyon v.s. rant hesapları) Türkiye'nin bu açıdan son yirmi yıllık geçmişine bakılırsa bugüne göre çok daha istikrarlı bir yapıya sahip olduğu görülür. Başka deyişle düşük faiz oranları sözkonusu iken bile, enflasyon denen öcü karşısında yok olup gitmeyen, bir bakıma kendi kendini koruyan değer birikim süreci sözkonusu idi. Oysa bugün çok yüksek faiz getirilerine rağmen reel değerin her yıl %50'nin üzerinde kaybolduğu gözlenmektedir.

İşte bu açık olguya rağmen özendirmede ne denli etken olduğu bilinmeyen faiz oranları zamana göre değişen bir yapı ile daima sistem içinde yerini almıştır. Şimdi bu ögenin günümüz ekonomik gelişmelere bağımlı şekilde gerçekten aktif şekilde rol oynadığını görüyoruz. Daha önceki açıklamalarımız sırasında belirttiğimiz gibi gerçek ulusal tasarrufun artmamış olmasına rağmen, mecudun yer ve yön değiştirmesinde en büyük nedenlerden birisi olarak dereceye girmiştir faiz oranları. Ve aracı bankerlerin şansı bu noktadan kaynaklanmaktadır.

Bilindiği gibi bu kuruluşlar bir sürü piyasa oyunları ve saptırmalarla, net %41,5 - %100 arası kazanç önerileri ile fonları kendilerine çekme yarışı içine girmişlerdir. (Daha sonra tefecilerle ilgili açıklamalar sırasında tekrar üzerinde durulacaktır)., Bu tür bir davranış sırasında ÖPVİK hiç bir zaman onlar için dayanak ve ölçüt olmamıştır. Hatırlatalım, yaptıkları işlem şekli itibariyle ÖPVİK kapsamında düşünmemişlerdir kendilerini. Ve sonuçta da devlet güvenceli bankalara karşı büyük bir seçenek olarak ortaya çımışlardır. Bir bakıma güvenceyle rant hesapları karşılaştırmasını ikinci olan kazanmış ve fon piyasası büyük bir çarpılma süreci içine girmiştir.

Aslında gelişmeler ve etkenlerin somutlaşmaları bu denli sade değildir. Daha farklı görüntüler de yine bu aşamada dikkate alınmalıdır. Her şeyden önce yönlendirilmesi amaçlanan fonların yapısına ve oluşum şekillerine bakmak gerekir.

dd - Bankerlerin Şansı :

Finans kurumlarına akan fonları finans kurumlarının günümüzdeki yapısına uygun şekilde iki gruba ayırmak gerekir. Birincisi, kullanım zamanı ve yeri kestirilemeyecek olan ve birikim nedeni de açıkça ortaya konamayan gerçek tasarruflar. İkincisi ise, kaynağını yasa dışı davranışların oluşturduğu, başka deyişle çok sık bir şekilde kullanılan deyimiyle «karapara» ya da «serseri paralar»dır. Ve önemli olan da 1980 yılı verilerine göre 600 mil-

yar TL'nın üzerinde olduğu savlanan bu ikinci grup fonlardır. Stokculuk, karaborsacılık, tefecilik gerisine gizlenmiş ve devletin vergi haklarına el uzatılması sonucu oluşmuştur.

Bu nedenle de belirli bir yerde izlenmesi ve kayıtlarına rastlanması olanaksızdır. Gücü çok fazla, ekonomi içindeki etkileri ve yeri son derece önemli ama yönlendirilmesi ve yargılanması sağlanamayan bir tabu görüntü içindedir.

Yineleyelim, verdikleri yüksek faiz yanında ,asıl şanslı güçleri bu noktada başlamaktadır bankerlerin. Herşeyden önce bu «karalı» fon sahipleri mevcut düzenlerinin devamını ve herhangi bir suçluluk savı ile yargılanmamayı ana ilke olarak benimsemişlerdir.

Ne geçmişte bu fonlar oluşurken vergi vermişlerdir ne de bunların bundan sonraki kullanımları sırasında elde edilen getiriler vergilendirilecektir. Böyle olunca, salt para olarak tutulup da kazanç sağlamak isteyenler için en kolay kullanım yeri bankerler olmaktadır. Bankalar yasal görüntüleri gerisinde hesaplarının açıklığı ve daima hükümet kararları çerçevesinde hareket zorunluluğu nedeniyle tehlikelidir.

Somut bir örnekle gerçek durumu yansıtmaya çalışalım, bankaların bankerler karşısında içine girdikleri kriz (ki, aslında bu sadece sermaye piyasası başıboşluğu ve dolayısiyle bankerlerin yüksek faiz politikası sonucu değil, genel olarak izlenen sınırlı para-kredi politikasının da bir sonucu idi).

Bilindiği gibi, faiz kararnamesinde değişiklik önlemi ile yanıtlanmaya çalışılmıştır. 1 Temmuz 1980'den itibaren yürürlüğe giren yeni kararnamede bu defa bankaların vadeli mevduat hesaplarına verecekleri faiz sınırı kaldırılmış ve ayrıca da özellikle «karalı» fonlara yaklaşabilmek umuduyla «hamiline mevduat hesabı» sistemi getirilmiştir. Ana amaç finans kurumları arasında bozulan dengeyi yeniden sağlamaktır. Her ne kadar yatırıma yönelecek fonları artırmak ve ekonomiye dinamizm kazan-

dırmak gibi başka gerekçeler sıralanmışsa da esas budur. Bankalar aleyhine faiz dengesizliğini gidermek, kara servetlerden bankaları da paydaş kılmak...

Oysa bunun gerçekleşmesi son derece güçtür. Kararın çıktığı zamanlarda kara servet sahibi olduğu sanılan birisi şu soruyu yöneltmiştir. «Peki ben mevduat sertifikası ile paramı (X) bankasına yatıracağım, faizler için stopaj dışında ayrıca bir beyan ve vergi ödeminde de bulunmayacağım. Ama ya bu karar değişirse ne olacak? Bankalara geri ödeyeceği sertifikalı hesaplarla ilgili olarak ödeme yapılan kişilerin adlarını saptayacaksınız denirse nasıl bir durumla karşılaşılır?»

Fon sahipleri genellikle bu endişelerini belirtmişler ve bankalara gidemeyeceklerini açıkça vurgulamakta bir sakınca görmemişlerdir.

Gerçek böyle olunca ortada bir durum kalmaktadır. Tüm zorlamalı önlemlere rağmen mevcut düzeni sürdürmek. Karalı fonları banker ve tefeci piyasasında büyük vurgun kaynakları olarak çalıştırmak, ekonomik dizginleri elde tutarak devleti sistem dışına itmek. Böyle bir döngü içinde ise, başlangıçtan beri açıklamaya çalıştık; bankerlerin şansı ve bankalara göre güçleri ortada.

Ancak bu konudaki gelişmeleri salt banker şansı olarak da düşünmemek gerekir. Banker piyasasının kendine özgü incelikleri ve bu özelliklerin enflasyon gerçeği karşısındaki durumu da ayrı anlam taşımaktadır.

ee - Banker Oyunları ve Karaparanın Tahvile Yönelişi:

Karaparanın yoğun şekilde yöneldiği ve küçük tasarrufların enflasyon karşısında birazcık direnç gösterebildiği alan menkul kıymetler borsasıdır. Günümüzde görülmemiş düzeyde canlılığa ulaşan bu pazarlar ilginç rant hesapları ve kâr güvenceleriyle gerçekten en çok dikkat çeken uğraşı alanlarından birisi haline gelmiştir. Ve benzetmek gerekirse tefeci piyasası ve paralı ilânları ile bu banker piyasaları arasından şekilsel açıdan ilginç bir benzerlik bulunmaktadır. (Her iki gelişlm de Tahtakale ve te-

feci piyasasının değişik görüntüleri olup gerçekte aynı şeylerdir ve ileride tekrar üzerinde durulacaktır.)

Bu görüntüler çerçevesinde açıkça gözlemlenen olgu şudur: Tahvil piyasası sırtını «bankerlik» müessesesine veya Tahtakale'ye dayıyarak gerçekten normal para piyasası işlemlerinin ve yasal bankacılığın yerini almıştır. Belirttiğimiz gibi bu bir bakıma enflasyona karşı rant hesaplarının ve daha önemli bir gerekçeyle de işletmelerin gereksinimlerini karşılamada karşılaştığı güçlüklerin bir sonucudur. Bugün normal yollardan banka kaynaklarını kullanmak hem olanaksız hale gelmiş, hem de nihaî yükü %45 - %60 arası değişen bi rfinansman haline dönüşmüştür. Çoğu kez bu yük üstlenilse bile (ki karapara piyasasında maliyet - gelir hesaplarına daha önce değinmiştik) fon bulmak olanaksızdır. Hele yeni hükümetin enflasyonla mücadelede izlediği sınırlayıcı para politikası çerçevesinde.

Aslında bir yanılgıyı yeri gelmişken burada önlemek gerekir. Karapara denilen fonlar homojen ve aynı özelliğe sahip yasa dışı örgütlü paralar değildir. Yasadışılığı tek ortak yan olmakla beraber, bir kısım yasal fonlar da zamanla içine girdiği süreç sonucu yasallığını kaybetmekte ve giderek çığ gibi büyümektedir. Örneğin ücretlilerin ya da saygın bürokratların elde ettiği emeklilik sonrası paralar çoğu kez yerini Tahtakale'de aramakta ve özellikle cazip tahvil oyunlariyle şansını denemektedir. Elde edilen her ek birikimler ise devlet hakkı ve vergi kavramı tanımaksızın gerçek karalaşan paralar şeklinde gelişimlerini sürdürmektedir. İşte bu nedenler dolayısiyledir ki, Tahtakale salt stokculuk, kaçakçılık ve karaborsacılık işlerini yürütmemekte, yasal olmayan bir piyasa oyununda aracılık etmektedir.

Kıdem ödenceleri veya ikramiyelerin Tahtakale'ye yönelişlerine, fonların çok değişik nitelikli birikimlerden meydana geldiğini belirtmek için yer verdik. Oysa tahvilli banker piyasası gerçek iç yüzüyle oldukça farklı görüntüde çalışmasını sürdürmektedir. Farklılık hem tahvile kaya-

cak fonların niteliğindendir, hem de güdülen politikadan.

Böyle bir bakış çerçevesi içinde, Türkiye'de tahvil piyasası, devlete hak tanımamış, tam aksine devlet hakkını kendi bünyesinde toplamış sanayici ve işletmeci sermayedara ait karaparalar için önemli bir ayrıcalık ve olanak olmuştur. Başka deyişle normal yasal tahvil faizi özel sektör için %25 iken tahvilci bankerlerce bu oranın yasalara rağmen %41,5'a çıkarılması ve her çıkan tahvilin iki üç hafta sonra tümüyle alıcı bulması sistemin kendi içinden yarattığı bir yasal kıvraklıktır. Tabii sonuçta nihaî yükün daima devlet tarafından üstlenilmesi koşuluyla.

ff - Otofinansman Gereksinimi ve Vergiden Kaçan Paraların İşletmede Kullanılışı :

Kim ne derse desin, bazı sızıntı birikimler hariç %41,5 net de olsa tahvil piyasasının müşteri bulması çok güçtür. Hattâ olanaksızdır. Müşterisi yok değildir. Belirtildiğin aksine ik ihaftada tükendi denilen tahviller alıcı bulmadan elde de kalmamış hepsi satılmıştır.

O halde kimdir bu piyasanın asıl döndericileri? Tahvilli işlemler dolayısiyle bankerleri bankalara ciddî derecede rakip olacak kadar güçlü kılan gelişimin gerisinde yatan etkenler nelerdir?

Türkiye'de iyice doğruluğu kanıtlanan bir gerçek vardır. Vergi yükünü ağırlıkla ücretliler sırtlanmış, girişimci kesimin bütçe gelirleri içindeki payı göreli olarak oldukça hafif kalmıştır. İşletme sahibi sanayici ya da tüccar, marko ekonomik tahlilde ulusal hasılanın büyük bölümünün ve ücretlilerin vergisi diye gözüken kısmın kendilerince yaratılmış bulunduğunu, bu nedenle bütçe gelirleri içinde salt kendi vergilerinin değil ücretlilerinkinin de kendilerince yaratıldığını söyleye dursunlar, gerçekte yasal boşlukları ve hatta yasa dışı yolları incelikle kullanıp önemli ölçüde vergiden kaçınmaktadır. Devlet adına vergi hak ve adaletinin bu kesim adına tamamen teoride kaldığı düzende, böyle bir uygulama sonucu karapara olarak sistem içinde yerini alacak fonlar çığ gibi büyümektedir.

İşletme sahipleri her yıl önemli bir miktar parayı kendi özel hesaplarına (herhangi bir yerde izlenmesi olanaksızdır) devretmekte, ve ekonomiyi izlenebilir yatırım kaynakları darboğazına itmektedir.

Öte yandan yukarıda değindiğimiz gibi, girişimci kesim az vergi ödeme ve ücretlilerin vergilerinin daha fazla olduğu gerçeğine karşın, esasen ekonomideki tüm değerlerin kendilerine yaratıldığını, ücretlilerin vergilerinin de kendi işletmelerinden çıktığını savlaya dursunlar, gerçek hiç de öyle değildir.

İşletmelerinin yaratıcısı gösterildiği millî hasılanın ve onun bölümü ücretlerin ve verginin gerçek yaratıcısı, emek gücünü seferber eden çalışanların tümüdür. Daha açık deyişiyle, birliğin sağlanması ve organizasyon ve yönetim gibi şekilsel konuları içeren işletmeye karşın (önemini küçümsemek istemiyoruz) üretim yaratma ve paylaşılması konuları, tamamen ücretli gözüyle bakılanların devreye girmesiyle sonuçlanmaktadır.

Aksini savlama olası olsaydı, aynı şeyi ücretliler açısından da düşünmek gerekirdi. Girişimcinin bir seri gizlemelerden sonra ödediği kurumlar ve gelir vergisinin yaratıcısı da ücretlilerdir. O halde esasen bütçe gelirlerinin çok önemli bir bölümünü değil tamamını çalışanlar sırtlanmaktadır.

Bazı zorunluklar nedeniyle değinmekle yetindiğimiz bu noktalardan sonra yineleyelim, girişimciler adına her yıl karapara merkezine doğru önemli düzeyde sızıntılar olmaktadır. Ve yine, üzerinde durduğumuz çekici ve çok rağbet görüyormuş gibi tanıtılan tahvil piyasasının amaçlı müşterileri bu fonlardır.

İşletme sahibi cebini doldurmuş ama işletme sınırsız kâr süreci içinde doyumsuz fon gereksinimi karşısındadır. Hele daralan para hacmi karşısında bu gereksimin daha da şiddetlidir.

Nasıl oluştuğunu açıklamayan girişimci cebindeki paraları doğal olarak işletmeye ödünçleyememektedir. Çünkü, ilk önce servetinin izlenmesine ilişkin yasal ipucu söz-

konusu olacaktır. İkincisi de, normal koşullarda daha önce üzerinde durduğumuz Tahtakale piyasası rantını elde etme şansı varken işletmesine ödünçlemesi halinde en ufak bir faiz veya benzer geliri sözkonusu olmayacaktır. Önemli miktarda parasını işletmesine karşılıksız ödünçlemiş bulunacaktır. Bu iki olumsuz etken girişimciyi caydırırken, piyasayı ve esasen zorlanmakta olan işletmesi adına caymış gözüken girişimciyi arayışlar içine itmiştir. Sonuçta da üzerinde durduğumuz tahvil oyunları geliştirilmiştir. Özcesi «%41,5 net kazançlı tahvil» ilânları girişimciye ait karaparaların, vergi yükümlülükleri veya servet beyanlarına karşı iyi bir gizlenim alanı olmuştur.

Ancak hemen belirtelim, işletmenin ölçeğine ve para sahibi girişimcinin bakış açısına göre tahvillerin satış şekli ve faizi değişmektedir. %41,5 faizli banker piyasalı tahviller yerine çoğu kez girişimciler yasal faiz oranları üzerinden doğrudan satış ve kendi tahvillerini alma yollarını denemektedirler. Banker aracılığı ile satış ile normal yollardan banka aracılığı ile satış şekilleri ayrı auygulayıcıları ve amaçları olan uygulama şekilleridir. Fakat bugünün enflasyonist düzeyinde devletin saptadığı oranlar üzerinden ve normal yollardan tahvil satış şansı pek kalmamıştır. Bazı istisnalarla işletmesinin gereksinimini salt kendi karaparası ile karşılayacak güçteki girişimciler bu yolu denemektedirler. Genellik kazanmış uygulama şekli bankerli satışlardır.

Böyle bir uygulamanın gelişim şekline geçmeden önce sonuçlarını şu noktalarda toplayabiliriz.

— Karaparasını kendi işletmesine ödünçleme durumunda faiz işletemeyecek ve dolayısiyle de gider yazamayacak olan girişimci, bu yöntem sonucu hamiline yazılı kendi tahvillerini alarak, kendi parasına faiz yürütmüş ve bu faizleri gider yazmış olacaktır.

— Elde edilen faizler karaservetlere eklenerek her yıl daha da büyüyecek, gerektiğinde başka spekülâtif kazanç alanlarını da deneyerek ekonomideki dengesizliği daha da körükleyecektir.

— İşletmenin otofinansman gereksinimi örtülü şekilde sağlanmış olacaktır. Böylece bir yandan kendi fonlarının kullanılması yanında dış kaynak olarak işletmeye gelecek fonlar da, normal koşullardaki dış fonlara göre (banka kaynakları ve tefeci piyasası) çok daha ucuz ve istikrarlı sağlanmış olacaktır.

gg - Satış Zamanlamaları ve %41,5 Faiz :

Gerek para ödünçlemelerinde ve gerekse de tahvil çıkarmalarda uygulanacak faiz oranları devletçe saptanmaktadır. Bunun üzerinde bir oran tahakkuk ettirilmesi halinde gerçek anlamda «tefecilik suçu oluşmaktadır ve cezası son derece ağırdır.

Daha önce de değindik tahvil faizi halen %25'dir. Bu oranın üzerinde faiz uygulanması mümkün değildir. Ama çok sıkça da gözlemlendiği gibi banker piyasalarında net %41,5 denilmektedir. İşin içyüzü şu şekildedir. Sistemimize göre, kanunen öngörülen tahvile ilişkin faiz oranı ilk çıkarılma anını kapsamaktadır. Tahviller bir kez elden çıkar ikincil piyasa denilen yeni sahibinin (banker) tasarrufu altında işleme konu edilirse artık faiz sınırlandırması sözkonusu değildir. İşte %41,5 faiz bu özellikten kaynaklanmaktadır.

Önce tahvil çıkaran (X) işletmesi (ve gerisindeki karapara sahibi (A) girişimcisi) banker (Y) ile değerlerin pazarlamasında aracılık için anlaşırlar. Bir adım daha öteye, örtülü ve gerçek olmayan bir başka anlaşmayla da tümünün birincil piyasa denilen bu ilk satım sırasında banker (Y) ce satın alınmasını kararlaştırırlar. Banker (Y) tahvili başabaştan alıyormuş gibi gözükecek, karşılığını da (X) işletmesine ödeyecektir.

Buraya kadar normalmiş gibi gözüken konunun asıl ilginç yönü bu noktadan sonra başlamaktadır. (X) ve (Y) başka bir kararla banker (Y)'nin piyasada serbest faizle satışa sunacağı tahvilin faizinin çekici bir düzeye varacağını, örneğin %41,5 net olacağını, bunu sağlıyor gözüken (Y)'nin (çünkü tahvilin sahibi artık o gözükmektedir)

yükü aynen (X) işletmesine yansıtacağını özellikle hükme bağlamaktadır.

Böylece Banker (Y) müşterilere, kendi adına taahhüt ediyor gözüktüğü, gerçekte (X) işletmesine yansıttığı % 41,5 faiz için başabaşın çok altından bir fiatla tahvil satışında bulunmakta, aynı zamanda faiz oranını da önemli ölçüde yükseltebilmektedir. Sonuçta tasarruf sahibi (genellikle kendi parasını da ödünç vermek isteyen girişimci) enflasyonun değer eritici etkisine karşın oldukça önemli düzeyde faiz elde etmiştir.

Bu girişimler sırasında banker (Y) ya başlangıçta başabaştan ödüyormuş gibi gözüktüğü tahvilin fiatını başabaşın çok altında ödemekte, ya da tamamen karapara sahibi girişimcinin ön finansmanı sonucu sağlanan fonla finanse edilmektedir. Tasarruf sahibi adına bir fark kalırsa o da tahvili çıkaran işletmeden açıktan alınmaktadır.

İşletme memnundur, çünkü finansman darboğazında son derece ucuz ve güvenilir bir kaynak elde etmiştir. Karapara sahibi (özellikle işletme sahibine ait karaparalar) memnundur çünkü hem vergi güçlüklerini yenecek bir olanak elde etmiştir, hem de karaserveti için herhangi bir iz bırakmamıştır. Ayrıca stokcu, karaborsacı piyasada, Tahtakale emrinde kullanacağı fonu yine aynı amaca hizmet etmek üzere işletmesinin emrine sokmuştur. Bankerin memnuniyetini ise ayrıca açıklamaya gerek bile yok.

g - Tefeciler (= Tahtakale)

aa - Genel :

Yaygın finansman kurumları (bankalar ve bankerler) açısından durum böyle. Ancak para piyasasına ilişkin sorunlar bu kadar değildir. Hatta bankacılık kesimi, bu sorunlar piyasasının, daha yerinde bir deyişle kara servet oyunlarının çok küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Oysa 400 milyarın üzerinde denilen «kara»lı akçe piyasasında alım satım oyunları çok daha yoğundur ve ekonomik darboğazın asal kökenlerinden birisidir.

Nedir asıl kara servet denilen fonlar piyasası? İşleyişi nasıldır? Yine daha başlangıçta söylediğimiz bir sözcüğü hatırlatmak gerek. Bu piyasanın niteliği konusunda bir fikir sahibi olabilmek için, karalı para piyasası ilânlarına bakmak yeterlidir. Ayda %100'ün üzerinde net kazanç çekiciliği ile fonları kendi pazarlarına çekmeye çalışan ilânlara.

Çalışma şekli konusundaki bu ilginç kanıtsal görüntü bir yana, tanımsal düzeyde para piyasası, örgütlü yasa dışı fonlar piyasası anlamına gelmek üzere «Tahtakale Merkez Bankası» tümcesi ile simgelenmiştir. Bir yerel tanımlamanın ötesinde, tüm karaborsa, stokculuk, kaçakçılık döviz alış satışları ve gümrük duvarının güçsüzlüğü ya da bazı kesimlerce kaldırıldığını anlatan genellik kazanmış bir kavramdır «Tahtakale».

Çalışma şekli itibariyle devlet içinde devlet ciddiyetinde görünmektedir. Herhangi bir önlem veya yasal girisim derhal sonuçlarını Tahtakale'de gösterir ve yeni gelişmelerden en az şekilde etkilenmek üzere bünye yeniden gözden geçirilir. Sözgelişi bir devaluasyon mu olmuş. Tahtakale de kendi kurlarını derhal ayarlar ve karaborsa kur ve bu kur üzerinde işçi ve diğer dövizlerin bu piyasada kalması için gerekli olan önlemleri derhal gündeme getirir.

Ancak bir hatırlatma yapalım, bu tür işlemler piyasası, daha önce üzerinde durduğumuz ve daha çok yurt içi para oyunlarını kapsayan bankalı işlemler piyasasının dışındaki oluşumları içermektedir. Onun için de yasal normlar ve boşluklarından çok kendi kuramlarını geçerli kılan bir örgütlü kaçakçılık piyasası sözkonusudur. Örneğin daha başlangıçtaki pazarlık anında alım satım koşulları saptanırken tabanca da aynı anda masaya konur. «İşte vadé işte silâh, günü geldiğinde ya öngörülen koşullara uyarsınız ya da bu silâhı buradan alır gereğini yaparsınız» şeklinde bir açıklamayla hareket doğrultusu açıklığa kavuşturulur.

Ondan sonrası kolay. Modern bir otomatik makina düzeyinde işlemler hep başlangıçta kararlaştırıldığı şekil-

de sürer gider. Masa üzerine konulan tabancaya gerek kalmaksızın. Dirhemine muhtaç bulunulan dövizler TC Merkez Bankası yerine bu piyasaya akar. En basit yerli üretim malını dahi karaborsa fiatla bile bulmak güçlenirken, yabancı etiketli elektronik eşyalar sigaralar, içkiler, hattâ köpek mamaları istenildiği kadar elde edilebilir.

Bu ciddiyet içindeki çalışma şeklini gördükten sonra, keşke devleti de bu piyasa sahipleri yönetse demek geliyor insanın içinden. Ya da yönetiyorlar da bir yönüyle farkına varıp diğer yönüyle varamıyoruz. Ve suçu eksik devletcilikte buluyoruz ekonomik sorunlar ve enflasyon darboğazında.

bb - Tefeci Piyasanın Kuramları :

Bu genel nitelikli açıklamalardan sonra Tahtakale piyasasının (tefeci piyasası) çalışma şeklini iki grupta toplamak gerekir. Bunlar dövizli ve dışa açık işlemler ve Türk Lirası üzerine kurulu iç piyasaya yönelik işlemlerdir. Bu ikinci yön daha önce üzerinde durduğumuz bankacılık kesimine ilişkin tefecilik uygulamalarının bu kez salt tefeci kuramlar tarafından bankalar işin içine sokulmaksızın yürütülmesi anlamına gelmektedir. Önce bu şekil üzerinde duralım

Gazete ilânlarından da görüldüğü gibi, bu tür işlemlerin toplandığı tefeci piyasasında fon alım-satımı işlemi en az üç teminat müessesesinin varlığı üzerine oturtulmuş gibi gösterilmektedir. Gerçekte bu teminatların güvenirliliği hatta teminat niteliğini taşıdığı son derece kuşkuludur.

Parasını %100 net kazançla değerlendirmek isteyen tasarruf sahibi, «(X) para borsası» veya «(Y) ticaret» adı altında çalışan aracı kuruluşun kapısını çaldığında, aynı zamanda, kredi bulma amacıyla içerde bekleyen değişik nitelikli şahısları da karşısında bulmaktadır. Bu ikinci kişilerin geçmişleri, nitelikleri ve aracılarla soyut para alım satımı ilişkisi dışında nasıl bir ilişki içinde bulundukları bilinmemektedir.

Aracının gözetimi altında yürütülen bu görüşmeden sonra anlaşma olduğu takdirde (ki genellikle olmaktadır) teminat koşulları üzerinde durulmaktadır.

Önce nerede hangi görüntü içinde bulunduğu denetlenemeyecek olan bir tapu kaydı üzerinde ipotek tesis edilmektedir. İnceleme olanağı yoktur, çünkü elinde tapusu olan kişi, örneğin Sarıyer'de gözüken bir binayı, «tapuda adı geçen gayrımenkul budur» diyerek fon sahibinin bilgisine sunduktan sonra, gerçekten o gayrımenkul tapuda ada ve pafta no'su kayıtlı gayrımenkul müdür konusunda, bilgi elde etmek çok güçtür.

Böyle bir inceleme için tapu idaresi ile ortaklaşa çalışmak üzere çok uzun zaman gerekir. Oysa bu tür işlemlerde alışverişin başlama ve bitirilişi arasında en çok bir iki saat geçmektedir. Böyle olunca da çok doğal olarak gerçekten çok çekici gözüken bir gayrımenkul, çeşitli ada ve pafta no'da kayıtlı gayrımenkuller için, yerinde inceleme ve görme sırasında defalarca kullanılabilir.

İkinci yan teminat müessesesi olarak başkalarının da kefalet imzasını taşıyan bir taahhütname düzenlenmektedir. Burada da, kefilin imzalarını inceleme olanağı yoktur. Bu şahısların kullandıkları imzaların, gerçekten gösterilen hüviyetteki şahıslara ait imzalar olduğu noktası kuşkuludur. Çünkü herhangi bir imza sirküleri bulunmamaktadır. Bu kişiler herhangi bir şahıs olarak ortaya çıkmakta ve şirket adına hareket etmemektedir. Sonuçta da imzalar basit bir karalamadan öteye gitmemektedir. İmza inkârı son derece olasıdır.

Üçüncü ve birinci şıkla bağlantılı en önemli teminat müessesesi ise, faizlere ilişkin aylık borç senetleri ve bunların dışında ayrıca ana paraya ilişkin vadesi geçmiş bir bono düzenlemesiyle oluşturulmaktadır. Başka deyişle borçlu (krediyi alan) kararlaştırılan faiz oranları üzerinde imza karalamalariyle aylık senetler düzenlemekte, bir de ana paraya ilişkin alım-satım tarihine göre onbeş gün ya da bir ay vadesi geçmiş borç senedi imzalamaktadır.

İşte yukarıda tefeci piyasası kuramlariyle ipotek di-

ye üzerinde durduğumuz uygulama burada gerçek niteliğine bürünmektedir. Gerçekte ipotek de yoktur. İpotek olmaksızın nerede ve hangi şekilde olduğu bilinmeyen gayrımenkul ile ilgili olarak vadesi geçmiş borç senedine dayanılarak icra isteminde bulunulmaktadır. Bunun için de borçlu yine ayrı bir yazılı belge ile borç kabulünde bulunmakta ve vadesi geçen bononun kendisine ait olduğunu dolayısiyle de böyle bir alacak için alacaklının icra takibi isteminde bulunabileceğini belirtmekte, sonuçta da icra bu isteğe uygun bir işleme başlamaktadır. Güven derecesi tartışılmayacak olan ve kuramları başlangıçta da belirttiğimiz gibi kendi yasalarına göre belirtilmiş bulunan böyle bir şekilsel tamlamadan sonra fon alımı ve teslimine geçilmektedir.

Sonuç ise şu: 400 milyar TL'nin üzerinde kara servet adı altında sorumluluktan ve izleme olanağından yoksun fonlar, bir bölümüyle de bu piyasada boy göstermektedir. Arkasından %100'e varan faiz uygulamasiyle çığ gibi büyüyen enflasyon kaynağı oluşturarak.

Burada bir gerçeği yinesel bir vurgulamayla hatırlatmakta yarar var. Maliyeti %100'ü aşan bir fon alış verişi bu maliyetin üzerine kârla çalışma ortamı bulabilmelidir ki, böyle bir işleme girsin. Türkiye'de ise bu olanak sanıldığından da fazla. Demir ve inşaat malzemeleri stoklarından, yağ ve benzeri doğrudan tüketim malları gizlemelerine kadar benzeri alanlarda, en çok altı ay sonra yatırılan paranın iki katından fazla gelir elde etmek olasıdır. Başka deyişle, Türkiye, altı hatta üç aylık dönemler sonunda, istikrarlı ekonomilerin bir yılda bile düşünemeyeceği anormal fiat artışlariyle spekülâtörlerin kazançlarını üç dört katına çıkaran bir yapıya sahiptir.

Bu oluşum yalın görüntüsü içinde değerlendirilmesi gereken bir sorun değildir. Gerisinde enflâsyan kıskacı arasında sıkışıp kalmış Türkiye gerçeğine dayalı çok önemli ipuçları yatmaktadır..

Önce kara servet şeklinde gözüken bu fonlara sahipleri açısından bakılırsa, şimdi 400 milyarın üzerinde olduğu saptanan fonların, bir yıl sonraki boyutları derhal

iki katına çıkarak 800 milyar ya da 1000 milyar şeklinde somutlaşacaktır. Yani her yıl tefeci piyasasında stokculuk ve karaborsacılık aracı olmak üzere geometrik diziyle artan bir fonlar topluluğu ile karşılaşılmaktadır. Bugünün rakkamı dikkate alınsa bile, sözkonusu 400-600 milyar TL'nin 1980 yıl bütçe rakkamına yaklaştığı görülür. Kaldı ki, tahmine dayalı 400-600 milyar TL de bir yıl önceki saptamalara göredir. Bugün bu rakamın 800 milyar TL'yi aşmış olması gerekir.

İkinci bakış açısı ise kullananlara göredir. Değindiğimiz gibi kullanıcı spekülâtörler, üç ay, en çok altı ay sonra yatırdıklarının iki katı gelir elde etme şansına sahiptir. Bunun yıla dönüştürülmüşündeki görünüm ise yatırılan paranın en az üç ya da dört katı enflasyon vurgunu anlamına gelmektedir. 400 milyar TL. kara para örneğine dönersek, kullanan bu fonlardan bir yıl sonra 1200 milyar TL. elde edecek 800 milyar TL'sını faizi ile beraber iade ettikten sonra bir 400 milyar TL de kendisine kalacaktır. Sonuçta da denetimsiz para oyunu, bir yıl sonra piyasaya toplam ilâve fonlar olarak 800 milyar TL. daha sürmüş olacaktır. Paradan kaçma olgusunun son derece yoğun olduğu günümüzde enflasyon kaynağı olarak iyice düşünülmesi gerekir.

cc - Dövizli Oyunlarda Tefeciler (= Tahtakale):

Daha başlangıçta belirttik. Tahtakale tanımı genellenmiş şekilde tefeci piyasası ikili finasman oyunlarını içermek üzere kullanılmıştır. Yukarıda bu olgunun iç piyasaya dönük şekilleri üzerinde duruldu. Oysa kara servetin kullanımı salt, iç piyasa, bankalı tefeci pazarı gibi kullanım alanlarından birinde olmamaktadır. Tüm alanlarda aynı zamanda olmaktadır. Böyle bir değerlendirmeyle bakılırsa Tahtakale'nin çok nemli ağırlık merkezlerinden birisini uluslararası alanlarla bağlantılı işlevlerin oluşturduğu görülür. Gerçekten bugün Tahtakale, Türkiye'nin dövize bağlı yazgısını saptayan, işçi fonları ile ithalât ve ihracat artığı ikili finansman dövizlerini salt döviz ya da mal şek-

linde yöneten çok büyük bir iş merkezidir. Dinamik bir karar süreci içinde basiretli bir tüccarın gösterdiği özeni göstererek Dünya ve Türkiye pazarlarındaki gelişimi anında izlemektedir. Özellikle İMF'li Türkiye yaşantısında devalüasyon kararları alınırken Tahtakale bu hassasiyetini açıkça belgeletmiştir.

Bilindiği gibi 1970'li yıllar ve henüz yaşanmakta olan 1980'li yılların ilk dilimi, Türkiye'yi mevcut ekonomik yapıyla önemli bir sorun olarak uluslararası arenaya çıkarmıştır. Ve bu çıkışta esas yönetici güç İMF ve Dünya Bankasıdır. Ve bu kuruluşlar Türk ekonomisini yeni bir yönlendirimiyle rayına oturtmayı düşlemektedirler. Düşlemektedirler diyoruz çünkü böyle bir savla ortaya çıkarken yapısal sorunlar çok basite indirgenerek bir iki noktada özetlenmeye çalışılmıştır. Reçetelerde bu raporlar çerçevesinde, Türkiye'nin kendi öz koşulları değerlendirilmeksizin hazırlanmaktadır. Bir evrensel kurtarıcı ve sihirli değnek gibi devaluasyon tezleri uygulanmakta ve çok sıkça yinelenmektedir.

Oysa çok uluslu dünyada kendi bacakları üzerinde yürüme gerçeğine ilk kez ciddi şekilde Cumhuriyet dönemiyle itilen Türkiye, dıştan empozeli yüzeysel önlemlerle sorunlarını çözecek güçte değildir. Sorunlar bir iki değil dışa bağımlı ekonomik üretim ve politik denge oluşumlarının bir sonucu olarak çok yönlüdür. Herşeyden önce Türkiye'nin hangi kalkınma modelini ve hangi ağırlıklı üretim şeklini seçtiği konusu çok belirsiz kalmıştır. Doğal konuma bağlı ulusal kalkınma tarım ürününün tüm dünyayı ilgilendirmek üzere ön plâna çıkartmayı gerektirirken, Türkiye giderek bu üretim kolunu geri plana itmiştir. Sonuçta da, iyileştirme reçeteleri, beklenen sonuçları bir yana, ekonomik sorunlarda derin sapmalara yol açmıştır.

İşte bu gerçekler çerçevesinde Tahtakalenin yerini saptamak gerekir. Bu piyasa, değindiğimiz gibi Türkiye'nin zaaflarını iyi değerlendirmekte, neye gereksinme duyduğunu bilmektedir. Onun için de mevcut verilere göre kendi verilerini ilân etmiştir. Yasalara göre saptanmış dö-

viz kurlarına karşın, karaborsa döviz fiatları diye bilinen kendi alım satım kurlarını saptamıştır. Bununla kalmamış dövizlerin girişindeki mal ve hizmet akımı yöntemlerini yine dövizlerin kaynağına kadar ulaşmak üzere açık bir şekilde ortaya koymuştur. Deyim yerinde ise en kıt olanından en bol olanına kadar tüm gereksinme duyulan dövizleri ve mal ve hizmetleri Tahtakale piyasasından hareketle bulmak olasıdır.

Hiç kuşkusuz bu kolay bir iş değildir. Güçlüğü herşeyden önce yönetilecek dövizli fonlara ulaşımdaki belirsizlik ve engellerden ileri gelmektedir. Başta Almanya olmak üzere yurt dışı işçi merkezlerine ulaşılarak yasal kurların önemli ölçüde üzerinde primli kurlarla dövizler toplanmaktadır. Döviz sahibine Türkiye'deki bağlantılarıyla paralel şekilde karaborsa kur üzerinden Türk Lirası ödemede bulunulmakta ya da Türkiye'deki mal ve hizmet spekülasyonu yönlendirilmektedir. Yani karşılığı mal ya da TL şeklinde ödenmektedir. Fonların toplanması yönünden izlenen bu yöntemin, kullanılma aşamasında gösterdiği nitelik çok daha ilginç ve karışıktır.

Yurt dışında elde edilmiş ya da doğrudan Türkiye'ye girme şansı elde etmiş dövizler Tahtakale borsacısının eline düştü mü kurallar katı ve kâr marjı yüksektir. Önce bir kısmı mal şeklinde Türkiye'ye girme yollarına sapacaktır. Doğrudan mal alımı ve Türkiye'ye sunuluşu şeklinde belirlenen bu yolda, fiatları saptayan aracı spekülâtörün kâr hesabı ve hırsıdır. Dövizleri toplarken üstlendiği yükün iki üç katı bir yükü nihaî tüketiciye yansıtacaktır. Ancak enflasyon kamburu üzerine oturtulan kambur bununla bitmemektedir. Asıl maliyet ve yansıtma hesapları, bugün «ikili finansman» denilen yöntemin uygulanması ile gerçekleştirilmektedir.

dd - Ve İkili Finansman :

Yapılan şudur : Almanya ve benzeri işçi kitlelerinin yoğun toplandığı bölgelerde tezgâhlar kurularak yukarıda değinilen primleme sistemi ile dövizler toplanmakta-

dır. Fonlar ya doğrudan bir uluslararası banka hesaplarında döviz hesabı şeklinde tutulmaktadır, ya da karaborsacılığın çekici olduğu yabancı orijinli mallara yatırılarak normal ithalât işlemlerinin ön finansmanında kullanılmaktadır. Aslında banka hesaplarına yatırılan paralar da sonuçta mal alımında kullanılmakta ve Türkiye'nin ithalât tıkanıklıklarını aşma aracı olarak tutulmaktadır. Ve hemen hatırlanacağı gibi esasen «ikili finansman» sözcüğü de bunu simgelemek için yerleştirilmiştir.

Normal yollardan gerçekleştirilemeyen ithal konusu malların karşılıkları, toplanan dövzilerle daha başlangıçta ödenmekte, bedeli ödenmemiş ve sanki dış satıcının bir finansman kolaylığı ve vadeli satış gibi gösterilerek Türk gümrük kapılarından geçirilmektedir. Böylece doğrudan karaborsa pazarı ya da ilerde stokculuk ve karaborsacılık aracı olarak kullanılmak üzere üretim süreci için büyük bir kolaylık sağlanmış olmaktadır.

Ancak burada bir yanılgılı anlatıma hemen değinmek gerekir. Gerçekte ikili finansman yoktur. Döviz avcısı ithalâtçı topladığı fonlarla malın bedelini peşin ödemekte fakat bunu ödememiş gibi göstererek normal transfer isteminde bulunmaktadır. Normal transfer gerçekleştiğinde başlangıçta kullanılmış olan döviz serbest kalacak ve yeni işlemlere aracılık etmek üzere hesaba geçecektir. Burada bir örgütsel güçlük Türkiye'den transfer edilen paraların kimin adına nasıl hesaplara geçirileceğidir.

Tahtakale organizatörleri bunun da yolunu bulmuş ve bir yadan uluslararası paravan kuruluşlar kurma yanında, bir yandan da mal alış verişinde bulundukları gerçek çok uluslu şirketleri işlemlerin gerçek niteliklerine uygun bir çalışma süreci içine itmişlerdir. Başka deyişle malın karşılığını peşin alan satıcı kuruluştan ayrı bir taahhütname olarak transfer edilen paraların gerçekte Türkiye'deki ithalâtçı (X)'e veya onun göstereceği bir kuruluşa ait olduğunu belgeletmişlerdir. Sonuçta da daha sonra gerçekleşecek transfer halindeki belirsizlikler giderilmiştir.

Burada enflasyonist süreç içinde değerlendirilmesi gereken çok önemli yanlar bulunmaktadır. Gerçekte diğer

önemli enflasyon odaklarından farklı değildir bu yanlar ama, işlemlerin seyrine göre kendisine özgü incelikleri vardır. Önce bu mallarla ilgili iç fiat sınırlandırmaları sözde kalmıştır. Hattâ sözde de olsa fiat saptaması olmamış, piyasa tamamen aracı pazarcıların eline teslim edilmiştir. İkinci ve daha önemli yan ise pazarladıkları mallara karşın elde ettikleri kâr aşırı da olsa, transfer bekleyen kişilerin bağlanmış Türk Lirası karşılıkları vardır. Hem mal bedeli görünümüde hem de teminat olarak TC Merkez Bankasında beklemekte olan bu paralar, yine Tahtakalenin kendi içinden belirli bir yüksek maliyetle çıkardığı fonları yansıtmaktadır. Vadenin uzaması ve beklemeler, yüksek faiz oranları altındaki bu fonların piyasaya yansıtılacak yüklerini daha da ağırlaştırmaktadır. Ve hiç bir maliyet artırıcı unsur kâr marjını düşünerek bünyede bırakılmamakta, mutlaka son tüketicinin omuzlarına yüklenmektedir.

ee - Asıl İkili Finansmana Gelince:

Ancak bir yanılgıyı hemen önlemek gerekir. Tahtakalenin uluslararası arenaya dönük çalışması Türkiye'nin döviz darboğazını yenmeye yönelik normal ithalât işlemlerine aracılık boyutlarında kalmamaktadır. Bu yönüyle karaservet üzerine oturtmaktadır girişim kurallarını, ama, uğraşı sahası yine karapara üzerine oturtulmuş daha geniş bir alanı içermektedir. Kaçakçılık ve tüm yasa dışı mal ve servet akımının oluşturduğu alan diye anlatılabilecek bu saha, bugünün Türkiye'sinin kaderini saptamaktadır. Kaderin günlük yaşama dönük yönleri üzerinde ise yorum gerek yoktur.

Kaçakçılık, öz anlatımıyla kökeni itibariyle kara servet denilen fonlar üzerine kurulu bir yasa dışı örgütleniş ve uygulama biçimidir. Salt Türkiye üzerinde yüzen karaparalar değil, uluslararası fonlar ve örgütlerin uzantılarını Türkiye'ye kadar vardırmalarını da içeren bir kurumdur.

Girişimler çoğu kez açık amaçlı olduğu gibi, belirli bir sonucu ilerde elde etmeye yönelik planlı örgütlenişler şeklinde de kendini göstermektedir. Daha açık bir şekil-

de ortaya koymak gerekirse, Türkiye üzerinde oynanan oyunlardan hareketle şu şekilde belirleyebiliriz.

Açık amaçlı girişimler doğrudan kaçakçılık pazarları yaratılmasıdır. Bilindiği gibi her tür sigara ve elektronik eşyalar, içkiler, saptanan karaborsa fiatlar altında her zaman istenildiği kadar bulunabilir. Bu ürünler normal ithalât programı içinde olmayan ve dolayısiyle Türkiye pazarlarında gözükmesi olanaksız bulunan mallardır. Nedeni çok açıktır.

Geniş bir kaçakçılık sektörü ve bu sektörün gerisinde yatan kâr hırsı sonsuz kara para sahipleri, düzenlerini ve işlemlerini yabancı mallara dayalı pazar anlayışlariyle kolayca kurabilme ve sürdürebilme şansını elde etmişlerdir çünkü. Karşılarında ne güdümlü kambiyo politikasının şekilsel ağlarını bulmuşlar, ne de bu ağların yaratıcısı kararlı ve güçlü bir devlet politikasını.

ff - Devlet Devreden Çıkıyor :

Ne var ki, karaservetin yoğunluk kazandığı bu tür örgütlü girişimler bu çizgiler içinde kalmaktadır. Asıl ilginç gelişme türleri ikinci yöntemin uygulamaya sokulmasiyle şiddetlenmektedir.

Bugün devlet tekeli altında bulunan bir seri mal ve hizmetleri elde etmek olanaksızdır. Çoğu kez yasal flatının ötesinde karaborsa fiatlar altında dahi bulmak güçtür bu malları. Örneğin sigara, rakı, çay ve kamu iktisadî kuruluşlarınca üretilen diğer mallar. Yukarıda üzerinde durduğumuz uygulamayla bu mallar pazar paylaşma kavgası içine itilirken, bu ikinci yöntemle bir de pazar dışına itilmektedir.

Aslında sorun devlet üretimi olan malların gerçekten yokluğu değildir. Milyonlarca kilo tütün ve çay çürütülüp denize dökülürken, yetersiz de olsa mevcut tesisler ışığında sigarasız ve çaysız kalma düşünülemez. Ama düşünülemeyen gerçekleşmiş ve değindiğimiz gibi Türkiye en rahat elde edici gözüktüğü malların bile sıkıntısını çekmiştir. Çekmektedir.

Oluşumun nedenini ve kökenleri için detay araştırmalara gerek yok. Karaservet ve karapara gerçeğinde düğümlüdür günlük yaşamı karaborsa haline getiren olgunun temelleri.

Öyle anlaşılıyor ki, çağın kıtlıklarla simgelenen görüntüsünün ötesinde, az olanı paylaşma duygusu ulusal ve uluslararası sermayeyi yeni arayışlar içine itmiş, bunun içinde mevcut pazarlarına ek olarak özellikle devlet elindeki pazarları bölme ve yok etme yöntemi sonucu başka pazarlar elde etme uğraşısını ön plana çıkarmıştır. Bugün tütün ve sigara üzerinde, çay üzerinde, içki üzerinde oynanan oyunlar bu düşüncenin sonuçlarıdır Etibank'ın, Sümerbank'ın, Denizcilik Banka'sının ve en son olarak Tekel'in üzerinde yoğunlaştırılan gelişimler çok canlı birer örnektir. Sonuçta bu kuruluşlar ürettiği mallara piyasalara sürememe yanında, ayrıca milyarları bulan bilânço zararları ile devlet işletmeciliğinin kötü birer örneği olarak tanıtılmıştır. Ve bu kötü tablo ötesinde özel kesim işletmeciliği için yoğun şekilde kamuoyu oluşturulmuştur.

Vurgulayalım, erek tektir. Devlet işletmeciliğini en irrasyonel ve verimsiz görüntü içine iterek bugünün gelişimlerinden tek sorumlu tutma, sonra da kamu kuruluşlarının bölüm bölüm terk ettiği alanlarda özel kesim işletmeleri olarak boy göstermek.

Ancak bu çaba ve oluşturuşlar kolay olmamaktadır. Özellikle devleti kendi içinde bunalıma it ve yönet taktiği malî portresi büyük bir yük olarak karşıya çıkmaktadır. Önce kamu kuruluşlarının özlenen kısır politikaya yönlendirilmesi için karar organı görünümdeki kişilerin etki altına alınmaları gerekmektedir.

İlgili kuruluştan tüm genel idare üst düzeydeki yöneticilerine kadar uzanan bu etki çizgisi ise önemli boyutlarda mal ve servet kaydırmaları ile gerçekleşmektedir. Başka ve daha açık deyişle rüşvet politikası üzerine oturtulmuştur girişimler. Ve kaynağını bugünün moda sözcüğüyle «karaservet» oluşturmaktadır.

İşte Tahtakale bu görüntünün de baş organizatörü

ve finas edicisidir. Türkiye son üç beş yılda tarihinde görülmemiş düzeyde sigara sıkıntısı ile karşı karşıya kalmıştır. Yerli sigaralardan yanadır sözkonusu sıkıntı. Kendi öz malı olan sigaraları iki katı fiatla köşebaşlarındaki karaborsacılardan elde edebilmek ancak mümkün olmuştur. Ya da iç üretimden yana hissedilen bu sıkıntı, Yugoslavya ve Bulgaristan gibi ülkeler üretim güçleri devreye sokularak hafifletilebilmemiştir. Sonuçta da, kaynağı kurutmaya yöneiik Tahtakale politikası gerisinden, hem daha önce değindiğimiz gibi kamuoyununun üretim gücü konusunda kuşkular doğmuş, hem de önemli miktarda dövizler bu kez yasal görüntü altında yabancı piyasalara doğru akmıştır. «Devlet bu işleri yürütemiyor, en iyisi özel sektör» kanısı iyice yerleşirken, karaservetin başarıyla sürdürdüğü spekülâsyon ve geleceğe yönelik işlevi sonucu, piyasa tamamen aracının tefecinin elinde kalmıştır.

gg - Kanıtsal İki Örnek :

Tüm düğümlenmelerin, geçmiş açıklamalardan da açıkça anlaşılacağı üzere «Tahtakale» üzerinde olduğu gelişmeler, belirtileri, özellikleri ve enflasyon olgusuyla iç içeliği bir yana, aynı zamanda doğrudan doğruya varlığını ve sistem içindeki yerini kabul ettirmiştir de. Halen günümüzün en çok bilinen ve çözüm şekli konusunda bir karara varılamayan «Garantisiz Ticarî Borçlar» konusu buna ilginç bir örnektir. Bu tür transfer bekleyen paraların, 2,5 milyar dolara yakın olduğu ve ikili finansman şeklindeki ödentileri gösterdiği belirtilmektedir. Yani 180 milyar TL'lık bir karaservet, ya Türkiye'ye girmeksizin Türkiye üzerinde spekülâsyon odağı oluşturmak üzere, ya da doğrudan Türkiye'ye girip çıkışları yansıtan birikimler şeklinde Tahtakalenin emrine girmiştir. İzlenebilir bir yanı yoktur ve malî yükümlülükler altında değildir. Tam aksine mevcut malî Istikrarı ve ekonomik dengeyi bozucu bir uluslararası güç niteliğindedir (bu yönler üzerinde durduk).

Şimdi günümüz iktidarı somut olgulara karşın, pasi-

fizmini, bu kez dinamik bir görüntü içine sokarak, yasadışı bu fonların gücünü bir başka açıdan âdeta tescil etmektedir. «Garantisiz Ticarî Borçların Tasfiyesine İlişkin 25 Ocak Tarihli Karar»la, yıllardan beri özünü gizlemiş olan bu paraların, Türkiye'nin döviz darboğazı sonucu içine itildikleri bunalımdan kurtarılmaları ve serbet kalmaları amaçlanmaktadır. Böylece 1977 yılından beri bağlı kalmış bu paralar, tekrar piyasaya ulusal ve uluslararası alanda işlemler görmek üzere enjekte edilecektir. Güdümlü kambiyo politikası gerisindeki devletin yapamadığını bu fon sahipleri yine kendileri yapacaktır. (Tahtakalenin fon oluşumu üzerindeki etkinlikleri konusuna daha önce değinmiştik).

Burada asıl ilginç nokta, katı kambiyo hükümlerine rağmen, böyle bir kararın getirilebilmiş olması ve çözüm yöntemi gibi gözükmesine rağmen açıkça döviz kaçışlarının suça değil suçsuzluğa karine teşkil etmek üzere onaylanmasıdır. Örnek olarak çok uzun vadeli ve faizsiz sayılabllecek kredi kurumu gösterilebilir. İthalâtçı, yabancı alacaklının onayı ile bu paraları Türkiye'de en az yirmi yıl vadeli ve en çok %2 faizle kredi olarak kullanabilecektir. Bu koşullar altında değil yabancı alacaklı parası batmak üzere olan yerli alacaklı dahi kred ikullanımına «olur» demez.

Yine Türkiye'de turistik yatırımlar, navlunla mahsup gibi diğer tasfiye yöntemlerinde de aynı açık olguyu gözlemek olasıdır. Ama belirttiğimiz gibi, devlet kendisine ve geçmiş yıllardaki zaafını gösteren uygulama sonuçlarına rağmen, bu gerçeği kabullenmiştir. Ve sonuçta bağlanmış gözüken Tahtakale sermayesi sağlanan hareket kabiliyeti ile gelecekte de Türiye'nin kaderi üzerinde oynama gücünü tekrar elde etmiştir. Ya da etmek üzeredir.

Hattâ özendiri ve destek oluş bu noktada da kalmamış ihracat dövizlerinin belirli bir bölümünün yurt dışında tutulması öngörüşüyle bu özellik biraz daha güçlendirilmiştir. Bilindiği gibi, ihracatcılara, elde ettikleri dövizin %5'ini kambiyo kararlarına tâbi olmaksızın yurt dışında tutma hakkı tanınmıştır.

hh - Geleceği Kurtarmak :

Türkiye üzerinde durmaya çalıştığımız özellikler taşıyan Tahtakale kıskacının arasında iyice sıkışmışken, ekonomik önlemler paketi ve geleceğe ilişkin tasarı çalışmaları sırasında bu gerçeği detaylı şekilde irdelemelidir. Salt bugünün olası sonuçları değil gelecekte olası sonuçları ağırlıkla dikkate almalıdır. Yukarıda değindik, ikili finansman çerçevesinde son kararların Tahtakale açısından sağladığı olanaklar ortadadır. Oysa görüntüsü ne olursa olsun Türkiye üzerinde söz sahibi olan bu fonlar bir serî karanlık girişim ve düzenlemeler sonucu oluşmuştur. Daha açık bir deyişle, ulusal sınır ve devlet varlığı tanımını aşan gelişimler bu fonları bugün her şeyin üstünde güçlü kılmıştır. Onun için de hiç olmazsa bugünkü mevcut çizgilerinde kalması için gerekli önlemler alınmalıdır. Yapılan ise «Garantisiz Ticarî Borçlar» gerçeğiyle ortaya koymaya çalıştığımız gibi bunun tam aksidir.

Bu tersliklerin en ilginç gelişimlerinden birisi de yine gazete ilânlarından hareketle yanıtlanmaya çalışılınca «alacak Satışına» ilişkin açıklamalardır. Alacaklı kuruluşların Türkiye'den bekledikleri paralarla ilgili olarak Alman gazetelerinde satış ilâçları verdikleri görülmektedir. Şahıslar belirli miktardaki alacaklarını %50'nin üzerinde indirimlerle satışa çıkarmışlardır.

Uluslararası saygınlık bir yana sözkonusu gelişimlerin anlamı şudur: Alacaklı, transferden yana umudunu tüketme noktasına geldiği alacaklarını ne olursa olsun bir an önce tahsil etme çarelerini aramaktadır. İkili finansman gerçeği üzerine kurulu Türk Lirası tasfiye yöntemleri bir anlam taşımadığından, buna karşın gerçek borçlarla ilişkili dövizli tasfiye yolları çok uzun vadeyi içerdiği ve geleceğinin belirsizliği nedeniyle riskli gözüktüğünden, alacaklılar, öne alınmış satış yöntemini denemeye kalkmışlardır. Yineleyelim, bu oluşum gerçek olup ikili finansmanla ilişkisi bulunmayan ithalât bedelleriyle ilişkilidir.

Sonuç açık bir yoruma gerek göstermeyecek kadar ortadadır. Bu tür satışlarda alıcılar çıkacak ve önemli öl-

çüde borçlar yeni kişllerin devreye girmesi ile renklenecektir. Ama doğal olarak alıcılar başka uluslararası sermayedarlar olmayacaktır. Türkiye damgalı uluslararası sermayedarlar ve Tahtakale fonları el değiştirmenin asıl etkenleri olarak işlev üstlenecektir. Yüz dolarlık hak on dolara bu çevrelerce elde edilecek ve daha sonra transfer gerçekleştiğinde önemli ölçüde artmış bir kaynakla uluslararası işlemlere aracılık edilecektir. İşte asıl dikkatli davranılması gereken nokta budur. Birincisi, gerçek borçlarla ilgili olarak dövizli ödemede vadenin çok uzunluğu buna neden olmaktadır. İkincisi de borç takip yöntemlerinin esnekliği, alacaklının temlik hakkını bu şekilde kullanabilmesine yol açabilmektedir. Sonuçta da daha önce de belirtildiği gbii, bugünün karanlık tablosunun üstüne gelecekte daha çok bunalımlara yol açacak ağır bir tablo oturtulmaktadır.

3 — KARAPARA VE KARASERVET NEDİR?

a - Genel Olarak :

«Karapara, vergi kaçakçılığından doğan fonlardan oluşur. Kendi kendine geometrik dizi ile katlanarak büyür. En geç 1983 yılında kara para - kara servetin nicel boyutları bir trilyon TL'yi aşacaktır. Mevcut döviz bütçesiyle birlikte kara-para kara-servet piyasası, için de yaşadığı devletten daha güçlü bir dışalım-dışsatım gücüne erişebilecektir. Tamamen yasa dışı olan bu piyasa devlete ipotek koyma savaşımı vermektedir.»

Anamalcı düzen içinde kalkınma savaşımı veren az gelişmiş ülkelerde ve bu arada Türkiye'de para, toplumun emek satarak yaşayan kesimleri için sadece boğaz doyuran ve zorunlu yaşamsal gereksinmeleri karşılayan bir araç iken, işsizler, gizli işsizler ve toprağa bağlı olarak geçimlik düzeyde üretim yapan kesim için zaten pek kullanılmayan bir araçtır. Bunun dışında kalan toplum kesimleri parayı geniş çapta ve türlü amaçlarla kullanma olanaklarına sahiptir. Çalışanların yarattığı üretim katma değeri ile spekülâsyon kazançları, parayı denetim altında tutabilenlerin eline geçmekte, doğan kazançların yasalarla saptanan bölümü ise, devletin gerekli fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için vergi adı altında bu kesimden zorunlu olarak alınmak istenmektedir. Üretim katma değeri ile spekülasyon kazançlarından doğan kazançların tutarını bu kazançları sağlayanlar genel olarak devlete

bildirmekte (bildirim yöntemiyle vergi salınması), yükümlüce bildirilen tutarlar üzerinden devlet vergi almakta, özel olarak da bazı kazançların vergisi götürü yöntemlerle (işkolu düzeyinde saptanan bir tutar üzerinden) salınmaktadır. Sözü edilen kesim genellikle servetlerin de sahibidir ve servetlerden alınan vergiler de genellikle bildirim yöntemiyle alınmaktadır. (Emlâk vergisi, veraset intikal vergisi gibi).

İşte parayı kullanan kesim, kazançlarını doğru olarak bildirse, servetlerin değerlerini gerçek olarak saptayabilse, vergilendirilmiş kazanç ve bu kazançla edinilen ya da intikal eden servetler meşru kazanç ve servetler olarak kabul edilebilecektir. Sistemin özü budur. Ancak kazançları sağlayanlar yükümlülüklerini kurdurmadıkları gibi, yükümlülüğünü kurduranlar kazançlarını doğru olarak bildirmemekte, böylece, son yıllarda açıkça gözlendiği gibi devlet bütçesinin 1/3'üne ulaşan vergi kaçağına yol açmaktadırlar. Vergi kaçakçılığı anamalcı düzenlerin tümünde vardır. İsviçre Bankaları, tüm anamalcı düzenlerde devletin bilgisi dışında kazanç sağlayıp, bu kazançları bir yolunu bulup konvertibl dövize çevirerek yurt dışına kaçıranların paralarıyla çalışmaktadır. Anamalcı düzenlere yön verenler İsviçre'de kendileri açısından güvenli bir ortam oluşturmuşlardır. Neden kayıt dışı paraların yurt dışına kaçırılmasına gereksinim duyuluyor, sorusu Türkiye ile diğer anamalcı düzenler arasındaki önemli bir çelişkiyi ortaya koyacaktır.

Diğer anamalcı düzenlerde sistemin işleyişine ilişkin kurallar iyi konulmuş, oyunun kuralları iyi saptanmıştır ve saptanan kurallara göre oyun oynanmaktadır. Kuralların konulmasında oto kontrol, işlevini yerine getirmekte, bunun ötesinde genel denetim etkin olmaktadır. Oyunu kurallarına göre oynamayanlar etkin cezalandırma yöntemiyle oyun dışına itilmektedirler. İşte bu nedenlerle, özellikle gelişmiş anamalcı ülkelerde, devletin bilgisi dışında kazanç sağlayanlar, sözü edilen kaçakçılık fonlarını o devletin içinde kolay kolay kullanamamakta, kayıtlarına

intikal ettirememekte, kurtuluş yolunu devletin hükümranlık sınırları dışına çıkmakta bulmaktadırlar. Ya da kayıtlara geçirilmiyen kazançlar ülke dışında elde edilmekte, ülke içine hiç sokulmadan, dışarıda korunabilmektedir.

Türkiye'de kazançların sahipleri gerek iç ticaret ve gerekse dış ticaretten sağladıkları kazançların kayıtsız bölümünün bir kısmını yurt dışına çıkarmakta ya da yurt dışında tutmaktadırlar. Bu kazançların yurt dışında tutulmasının nedeni gelişmiş ülkelerdeki gibi, sistemin kayıtsız olan kazanç tutarlarını reddetmesi değil, fakat, konjonktürel ya da spekülâtif bekleyişler olmaktadır. Daha açık bir deyişle Türkiyemizdeki zayıf anamalcı düzen kayıtsız kazanç sahiplerini izleyememektedir. Ayrıca kayıtsız kazançların sahibi, gelişmiş ülkelerdeki benzer eylemlere kalkışanlardan farklı olarak, kayıtsız kazançları (anakara parayı) isterse yurt içinde rahatlıkla koruyabilmektedir. Yurt dışına para çıkarmalarının zorlayıcı bir nedeni (sistemin zorlaması) yoktur. Yurt dışına para çıkaranlar, bazen konjonktürel gelişim (kontrollü kambiyo rejiminde resmî döviz fiyatı bekleyişleri, ithal güçlüklerinde peşin finansman kaynağı yaratma amaçları, v.s.) ve çok az da sistemin yıkılması korkusuyla hareket etmektedirler.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi, gelişmiş ülkelerin anamalcı düzenleri, kayıt dışı kazançları kazançların sahiplerini (şayet bu kazançlar yurt dışına kaçıp kurtulamazsa) kolayca izleyip yaklayabilmekte ve kural dışı girişimlerde bulunanları ağır biçimde cezalandırabilmektedir. Halbuki azgelişmiş ülkelerde ve bu arada ülkemizde kayıt dışı kazanç elde edenler yeterince izlenememektedir ve de bu izlemeyi sağlayacak ticarî ve sınaî belgeleme düzeninde oto kontrol kurulamamıştır. Ya da bu oto kontrol'un kurulması düzenin sahiplerince sevimli bulunmamış, yasa koyucunun gündemine getirilememiştir. İşte sözde bu nedenlerle, Türkiye'de üretim artık değeri ile spekülâtif kazancın sahipleri, kayıt dışı kazançlarını yurt

dışına çıkarmaya gerek görmeden içerde koruyabilmişlerdir.

Bir kere kayıt dışı doğan kazanç, özel düzenlemeler dışında resmî kimlik kazanamaz. Sürekli kayıt dışında dolaşmak zorundadır. Kayıt dışında doğan kazanç (anakarapara) Türkiye ekonomisinde öteden beri varolmuştur. Ancak 1970'li yıllar öncesinde ana karapara) çekingendir. Örgütsüzdür. Dağınıktır. Belli ellerde toplanamamış daha da önemlisi ana karaparanın bir piyasası oluşmamıştır. İşte, 1970'li yıllarda ana karapara tutar olarak büyümüş, piyasa örgütlenmiş, alıcısı ve satıcısı çoğalmış ve hattâ ticaret ve sanayi kesiminden talep edilir olmuştur. Ülke ekonomisinin kayıtlarına girmeyen bu kazançlar, belli bir piyasayı oluşturunca, tasarrufları, özellikle emeklilik fonları gibi tasarrufları da çekmiş, kaçak döviz ve altın hareketi ile de aynı piyasada birleşince finansal bakımından önemli bir baskı gücü haline gelebilmiş ve hattâ son iki üç yıldan beri ekonomiyi finansal açıdan denetim altına alabilmiştir.

b - 400 Milyar TL'lık Karapara - Karaservet

Türkiye ekonomisi içinde 1979 yılı Eylül ayı itibariyle dolanan Merkez Bankası Banknotu 153.711 milyon TL., Hazine ufak parası 914 milyon TL. Bankalar sistemi kaydı parası banka kasalarında tutulan kısım hariç olmak üzere 233.040 milyon TL. ve bunların toplamı (para arzı) 387.665 milyon TL. dır.

Bu durumda şöyle bir soru akla gelebilmektedir. Bankaların yarattığı kaydı parayı, para dolanımı olayının dışında düşünecek olursak,

— Yığmaca (Kümülatif) banknot emisyonu
153.711 milyon TL.

— Yığmaca (Kümülatif) ufaklık para emisyonu
914 milyon TL.

Toplam yığmaca para emisyonu: 154.625 milyon TL. dır. Yani elde dolaşan para, başlangıçtan bu yana 154,6

milyon TL. dır. 154,6 milyon TL. yı aşmıyan bir emisyon birikimine rağmen 1979 yılı ortalarında 400 milyar TL' lık bir karaparadan nasıl söz edilebiliyor - ki o karapara özel yöntemler ve düzenlemeler dışında resmî kayıtlara giremez - sanki karapara basan başka bir Merkez Bankası mı vardır?

İşte bu sorununun yanıtını verirken karaparanın kara servetten ayrı düşünülemeyeceğini ortaya koymak zorundayız.

Karapara her an paraya dönüşebilecek servetlerden, senetlerden, vadeli çeklerden, kaçak döviz, kaçak altınlardan, tahvillerden taşıyana yazılı pay senetlerinden ve nakitlerden oluşan dev bir fondur. Fonun niteliği gereği büyük bir bölümü zaten servet kalemlerinden oluşmaktadır. Bu nedenle karaparayla karaservetin sınırlarını kesin olarak çizmek, ikisini birbirinden ayırabilmek olası değildir. Karaparayı 400 milyar TL'ye ulaştıran işlem hiç kuşkusuz alım satıma konu değerlerin ve bu arada paranın devir hızı ile ve kazanç oranlarının yüksekliğidir.

Karapara piyasası 1979 yılında tasarruflara ayda %5 net kâr veriyordu. Yılda %60'a ulaşan net kâr ödemesi kullanılanparanın maliyetini göstermektedir. Yılda %60 kâr sağlayan kazanç sahibinin gelecek yıl başında anılan piyasaya arzedebileceği tutar geçen yıla göre %60 artacak, ilk arzedilen fon meşru bir fon olsa bile (emekli ikramiyesi gibi), artan kısım vergi dışı kaldığı için karapara niteliğini kazanacak ve kendi kendini besleyen karapara piyasasından beslenmeyi sürdürecektir. Karapara piyasasına sunumu (arzı) gerçekleşen tüm fonlar için aynı olgunun geçerliği tartışma götürmez.

Karapara karaservetin tutarının hesabı yapılırken hangi parametrelerin kullanıldığını ya da ne gibi piyasa araştırmalarının yapıldığını bilemiyoruz. Türkiye'de Devlet İstatistik Enstitüsü veya Devlet Plânlama Teşkilâtı gibi kuruluşların, sözü edilen piyasa üzerine eğilerek, bazı bilimsel araştırma ve incelemeler yapmadığı bilinmektedir.

Sanayi Odası Araştırma Grubu, TÜSİAD Araştırma Grubu gibi gayri resmî araştırma, inceleme gruplarının bazı dönelerden hareketle bazı hesapları yaptıkları, sonuç olarak, Türkiye'de 400 milyar TL'lık karapara veya karaservet birikimi bulunduğunu anılan örgütlerin kabul ettikleri, sözcülerinin ifadelerinden anlaşılmaktadır.

c - Hesaplamada Yöntem: Büyüme Katsayısı :

Piyasada dolanan karaparanın büyümesini etkileyen iki önemli faktör vardır :

1) Karaparanın el değiştirme hızı.

2) Net kazanç oranı.

Bu iki oranın çarpımı ile ortaya çıkacak olan rakkam, karapara - karaservetin büyüme katsayısını verecektir.

Değişkenlerden birincisinin, karaparanın eldeğiştirme hızının saptanması çok zordur. Fakat bulunabilir. Belçika, Fransa, piyalarında sermaye piyasası parasının devir hızı 1960'lı yıllarda 2,3 - 3,0 arasındadır. Sermaye piyasalarında paranın devir hızı genel devir hızından daha yüksektir. Türkiye sermaye piyasasında spekülasyon ihtiyat saikleriyle TL. tutulması söz konusu değildir. Çünkü TL. konvertibl bir para değildir. Paranın tutulması saikleri ortadan kalkınca devir hızı yükselir. Kazanç oranı da, tüm gelişmiş anamalcı düzenlerin piyasalarındaki kazanç oranından yüksek olduğundan, kazanma hırsı genel karapara plasmanını kolaylaştırmakta ya da plasmanı arttıran diğer bir etken olmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de karapara devir hızının 2,5 un altında olması olası değlidir.

Hattâ 1978 - 1979 yıllarında kazanç oranlarının olağanüstü yükselmeleri, spekülasyonların (istifçiliğin) kısa dönemde kazançlı sonuçlar vermesi, kaçakçılık sektörünün kamu ve özel kesim yanında üçüncü bir sektör gibi çalışmaya başlaması ve özellikle **mini devalüasyonlar** ile döviz spekülâsyonunun kısa dönemde kesin kazançlar sağlaması nedenleriyle karaparanın 1 gün için dahi yüksek

faizlerle karşın talep edildiği örnek olaylara rastlanılmıştır. Yıllık karapara devir hızı ölçeğinin rakkamsal boyutunu yakalamak için objektif dayanaklar bulmak, kesin tanılara yaklaşmak, sözü edilen piyasanın yasadışı çalışması nedeniyle de olanak dışına çıkmaktadır. Bankerler para ticareti yaptıklarını asla kabul etmemekte, sadece hisse senedi ve tahvil alımı satımıyla uğraştıklarını ileri sürmektedirler. Yasadışı işlemlerin yasal kayıtlarında yer almaması sonucu bulunan rakkamların genel ekonomik olgunların değerlendirilmesi için saptanabileceğini kabul etmek gerekir.

aa - Net Kazanç Oranları :

Net kazanç oranları konusunda ise Türkiye geneli için son yıllar perspektifinde söylenecek çok söz vardır. 1970'li yıllarda 1972 - 1973 dönemine dek karapara piyasasının net faiz kazançları %35'ten aşağı değildir. Serbest piyasada ödünç verme işlerinden doğan faiz gelirleri konusunda üst yargı organı Danıştay'ın kararları bile vardır. Nitekim Danıştay 1973 yılında İstanbul için serbest piyasada ödünç verilen paraların faiz oranının %35 olduğunu bir kararında açıklamıştır. (Danıştay 4. Daire E 1968 - 1987 sayılı karar). Ancak 1974'lerde başlayan tırmanma 1979'larda inanılmaz boyutlara ulaştı. 1979 yılında karapara piyasasına sunulan fonların sahibine sağladığı net kazanç, en az %45 - 60 arasındadır. Üst limitler konusunda %96'ya varan örneklere rastladığımız olmuştur. Karaparayı takip edenler (tefecinin müşterileri) ise kullandıkları fonlar için %80 - 150 arasında faiz ödüyordu. Aradaki farklar ise pek tabii merkezi karapara kasasına, yani tefeciye kalıyordu. Tefecinin kazancı yasal olmadığından farklar karaparaya eklenen tutarlar olarak bir süre sonra ortaya çıkıyordu. Bu kez tefeci yasa dışı kazancını karapara olarak piyasaya sürüyor ve maliyetsiz parasına net kazancın %80 - 150 lerde bulunuyordu.

bb - Büyüme Katsayısı :

İşte büyüme katsayısının hesabında net kazanç oranları bulunurken, fon durumunu gerçekleştiren kimsenin sağladığı net kazanç ile piyasada, sunulan fonu talepçiye ulaştıran kimsenin (bankerin) sağladığı kazanç oranları toplanmalı, sanki bu iki kazancı aynı fon sağlıyormuş gibi düşünülmelidir.

Bu takdirde 1970 - 1973 yılları için Büyüme Katsayısını şöyle hesaplayabiliriz

— Karaparanın el değiştirme hızı 1,5
— Net kazanç oranı 0,35
— Anaparayı temsil eden değer 1
Büyüme katsayısı: $1+(1,5\times0,35)=$ 1,52

Büyüme katsayısı 1974-1979 dönemi için 2, 1980-1983 dönemi için en iyimser öngörü ile 1,30 olarak alınıp karaparanın 1970'lerden bu yana sayısal büyümesinin dökümü aşağıya çıkarılmıştır.

1970 yılında karaparanın Türkiye'deki tutarının sadece 2 milyar TL. olduğu varsayılmıştır.

Bu arada pek doğal olarak çeşitli nedenlerle karapara piyasasından kaçan fonlar da vardır, faizin çekicilliğine kapılarak piyasaya çıkan fonlar da vardır. Bu tür giriş ve çıkışların uzun vadede sonucu etkilemediği ya da eşit olduğu varsayımı ile hareket edilmiştir.

Yıllar	Büyüme Katsayısı	Karapara, karaservetin Tutarı (TL.)
1970	—	2.000.000.000,—
1971	1,52	3.040.000.000,—
1972	1,52	4.620.000.000,—
1973	1,52	7.022.000.000,—
1974	2	14.044.000.000,—
1975	»	28.088.000.000,—
1976	»	56.176.000.000.—
1977	»	112.256.000.000,—
1978	»	224.512.000.000,—
1979	»	449.024.000.000,—
1980	1,30	513.731.200.000,—
1981	»	745.850.560.000,—
1982	»	969.605.728.000,—
1983	»	1 trilyon +

4 — KARAPARA VE KARASERVETİN KÖKENLERİ

a - Tekelleşme ve Getirdikleri :

«Karaparanın ve karaservetin kökeninde genel olarak bozuk düzen vardır. Özel olarak da giderek yoğunlaşan tekelleşme, temel mallarda stokculuk, istifcilik, karaborsacılık, döviz darboğazında DÇM ve ikili finansmanla yapılan dışalımlar, sürekli enflasyon -devalüasyon sarmalında yüzde yüz gerçekleşen vurgun beklentileri, döviz ve mal kaçakçılığının sınırsız boyutlarda seyretmesi ve düzenin temelindeki bankacılık kesiminin sorumsuzca tefecileri yanına alması ve hattâ bazı bankaların bizzat tefeciliğe özenmeleri, bankerler vurgunu ve sanayi kesiminin yaşama savaşımı alt limitlerinde bu piyasaya boyun eğmiş olması kara para ve kara servetin kökenlerindeki etkenleri belirlemektedir.»

Gerek Cumhuriyet öncesinde ve gerekse Cumhuriyet döneminde Türkiye'de ticaret serbestisi ilke olarak benimsenmiş, prensip olarak da özel kesimin ilgi duymadığı alanlarda ticarî işler yapan devlet kurumları oluşturulmuştur. 1950'lerden sonra liberal düşüncenin siyasal iktidarı yönetime geçince, özel kesimin ticarî ve sınaî girişimlerini oluşturduğu para-kredi yatırım, dışalım dışsatım ve maliyet politikaları ile alabildiğine özendirmiş, izlediği enflasyonlu büyüme yöntemiyle ne pahasına olursa olsun sermaye birikimini sağlamayı amaçlamıştır. 1950'lerden günümüze dek yukarıda genel özellikleri ortaya konan

politikalar zaman zaman görülen kesintilere rağmen uygulanmıştır. Sonuç ne olmuştur, özetleyelim: Ticaret kesimi anormal gelişmiştir. Zaten ticaret kesiminin olağan boyutları aşarak gelişmesi, az gelişmiş ülkeleri belirleyen, tanımlayan en önemli özelliklerden biridir. Bir başka olgu, özel kesim tarım, hayvancılık, turizm gibi yerel kaynaklara dayalı üretim ve hizmet alanlarına hiç ilgi göstermemiştir. Üretim sanayiinde ise yabancı sermaye ile birleşerek montaj esasına dayalı fabrikalar kurmuşlardır. Artan nüfus ve büyüyen ticaret kesiminin yanında tarımsal ve sınaî üretim yetersiz kalınca, üretilen her birim mal deyim yerindeyse «kapanın elinde» kalmıştır. Dışalıma konu olan mallar için de aynı durum söz konusudur. Üretici işletmeler ürettiği malın böylesine prim yaptığını görünce zamanla kendi satış ve pazarlama birimlerini de oluşturmuşlardır. Bu arada HOLDİNGLEŞME denilen gelişmeler 1973'lerde birden hızlanıvermiş, aile sermayesinin ekonomik ve politik idaresi HOLDİNGLERCE saptanmaya başlamıştır. Özetle, satıcı piyasasında OLİGOPOL diye nitelenen olay iyicene belirmiştir. Satıcı piyasasında OLİGOPOL nedir? Üretilen mal sınırlıdır. Üretilen malı satın almak isteyenler sayısızdır, çoktur ve fakat satıcı sayısı sınırlıdır. Sınırlı olan satıcılar kendi aralarında anlaşarak malların fiyatını yüksek tutarlar ve kârlarını en yüksek boyutlara ulaştırmaya çalışırlar. OLİGOPOLLERİN karşısında bulunan tüketici kesiminin sayısı ve gereksinmeleri giderek de artmaktadır. Örgütsüz ve dağınık olan tüketici kesiminin oligopollerin saptadığı mal fiyatlarını kabul etmekten başka çıkar yolu yoktur. İşte bu nedenle son yıllarda oligopollerin devlete beyan ettikleri kazançları, bir önceki yıla göre %100'den fazla artmaktadır.

Türkiye'de kıt olan sadece oligopollerin ürettiği mallar da değildir. Kamu kesiminin ürettiği şeker ve kâğıt gibi maddelerin yanında kamu kesimi ve özel kesiminde ayrı birimler halinde üretimini yaptığı zeytinyağı, margarin, çimento, demir, çivi, kömür, sabun, deterjan gibi maddelerini, tüpgaz, benzin, mazot, gaz ve özellikle fabrika-

ların ve kaloriferli konutların birincil gereksinmesi fuel - oil gibi petrol türevlerinin dağıtımında daima kesintiler olmuş ve her fırsatta karaborsası yapılmıştır. Karaborsa yapılarak sağlanan kazançlar karaborsayı, karaborsa enflasyonu, enflasyon stokçuluğu, istifçiliği özendirmiş, geliştirmiş ve giderek kurumsallaştırmıştır. Artık «stokçuluk yapmaz», diyerek göğsünü gere gere en ciddî kurumları dahi göstermek **olası** değildir.

b - Döviz Darboğazının Gerisindeki Gerçek :

Dışalıma konu olan ürünlerin öyküsü daha karmaşıktır. Türkiye'nin döviz kaynakları sadece 1973 ve 1974 yıllarında gereksinmelerini karşılamış, bunun dışında Türkiye'nin hiçbir zaman gereksinmelerini tam karşılayabilecek dövizsel varlığı olamamıştır. Petrole 1974'den itibaren üst üste yapılan zamlar ve petrol tüketimindeki gelişmeler de döviz bunalımının erken gelmesine neden olmuş, 17 Şubat 1977 tarihinden 1979 yılı Mayısına kadar tüm döviz transferleri durdurulmuştur. Bu arada 1967'lerde başlayıp 1973'lerde tasfiye edilen Dövize çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları - kısaca DÇM - uygulaması 1975'den itibaren yeniden başlatılmış, Mal Karşılığı Dışalımların sınırları genişletilmiş, özel sektöre «KENDİ DÖVİZİNİ KENDİN BUL» formülü önerilmiştir. Gerçekten de, gerek DÇM uygulamasında DÇM dövizlerini ve gerekse mal karşılığı dışalımlarda mal bedeli dövizleri özel sektör, ya Türkiyedeki gayrı resmî serbest döviz piyasasından (TAHTAKALE MERKEZ BANKASINDAN), ya da yurt dışındaki serbest döviz piyasasından (Özellikle Almanya, Fransa, Belçika'daki Türk işçilerinden) sağlamak zorunda bırakılmıştır. Dövize gereksinme duyan bir firma örneğin Almanya'da kapı kapı dolaşarak ya da Tahtakale'de bizzat sokaklarda dolaşarak döviz toplayamaz, toplamamıştır. İşte bu dövizleri karapara piyasası toplamış, dövize gereksinme duyan DÇM hesabı açtırması gereken ya da mal karşılığı dış alımlarda mal bedelini yurt dışında peşin ola-

rak ödemesi gereken işletmelere, karaborsa fiyatları üzerinden satmışlardır.

DÇM hesaplarının 1978 yılı kalıntısı 2 milyar Amerikan Dolarını biraz aşıyordu. Ayrıca Gayrı resmî (kaçak) dışalımlar hariç olmak üzere, sadece Mal Karşılığı Dış alımlar nedeniyle yurt dışında peşin ödenen mal bedeli döviz tutarı ise 1,5 milyar Amerikan dolarıdır.

Döviz dar boğazında denize düşen özel kesim, karapara piyasasına sarılmış, karapara piyasasını kısa zamanda olağanüstü büyütmüş ve geliştirmiştir.

c - Karaparayı Yaratan Karaborsa :

Genel olarak ve öz olarak karapara piyasasının kullandığı fonlar, yani karaparanın kaynakları vergi kaçakçılığından doğan ve ticarî ya da özel servet edinmede kullanılmayan, işletmelerde ya da işletmeler dışında doğan paralardır. Ancak özel olarak da meşru kazançların alınteri birikimlerin karapara piyasasına akmaması için hiçbir neden yoktur. Karapara piyasası kullandığı fonları gizli tuttuğundan, genel olarak vergi kaçakçılığından doğan fonların en çekici kullanım alanıdır. Vergi Kaçakçılığının yaygınlaşmasında, son yıllarda, hemen her tüketim malının dağıtım ve pazarlanmasında yürütülen karaborsacılığın etkisi büyük olmuştur. Başlangıçta karaborsayı sistem zorla teşvik etmiştir. Zorla yaptırılan karaborsa için bir örnek verelim :

A işletmesi, plastik boya üretiminde kullanılan asal X maddesinin dış alımını gerçekleştirmek istesin. Getireceği malın tutarı 10.000 Amerikan Doları olsun. Doların 1978 yılı başında resmî kuru 25,— TL. Tahtakale fiyatı 50 TL'dır. Anılan işletme 25×10.000= 250.000,— TL'yı bankaya yatırıp, 10.000 Amerikan Dolarının transferini isteyerek bir akreditif hesabı açtırır. Ancak, T. C. Merkez Bankası döviz yokluğu nedeniyle bu transfer isteğini yerine getirmeyecektir. Yurt dışındaki firmalar da bunu çok iyi biliyorlar. Çok iyi bildikler iiçin de, Türkiye'den gelen talepleri tek koşulla yanıtlarlar. PARA PEŞİN! Ödenecek

olan para dövizdir, yabancı paradır. A işletmesi Karapara piyasasına başvurur. 10.000 Amerikan Dolarını 50 TL'dan satın alır. Mal bedeli olarak satın alınan döviz tutarı karşılığı TL. tutarı 50×10.000 U $ = 500.000 TL'dır. Mal gelir. gümrük vergileri, taşıma bedelleri ödenir. Gümrüklerden çekilir. Gümrük vergileri ve taşımaları tutarı 150.000,— TL olsun A işletmesinin defter kayıtlarına geçen maliyet :

250.000,— TL Bankaya yatırılan mal bedeli
150.000,— TL Gümrük Vergileri + Taşıma giderleri

400.000,— TL. Toplam resmî maliyetidir.

A işletmesinin, yurt dışındaki satıcı işletmeye ödediği mal bedeli döviz karşılığı 500.000,— TL'yı maliyet olarak defter kayıtlarına yazması olanaksızdır. Bu işlemin defter kaydını düştüğünde - kambiyo - döviz kaçakçılığı suçu işlemiş olur. Son üç-dört yıldır özel kesimin dilinden düşmeyen ünlü **ÇİFTE FİNANSMAN - DOUBL FİNANSMAN** olayı budur. Gerçek maliyet 900.000,— TL defterlerde görülen maliyet 400.000,— dır. Bu mal Türkiye'de kaç liraya satılacaktır. Defterlere nasıl kaydolunacaktır?

900.000,— TL'lık maliyete katlanan A. işletmesi dışalımını gerçekleştirdiği plastik boya hammaddesini B adlı plastik boya fabrikasına 1.300.000,— TL'sına satacak ve faturasını 500.000,— TL'sına kesecektir. Böylece A işletmesi

1.300.000,— TL. — 900.000,— TL. =400.000,— TL net kazanç sağladığı halde

500.000,— TL — 400.000,— TL = 100.000,— TL net kazanç beyan edecek: 300.000,— TL'lık matrahı vergi dışı bırakacaktır.

B işletmesi (boya fabrikası), A işletmesinin kestiği 500 bin TL' lık faturayı defterlerine kaydedecektir. B işletmesi gerçekte bu mal için 1.300.000,— TL. ödemiştir. Açıktan ödediği tutar 1.300.000,— TL — 500.000,— TL = 800.000,— TL'dır. Bu 800.000,— TL'yı maliyetlerine gösteremeyen B işletmesi için iki yol vardır. Birincisi: Yeni maliyetlerle ürettiği boyayı yüksek fiyattan satıp eski düşük fiyatlarla fa-

tura kesmek ve bayilerinden açıktan para almak.

İkincisi: Satın aldığı boya hammaddesinin bir kazanda tahrip olup bozulduğuna dair uydurma rapor düzenlemek, bir yolunu bulup mahkemeden karar almak, sonra açıktan üretim, faturasız satış ve vergisiz kazanç.

Aynı aşamaları başbayiler, bayiler, toptancılar, perakendeciler için düşününüz. Kayıbın boyutları yanında bozulan ekonomi çarkını ve karaborsanın genelleşmesinin nasıl sağlandığını ortaya koymak için örnek uzun tutulmuştur.

Karapara piyasası, karaborsanın yaratılmasında gayrı resmî döviz piyasası görünümünde eylemli olarak yer almıştır. Fakat karapara piyasasının asıl fonksiyonu, karaborsa yapanlara faizle para vermektir. Kendisiyle görüştüğümüz KARABANK sahipleri, müşterilerinin büyük bir bölümünün özellikle demir-çimento karaborsacılarından oluştuğunu, inşaat yap-satçılarının da zaman zaman para talebinde bulunduklarını kabul etmişlerdir.

Uluslararası düzeyde Türkiye üzerinden de sürdürülen altın, elektrikli elektriksiz ev âletleri, silâh, esrar, sigara, blue-jean ve çeşitli giyslier, jilet, elektronik sanayi malları (teyp, radyo, hesap makinesi, saat), otomobil yedek parçaları kaçakçılığı, öteden beri artan oranlarda sürekli aşamalar kaydederken, 1978 yılı sonlarında mal karşılığı dışalımların çifte finansmanın önlenmesi amacıyla durdurulması sonucunda, kaçakçılık sektörünün uzun süredir görev alanı dışında bulunan «SANAYİ HAMMADDELERİ VE MONTAJ SANAYİİ MAMUL PARÇALARI» Gayrı resmî (kaçak) dışalımı gündeme gelmiş oldu. Kamu ve özel sektörün yanında KAÇAKÇILIK SEKTÖRÜ artık üçüncü sektörümüzdür. Ve kaçakçılık sektörünün Türkiye planında gerek TL ve gerekse Dövizli finansmanının önemli bir bölümü KARAPARA piyasasınca organize edilmektedir.

Karaborsa karaparayı yaratmıştır, karaborsayı karapara yaşatmaktadır, karapara piyasasını ise Bankacılık düzenimiz ayakta tutmaktadır.

d - Karaparayı Yaşatan Bankalar :

Kısa dönemli kârlılığı herşeyin üzerinde tutma alışkanlığı edinmiş olan bazı özel sektör ticaret bankaları ve hattâ ne hikmetse bazı devlet bankaları, şube müdürlerinden genel yönetim kurullarına dek uzanan ilişkiler zinciri içinde, karapara piyasasıyla danışıklı işlemler yapmaktadırlar. İncelememizin Karaparanın Yöntemlerini anlatan bölümünde bankaların karapara piyasasıyla ilişkileri üzerinde örneklerle ayrıntılı olarak durulacaktır. Bu bölümde sadece şu hususlara değinmekte yarar görmekteyiz.

Bugün KARABANK'lara gittiğimizde şayet para verecekseniz, gerek mevduatı ve gerekse ipotekli yöntemlerde;

— Siz, hangi bankanın hangi şubesini isterseniz onunla çalışalım, anlaşmayı orada yapalım, diyebilmektedirler. Bu bir cesaret sorunu değildir. Önceden ayarlanmış illşkiler bütünü içinde olayı değerlendirmekte sayısız yararlar vardır.

Bankalar, bu aşamada KARABANKları sadece Teminat Mektubu Komisyonlarından esaslı kazançlar sağlatan, üstelik alt limiti birim başına 100.000,— TL'den az olmamak üzere mevduat toplayan ikincil piyasalar gibi düşünüyorlarsa büyük safdillik etmiş olurlar. Öte yandan KARABANKların bazı türlerinin resmen ve alenen bankacılık yaptığı, mevduat topladığı bir gerçektir. Bankalar sisteminin yasal düzenlemelerle oluşturulması, mevduatın korunması, devletin ekonomiyi yönlendirmede faiz politikasını merkezden saptaması, kredilemenin serbest bırakılmaması ve denetim altında bulundurulması artık göstermelik olmaktan öte gidememekte, bir bakıma bankacılık düzeninin de tüm işlem, eylem ve kurumlarıyla yeniden gözden geçirilmesi zorunlu hale gelmiş bulunmaktadır. Fakat 1 Temmuz kararnamesi herhalde çıkış yolu değildir.

e - Enflasyon - Devalüasyon -İşçi Dövizleri ve Geleneksel Tefecilik

Baştan beri üzerinde durduğumuz konu temelde, kaparayı yaratan ve yaşatan kurumları güdülen ekonomi politikaları üretmiştir, tezidir. Bozulan ekonomi çarkı tüm çapraşık kurumlarını aynı zamanda devreye sokmuş ve devletin «Biz Yasal Çalışmıyoruz Ama, Biz Çalışmazsak Bu Ekonomi de Çalışamaz, Fabrikalar İşlemez, Durursak Hep Beraber Batarız» korkutmacasına boyun eğmesi beklenmiştir. Devletin bu açmazı nasıl karşıladığı uygulamada getireceği önlemlerle anlaşılacaktır. Bugüne dek pek anlaşılır önlemler ortaya konmadığı da ortadadır.

Güdülen genel ekonomi politikalarının en belirgini enflasyonlu büyümedir. Enflasyonlu büyüme parayı mala ya da alım-satımı yapılabilecek iktisadî değerlere yatırabilenlene servetleri ve sermayeyi ele geçirme fırsatları verir. Toplumsal gelir dengesini, kazançları sabit olanların aleyhine bozar. Hızla palazlanan bir kesim yaratır. İç-fiyat dış-fiyat dengesini bozar, sürekli devalüasyonları zorunlu kılar.

Yukarıdaki olgu Türkiye genelinde son yıllar gerçeğinde ön plâna çıkmış, gözle görülür hale gelmiştir. Her yıl ortalama %50 enflasyon, %50 devalüasyon sürüp gitmiştir. 1979 yılı sonunda ise enflasyon oranı %70'leri aşmış, 1980 yılında Cumhuriyet tarihinde ilk kez %100'leri aşacak bir enflasyon oranı beklentisi başlamıştır. Dış kredi musluğunun başındaki İMF'nin de baskısıyla en az % 100'leri bulacak devalüasyonlar da beklentilerin başında gelmektedir.

Yurda sokulmuş dışalım malı devalüasyon sonucunda en az devalüasyon oranında prim yapmakta, diğer bir söyleyişle durduğu yerde yapılan devalüasyon oranında fiyatı yükselmektedir. Bu olay sadece dışalım malları içinde geçerli değildir. Devalüasyon sonucunda oluşan paralel fiyatlar nedeniyle ekonominin ürettiği tüm malların fiyatları devalüasyonla birlikte artmaktadır. Böylece mal piyasasında ve para piyasasında olağanüstü bir istem (ta-

lep) canlı kalmakta, bu kısır döngü sürdükçe de karapara piyasası giderek kurumlaşmakta, kök salmaktadır.

Türkiye'nin ekonomik açıdan değerlendirmekte geciktiği bir ekonomik olgu daha vardır. İŞÇİ DÖVİZLERİ... 1964 yılı başından 1979 yılı Eylül ayı sonuna dek yurt dışındaki Türk işçileri resmî kanallardan 10 milyar 029 milyon Amerikan Doları dövizi Türkiye'ye göndermişler, bu dövizin karşılığında işçi ailelerine anılan yıllar arasında 180-190 milyar TL. lık bir ödeme yapılmıştır. Tüketime ve servet edinmeye oldukça aç olan bu kesime ödenen 180 - 190 milyar TL'nın büyük bir bölümü kuşkusuz tüketime ve servet edinmeye akıp gitmiştir. Ancak bu muazzam paranın bir bölümü kasaba faizcileri ve karapara piyasası tarafından kullanılmıştır. Bu tür örneklere özellikle 1977 yılına dek sıkça rastlamak olası idi. Ancak son yıllarda gelişen ekonomik olaylar nedeniyle karapara piyasası işçi dövizlerinden daha değişik yöntemlerle de yararlanmamın yollarını bulmuştur. Bugün de her halü kârda yurt dışındaki işçilerin gerek döviz olarak tuttuğu paralar, gerekse dövizlerin satılıp karşılığında edinilen TL'ler, karapara piyasasının en hatırı sayılır kaynaklarından birini oluşturmaktadır.

Bir de tüm Türkiye genelinde öteden beri kasaba ve bölge tefecilerince yürütülen faizcilik olayı vardır. Genellikle hasat mevsimi öncesinde ürün karşılığı avans yöntemiyle yürütülen bu tür bölgesel tefecilik işlemlerinde, tefecinin sağladığı fonlar, karapara piyasasının ikincil piyasası gibi işletilmekte, bir bakıma da karapara piyasasının kaynaklarından en devamlısını oluşturmaktadır.

f - Sanayi Kesiminin Yeri :

Sanayi kesimi başlangıçta karapara piyasasına hiç yüz göstermemiştir. Ancak 1975'lerde başlayan döviz dar boğazında girdileri dışa bağımlı olan sanayi kesimi, çift finansman (doublefinansman) dövizlerini bulmak için karapara piyasasına, ayakta durma, yaşama savaşımı alt limitinde boyun eğmiştir. Ne var ki, iyicene bozulmuş olan

ekonomi çarkı karapara piyasasını kökleştirirken sanayi kesimi de «SERMAYE PİYASASI»na yabancı kalmak istememiştir. Bazı holdingler zaten menkul kıymetler servisleri olan bankaları satın alırken, diğer bir kısım «bankasız holding» ler de kendi bünyelerinde «Menkul kıymetler» ticaretiyle uğraşan bölümler oluşturmuşlardır. Artık sanayi kesiminde, sermaye piyasasının tansiyonunu izleyen bir aleti vardır.

Anonim Ortaklıklar büyüme, genişleme veya finansal açıdan güçlenmeye gereksinme duyduklarında ya yeni pay senetleri çıkararak sermaye arttırımına giderler ya da tahvil çıkararak uzun vadeli borçlanırlar. Tahvillerin yıllık faiz getirisi brüt %25'dir. Türkiye'de yılda ortalama 60-70 firma tahvilli borçlanma yoluyla yatırımlarını finanse etmektedirler. Son iki yılda tahvilli borçlanma yolunu seçen Anonim Ortaklıkların sayısında artış görülmezken ihraç ettikleri tahvil tutarında %100'ü aşan bir artış meydana gelmiş ve 1979 yılında özel sektörün ihraç ettiği tahvil tutarı 3 milyar TL'yi aşmıştır. Borsaya kote edilen pay senetleri tutarı ise 5 milyar TL. civarındadır. Pay senetleri ve tahvilleri pazarlayan, satan sermaye piyasası işlevi itibariyle görünüşte önemli ölçüde sanayi kesiminin hizmetindedir. Fakat bu hizmetin nasıl yürütüldüğünü, hizmet yürütülürken tefecilikle nasıl özdeşleştirildiğini, incelememizde yer alan ve Tefecinin işlemlerini anlatan bölümde ayrıntılarıyla açıklayacağız.

II — ULUSLARARASI FONLARA YÖNELİŞ

1 — DÇM SİSTEMİ (1970-1980)

«Döviz darboğazı kâbusunda yerli sermayedar için tek yol kalmıştır. Ne olursa olsun, kendi hammaddesini kendisinin bulması. Böylece dış finansman kaynağı olarak gördüğü yurt dışındaki işçi fonlarına el atmış, resmî kurlarının çok üstünde bir pazarlıkla bunları kendi hesaplarına atmıştır. Yerli sermayedar DÇM adı altında yüksek faiz ve komisyon ödeyerek edindiği kendi fonlarını kullanmıştır. (1978 tasfiye plânı sonucu) daha önce normal hesaplara ödenip banka ve kullanan şahıslar bünyesinde kalan tüm giderler - faiz komisyon dahil - şimdi doğrudan doğruya bütçeye yansıyacaktır. Artık DÇM'nin yükünü devlet üstlenmiştir.

Karapara ise DÇM ile gün ışığına çıkmış, DÇM'li işlemler dünyasında hiç kuşkusuz boyutlarını genişletmiş, uluslararası hareket yeteneği kazanmış, giderek günümüzdeki boyutlarına ulaşmıştır.»

Fon darboğazının özellikle döviz açısından iyice belirginleştiği günümüzde, iç piyasayla ilgili deneyimler yanında, uluslararası fonlara yaklaşma anlamında da önemli atılımlarda bulunulmuştur. Aslında uluslararası fonlar denince genellikle işçi dövizi anlaşılmıştır. Bu nedenle de kambiyo kararlarının büyük bölümünü işçiler ve işçi fonlarına ilişkin düzenlemeler teşkil etmiştir. Biz, ağırlık noktasını bu konu oluşturmasına rağmen, en azından onun

kadar etkin bir potansiyel olan diğer uluslararası ödünçleme yönetimlerini de aynı tanımlama içinde düşünüyoruz. Onun için de «genel olarak uluslararası fonlara yaklaşım» sözcüğünü kullandık.

Ancak hemen belirtelim. 1968-1972 arasının dış açığını kapatıp onun ötesinde önemli döviz rezervleri oluşmasına yol açan işçi dövizleri, Türkiye'nin dış ödemeler dengesinin en önemli ve temel kalemini oluşturmuştur. Ve bu fonlar, değişkenlikleri ve ekonomik sistemin özelliği gereği diğer fonlarla yakın bir bağımlılık göstermiştir. O kadar ki, daha sonra üzerinde duracağımız DÇM ve mal karşılığı ithalât sistemlerinde çoğu kez kaynak, işlem farklılaştırmlariyle işçi dövizleri olmuştur. Diğer bir deyişle, yasal öngörüler bu fonları renk değiştirerek geniş ölçüde farklı uygulamalara konu etmiştir. Bazen «ikili finansman», bazen de «karaborsa kur», «bedeli ödenmiş mal karşılığı ithalât» ve «hariçte mukim kişiler adına açılmış gözüken döviz hesapları» şeklinde kullanılan tanımlar bu gerçeğin sonucudur. Konu üzerinde ikili finansman DÇM ve tefeci piyasası ile ilgili açıklamalar sırasında geniş olarak durulacaktır.

a - DÇM'nın Anlamı ve İşleyiş Şekli :

Dayanağını 1930'larda çıkarılan Türk Parası Kıymetini Koruma Yasasının oluşturduğu 17 sayılı karara bağlı I Seri No'lu Usul ve Müşterek Hükümler Tebliğinin düzenleniş tarihi 14.9.1962'dir. Bu tebliğ daha sonra bir seri değişikliklere uğramış ve esas Yasasının amacına uygun şekilde, yaşayan sorunlara dinamik bir yaklaşım sağlamıştır.

Denebilir ki, özelliği ve içerdiği hükümlerin genelliği nedeniyle tebliğ sisteminin esasını teşkil etmektedir. Üzerinde durduğumuz DÇM uygulaması da bu önemin bir parçasıdır. 16. maddede düzenlenim konusu edilmşitir. Ama değindiğimiz gibi, ekonomik yaşamın bir gereği olarak, özellikle 1970'ler sonrasında olmak üzere yoğun şekilde değişikliklere uğramıştır. Ekonominin kendisini bulmaya

başladığı ve aynı zamanda da çok büyük esneklik göstererek çöküntüyü de beraberinde getirdiği düşünülürse, 1970'ler sonrasının neden çok sık değişim dönemi olduğu daha iyi anlaşılır.

Anımsatalım, 1970 sonrası yıllar ekonomistlerin sevinçle karşıladıkları ve bu sevincin sonucu, pek de işin özünü ve ömrünü araştırmadıkları bir işçi dövizi akışı dönemi olmuştur. Yurt dışına büyük emek gücü ihracı sonucunda Türkiye'ye ithal edilen döviz neredeyse dış açığı tek başına bile karşılayacak düzeye gelmiştir. Diğer bir açıdan bakılırsa, aslında temelini işçi dövizleri üzerine kurmuş olan DÇM şeklindeki fon akımı ötesinde, salt işçi dövizi olarak gelip net döviz rezervlerine kesin satışla katılan fonlar şaşılacak düzeyde önemli boyutlara ulaşmıştır.

Bunu sayısal olarak aşağıdaki özet tablodan görmek olasıdır. Ancak hemen belirtelim, enflasyon düzeyinin bugünkü gibi fahiş olmadığı ve yurt içi ekonomik ölçeklerinin oldukça sınırlı düzeyde bulunduğu sözkonusu kalkınma hamlesi yıllarda, tabloda yer alan rakkamlar gerçekten büyük anlamlar taşımıştır.

Dış Ödemeler Dengesi: (1968-1978) (Milyon Dolar)

Yıllar	Dış Ticaret Açığı	İşçi Gelirleri	DÇM	Carî İşlemler Dengesi
1968	—268	107	25.5	—224
1969	—264	141	54.3	—220
1970	—360	273	66.8	—171
1971	—494	471	132.9	—109
1972	—648	740	462.4	— 8
1973	—769	1.183	221.7	484
1974	—2. 245	1.426	147.3	—718
1975	—3. 338	1.312	999.1	—1. 880
1976	—3. 169	983	1.737.3	—2301
1977	—4. 043	982	2.010	—3.385
1978	—2. 311	983	—	—1.418

Görüldüğü gibi 1972 ve takip eden yıl işçi dövizlerinde bir patlamanın olduğu yıl olarak kendin igösterir ve ilk kez carî işlemeler dengesini fazlalıkla kapatırken, daha sonra üzerinde duracağımız gibi DÇM üzerinde de çok farklı anlayış ve gelişimlere yol açmıştır. Ve sonuçta yukarıda değindiğimiz gibi, umut ve sevinç ortamında ilgilileri gelişimin özünü araştırma ve gerçekçi bir yatırım programından büyük ölçüde alıkoymuştur. Genel idare yetkilileri ise çoğu kez bu oluşuma yöndeş şekilde döviz musluklarını açma ve kapama anlamında politik karar organı olmaktan öteye bir girişimde bulunamamıştır. Ya dövizler çok bol su DÇM musluğunu kapatalım demişler, ya da tam aksine dövizler bir hayli azaldı musluğu tekrar açalım konuları üzerinde görüşlerini sürdürmüşlerdir.

Bu esas içinde ilk gelişim, 17 sayılı Karar Tebliğleri uydusu 7 serili Müteferrik Hükümler Tebliğinin 103 no'lusu ile gerçekleştirilmiştir. Girişim tarihi ilginçtir. 27.7.1972 döviz bollukları döneminin son dilimi.

Kararın ve dolayısiyle sistemin belirgin özellikleri şunlardır:

— Bu hesaplar ayırım yapılmaksızın hariçte ve dahilde mukim kişilerce açılabilecektir.

— Hesaplar istisnasız munzam karşılığa tabidir.

— Kur ayarlamaları halinde hesapların Türk Lirası bakiyeleri derhal değiştirilecek ve böylece dövizlerin tamlığı korunmuş olacaktır.

— Bu hesaplar karşılığı Türk Lirası kredi kullanılabilecektir (Hesabın en çok %80'i kadar).

— Ve son olarak da bu hesaplar dahilde ve hariçte mukim kişiler açısından bir ayırım olmak kaydiyle faizden yararlandırılacaklardır. Dilendiği takdirde hesap sahibine ya da göstereceği kişiye dövizli ödemede bulunulabilecektir. Ancak dahilde mukim kişilerde böyle bir ödeme için yurt dışına seyahat için izin şarttır. Pasaporta kayıt düşülmesi gerekmektedir. Eğer koşullar gerçekleşmezse dövizler en çok üç ay içinde hesaba iade edilecektir.

Görüldüğü gibi liberal, özlü ve o dönemde düşünüle-

bildiği kadariyle «kur garantisi» «harice transfer», «DÇM karşılığı krediler» konularına ağırlık verir nitelikte bir karar söz konusudur.

Ne var ki, bir bütün olarak izlenen bu çizginin gerisinde yukarıda belirtmediğimiz bir başka özellik vardır ki, bu sistemin geçmişte olduğu gibi bugün de önemli bir zaafını teşkil etmektedir. Hükme göre hesaptan Türk Lirası çekilmeler halinde iadeler aynı hesaba alacak geçirilmemektedir.

b - Yeni DÇM :

Döviz bollukları döneminin son dilimine yaklaşıldığında (1968-1973) kullanım açısından denetimsiz ama miktar yönünden gerçekten şaşırtıcı yükseklik DÇM sistemini yeniden ele almayı zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk tam yerinde bir deyimle miktar sınırlamaları açısından duyulmuştur. Ve nedense 1960'lar sonrasının günümüze dek süren «kalkınma» sloganı içinde kaynakların gerçekçi yatırım alanlarına kanalize edilmesi konusu hep geçiştirilmiştir.

Sonuçta da önemli sayılacak bir girişimle 3.1.1973 tarihli ve 105 no'lu Tebliğ çerçevesinde bu sınırlama gerçekleştirilmiştir. Yine 103 no'lu Tebliğin yukarıda sıraladığımız özellikleri paralelinde belirtmek gerekirse

— Bu defa hariçte mukim kişiler açısından DÇM hesabı açma olanağı tam anlamıyla kaldırılmıştır. Hükmün anlamı açıktır. Döviz bolluğu içinde bir yaygın anlayışa yanıt verilmeye çalışılmaktadır. O dönemde denilmektedir ki, bu fonlar aslında yerli sermayedarların uluslararası bankalardaki birikimlerini göstermektedir ve çoğu kez, hariçte mukim kişi görüntüsü altında Türk iş adamlarının finansman gereksinmelerini karşılamak için Türkiye'ye transferlerini içermektedir. Böylece bir yandan enflasyona karşı değerin korunması sağlanmışken, bir yandan da tamlığı bozulmayan dövizlerin teminat gösterilmesiyle finansman olanağı elde edilmekte, aynı zamanda da para arzında büyük şişkinlikler olmaktadır.

— Yine hesaplar munzam karşılığa tabidir, kur değişiklikl'erinden etkilenmezler ve istendiğinde transfer edilebilirler. Kullanılmama halinde hesaba iadeleri zorunludur.

— Hariçte mukim kişiler açısından kısıtlamaya paralel şekilde bu kez Tebliğle bir başka sistem gerçekleştirilmiştir. Döviz Tevdiat Hesapları. Ancak bu hesaplar hariçte mukim kişilerin de yararlanabilecekleri bir yöntem olmasına karşın, aslında özelliği olan bazı uygulamalar hariç gerçekleşme şansından yoksundur. Birincisi kur garantisinden yararlanamazlar. İkincisi faiz elde edemezler. Böyle olunca da bu tür bir hesap açtırılış nedeni kalmamaktadır.

Açıkça anlaşıldığı üzere bu düzenlenim geniş çaplı bir DÇM tasfiyesi anlamına gelmektedir. Nitekim hemen sonra 24.1.1973'te çıkarılan 106 no'lu Tebliğ, bu kesinliği daha da belirginleştirerek, mevcut hesapların tasfiye şekilleriyle ilgili ayrı hükümler öngörmüştür. Ayrıca, belirli kredilerle bağlantının sözkonusu olması halinde Maliye Bakanlığından olur alınması kaydiyle sınırlı bir uzatma esası konularak, hariçte mukim kişiler görüntüsü gerisindeki bağlantılar tümüyle koparılmak istenmiştir. 23.3.1973 tarihli 112 sayılı Tebliğ ise son nokta olmuştur. Sanıyoruz, bugün sanayinin finansmanı ve yatırımlara yönelecek kaynak bulma anlamında sermaye piyasası sorunları dile getirilmeye çalışılırken, geçmişin bu büyük kaynağı tüm detay yönleriyle anımsanacaktır.

c - Tekrar Eskiye Dönüş ve Transfer Darboğazı :

Tasfiye harekâtı ekonomik sıkıntının ve döviz darboğazının iyice hissedilmeye başladığı 1975 yılına kadar sürmüştür. Bu yıllarda ikili finansmanın bir büyük ekonomik olgu ve can simidi gerçeği kabullendikten sonra, bir bakıma kendi «dövizini kendin bul» sloganıyla, ilk hareket DÇM'den olmak üzere eskiye dönüş harekâtı başlamıştır.

8.5.1975 tarih ve 145 no'lu Tebliğle bu defa önceki

özellikleri aynen korunmak kaydiyle hariçte mukim kişilerin de DÇM hesapları açtırabilecekleri belirtilmiştir. Aynı zamanda faiz oranları yükseltilmiş, önceki dönemlerdeki özel oranlar yerine Türkiye'de uygulanan genel oranların DÇM'lerde de aynen uygulanacağı, ancak hariçte mukim kişilerin açtırdıkları hesaplarla ilgili faizlerin yine bu oranlar içinde bulunması koşuluyla Avrupa Para Piyasası faizinin en fazla %1.75 fazlası olabileceği konuları açıkça hükme bağlanmıştır.

Ne ar ki, bu geriye dönüşe karşın uygulama zenginliği anlamında geriye dönüş mümkün olmamıştır. Özellikle 1976'dan sonra şiddetlenen hangi nitelikte olursa olsun döviz iadelerindeki güçlükler ve normal transfer darboğazı, uluslararası sermaye çevrelerinde ve onun yansıması yerli sermaye çevrelerinde derin kuşku yaratmıştır.

Gerçekte, Türkiye'nin işçi mevduatı görüntüsünde fon beklentisi olamaz. 1972'lerden sonra kullanış şekli ve nitelik değiştiren bu fonlar, 1970'li yılların ikinci yarısından sonra değer koruma ve yaratma şanslarını çok başka yerde aramaya başlamışlardır. Üzerinde durduğumuz dahilde ve hariçte mukim kişilere özgü DÇM'lerle işçi fonları arasında büyük bir uyum ve geçiş sözkonusudur.

Daha önce de değindik bunları birbirinden soyutlamak yerine, tam aksine kaynağını geniş ölçüde tek ve işçi fonları olarak görmek gerekir. Böyle olunca DÇM ile işçi fonları arasındaki geçişi araştırmak kalır ki, onun da özünde yatan şudur :

Başıboş piyasa kuramlarının en geniş anlamiyle geçerlilik kazandığı ekonomide, fahiş enflasyon ve sanayinin âcil gereksinmesine kadar el uzatan döviz darboğazı kâbusunda yerli sermayedar için tek yol kalmıştır. Ne olursa olsun kendi hammaddesini kendisinin bulması. Böylece dış finansman kaynağı olarak gördüğü yurt dışındaki işçi fonlarına el atmış, resmi kurlarının çok üstünde bir pazarlıkla bunları kendi hesaplarına atmıştır. Bir yandan yüksek karaborsa kur, bir yandan da devalüasyon gerçe-

ği karşısında daha yüksek düzeyde TL'li değer beklentisi, ekonomide gözlemlenen açık uygulamaların dışında gizli ama sonucu aynı zamanda ekonomiye yansıyan güçlü bir akıma yol açmıştır. Daha yüksek karaborsa kur ve bunu göze alıp iç fiatlara yansıtacağını düşünen daha yoğun bir döviz talebi.

İşte sonuçta işçi fonları hangi nitelik ve görüntüde olursa olsun pazarlarını Türkiye'nin dışında kurmuşlardır. Ya da Türkiye'nin dışı gibi çalışan «Tahtakale Merkez Bankası» türetmiştir.

Yerli sermayedar bu şaşırtıcı uygulama şekliyle, bir yandan hammaddesini karaborsa dövizlerle finanse ederek Türkiye'ye soktuğu bu mallarla yüksek maliyetli bir üretim süreci içinde kârdan ödün vermeksizin iç fiatları körüklerken, bir yandan da Kambiyo Rejimi çerçevesinde alımını yapamadığı mal bedellerini uluslararası sermaye olarak hesaplarında tutmayı yeğlemiştir. Bu arada her nasılsa transferlerini gerçekleştirdiği mal karşılığı ödeme bedellerini yeni işlemlere aracılık edilmek üzere yine uluslararası sermaye görüntüsündeki hesaplarına ilâve etmiştir.

Diğer taraftan, bu uygulama şekliyle genellik kazanan gelişmeler, başka yönden de önüne geçilemeyen diğer bir enflasyonu körükleyici etkeni gözden kaçırmamıştır. Bir yandan esasen çok yüksek karaborsa kur uygulaması ile işletme içi maliyetler olumsuz etkilenirken, aynı zamanda transfer edilmek üzere Merkez Bankasına yatırılan ancak yıllarca bekletilen fonlar ve bunlara ilişkin teminatlar ayrı bir maliyet sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Devalüasyon sonucu yatırılması gereken kur farkları ise ayrı bir sorundur.

Sonuç olarak şunu söylemek olası. Para piyasasının varmış olduğu boyutlar, DÇM sistemine eski dinamizmini kazandırmamıştır. Tam aksine devam eden DÇM yükümlülükleri çerçevesinde faiz borçları nedeniyle döviz borçlarını artırmıştır. Oysa beklenen taze para girişidir. Ödünç-

lenme de olsa bu şekilde sağlanan dövizler sonucu petrol ve sanayi ana malı gereksiniminin karşılanabilmesidir.

d - Sistemde Reform ve DÇM'nin Tükenişi :

Bu son noktalar iyice hissedilmiş ve yük olarak önem anlaşılmış olacak ki, 1978'lere gelindiğinde sistem yen baştan ele alınmıştır. Bir kurum olarak varlığı zorunlu olarak sürdürülürken maliyetlerinin azaltılması yönünde önemli değişiklikler yapılmıştır. Ve sonuçta DÇM dönemi bir bakıma kapanmıştır.

1.3.1978 tarihinde yürürlüğe giren ve hâlen de geçerliliğini sürdüren Seri I no 6/ Tebliğinin değişik özellikleri şöyledir :

— Kur garantisi gibi kararın özünü oluşturan ayrıcalık hariçte mukim kişiler için kaldırılmıştır. Böylece bir bakıma tercih bir kez daha açıkça ortaya konmuş ve yerli sermayedarlar açısından örtülü DÇM hesapları uygulaması sona erdirilerek piyasadaki kredi şişkinlikleri giderilmek istenmiştir.

— Yine bu sonucu doğurmak üzere DÇM karşılığı kredilerde kur değişikliği halinde eski ve yeni kur arasındaki fark ilgili bankalara verilmeyerek para arzı ve kredi oyunları kanalı tıkanmıştır. Başka deyişle farkların Merkez Bankası bünyesinde hesaba alacak geçirilmesi ve hesap kapatma tarihine kadar bloke tutulması kararlaştırılmıştır.

— Faiz uygulaması hariçte ve dahilde mukim kişiler açısından çok farklılaştırılmış, işçi fonlarına ödenecek faiz oranları izlenmekte olan yüksek düzeyli faiz politikasına paralel şekilde bir ölçüde enflasyonla yarışır seviyeye getirilmiştir.

Buna göre, 1978 Nisan'ında getirilen yeni Faiz Kararnamesi sonucu işçi DÇM'lerine vadelerine göre %24,5'a kadar faiz verilebilecektir. Diğer taraftan dövizlerin kesin satışı yapılarak açılacak işçi hesaplarında oranların on puan artırılarak uygulanacak olması e sınırın %39 5'a

kadar vardırılışı önemli bir ayrıcalık olmasına karşın dövizli görüntü ve halklar kaybedildiğinden DÇM dışı ayrı bir sistem olarak değerlendirilmesi gerekir.

e - DÇM Sisteminin Boşlukları ve Çıkış Yolları :

Son on yıllık gelişimlerini ve ekonomik sorunlar içindeki işlevlerini değişik bir bakış açısiyle ortaya koyduğumuz DÇM sisteminin, fon akımı yönünden değerlendirimini şu noktalarda toplamak mümkündür.

1 — On yıllık zaman periyodu içindeki incelemelerimiz sırasında da zaman zaman ortaya koyduğumuz gibi, başlangıçta gerçekten başarılı bir akıma yol açan sistem, daha sonra hem akım yönünden engellenmiş, hem de yapısal özellikler nedeniyle fonların ürktüğü bir hesap şekli olmuştur. Ama sonuçta ne olursa olsun uydurma bir aracı komisyoncu türeyerek, birikimleri piyasa disiplinini bozma pahasına Türkiye'ye ithal edebilmiştir. Diğer bir deyişle kararnamelerde öngörülenin çok ötesinde açıktan komisyon uygulaması ile, bir yandan aracıların kazançları artırılırken bir yandan da asıl fon sahibine Kararla öngörülenin çok ötesinde bir gelir sağlanmıştır. Bu olgu ise maliyetleri olumsuz etkileyerek enflasyonu aşırı düzeyde körüklediği gibi, yatırım alanlarının denetimini tamamen güçleştirmiştir. Girişi yaplıan **DÇM karşılığı fonlar** spekülasyona uygun stoklama ve pazarlama alanlarında kullanılmıştır. Böylece etkinlikten uzak devlet gücü en belirkin şekilde ortaya çıkmıştır. Bu DÇM'nin değil genel olarak sistemin zaafı olsa gerek.

2 — İkinci önemli nokta; gerçekten DÇM hesapları, bir krediye kaynak oluşturma düşüncesi dışında yalın hesaplar şeklinde de pek çalışmamıştır. Daha çok fon sahiplerinin kendi fonlarını Türkiye'deki gereksinimlerinde kullanmalarının bir yöntemi olarak gelişmiştir. Enflasyonun değer yitirici etkisi en aza indirgenirken, öte yandan tam aksine değer kazandırıcı bir işlev üstlenmiştir fonlar.

3 — Kur garantisi ve benzeri yan olanaklara ve yi-

ne işçiler açısından yüksek sayılacak faiz gelirlerine rağmen, başlangıçtan beri sözkonusu bulunan bir büyük zaaf daima gözden kaçmıştır. Fonlar Türkiye'de mukim kişiler açısından bir kez işlem gördü mü, kesin satış dışında özgürce kullanabilme olanağı ortadan kalkmaktadır. Yasal sınırlar içinde dışarıya çıkma ve kullanma olanağı bulunmayınca fonların üç ay içinde hesaba iade edilmesi gerekmektedir. Bu bir bakıma gizliliğe ve hesapların yurt dışında tutulması halinde sahip olunulan kullanım üstünlüğüne karşıt bir olgudur. Eğer bu fonların gerçekten yurt dışındaki bankalar yerine, yurt içinde toplanmaları amaçlanıyorsa, doğal olarak kullanım özgürlüğüne de sınır konulmalı ve istendiği an yurt dışına transfer hakkı en geniş şekilde tanınmalıdır. Hattâ TL. çekilmeler isonucu iadeler yine dövizli görüntüsünü koruyabilmelidir. Nitekim DÇM karşılığı kredi uygulaması sonucu bir olanak aracıya ve spekülatöre tanınmıştır. Oysa asıl bu haktan yararlanması gereken, özellikle işçi DÇM'lerinde olmak üzere bizzat fon sahibi olmalıdır.

4 — Çok önemli bir konu da DÇM hesaplarının gerçekten yararlı bulunup bulunmadığı ve yukarıda üzerinde durduğumuz yerli sermayedarların kendi fonlarını kullandıkları anlamına geldiği noktasına ilişkindir. Eğer gerçekten böyle bir sakınca sözkonusu ise ve önüne geçilmek amaçlanıyorsa bunun yolu genellenerek DÇM sisteminin karşısına geçiş değildir. Boşlukları dolduracak yöntemleri geliştirmedir. Örneğin DÇM karşılığı kredi kanallarını kapatmaktır. Bir ölçüde dövize bağlı tahvil ve pay senedi çıkarmadır.

Tabii bu yapılırken aynı zamanda yukarıda üzerinde durduğumuz kullanım özgürlüğü, kur garantisi ve faiz oranları yönünden çekiciliği artırmak gerekir.

Bu arada daha önce değindiğimiz bir konuyu yineleyerek ele alalım. Dedik ki, işçi dövizleri için Türk Lirası mevduat hesaplarına dönüştürüldükleri takdirde %39,5'a kadar faiz verilmektedir. Öngörü anlamlı gibi gözükmesine karşın etkinlikten uzaktır. Herşeyden evvel en büyük

engel dövizlerin mülkiyetinin el değiştlrmesidir. Oysa işçilerln giderek sahip çıktıkları konuların başında dövizli birikimlerini nitelik değiştirmeksizin ellerinde tutmaktır.

Gerçeğin bu şekilde görüntülendiği ortamda, açıktır ki, %39,5 faiz yerine %24,5 faiz ve DÇM şeklinde açılacak hesaplar öncelikle yeğlenecektir. %24,5 faizin de döviz olarak alınabileceği düşünülürse bu çekicilik daha da belirginleşir.

O halde enflasyona karşı değer koruma düşüncesi ön planda tutulmak isteniyor ve işçi fonları DÇM hesabı açma seçeneğine zorlanmak isteniyorsa oranların yeniden değerlendirilmesi ve spekülâtif kullanma alanlarını zorlayıcı düzeylere getirilmesi gerekir. Örneğin %39,5 faizli ve yine DÇM şeklinde. Bu korkulacak bir şey de değildir. Sadece enflasyon karşısında reel değer endekslemesi anlamına gelmektedir. Ve bu nedenle de birikimcileri ekonomik sorunlardan arıtacaktır.

f - Asıl Görev Devlete Düşer :

Buraya kadar gelişimini ve tüm karmaşık yönlerini ortaya koyduğumuz DÇM'li sistemde, hiç kuşku yoktur ki, bilinçli ve yetenekli bir üst yönetime gerek vardır. Doğal olarak bu da devlettir. Devlet ilgili genel yönetim kademeleri ve DPT, Merkez Bankası DESIBAY gibi uzmanlık kuruluşlariyle konuya yaklaşmazsa, 1973'ün artı değerle bağlanan cari işlemler dengesiyle, 1974 ve sonralarının aşırı açıkçla sonuçlanan dengeleme kalemleri arasında neden ve sonuç bağlantıları kurulamaz.

Biz sanıyoruz ve ısrarla yinelemek istiyoruz ki, bugünün ekonomik darboğazına varışta, olaylara yaklaşım ve teşhisteki eksiklik büyük ölçüde etken olmuştur. Hâlâ da olmaktadır. Örneğin 1973'ün gerçekten daha önce benzeri görülmemiş cari işlem fazlalığı ve hemen sonraki yıl 700 milyon doların üzerindeki çöküntü, nedenleri ve olası sonuçları yönünden değerlendirilememiştir. Bu nedenle de önlemlerde son derece zayıf kalınmıştır. Ya da çok da-

ha önemlisi ekonomik birim ve kararlar birbirinden bağlantısız kopuk kopuk düşünülmüştür. Moda bir akım olmak üzere özü ve yarar veya zararı pek bilinmeden DÇM aleyhtarlığı türetilmiştir. Ve bu gerçekten Türk kamuoyunu uzun süre uğraştırmıştır.

1973'lerden hareketle özet bir bakışla yaklaşmaya çalışırsak, bu dönem ilk kez dünya petrol krizinin afişe edildiği ve aşırı fiat artışlariyle uluslararası alandaki dengeyi sarstığı bir yıl olmuştur. Ama aynı dönem, Türkiye'de montaj sanayiinln, fuel oilli ısınma ve enerji üretiminin, diğer bir deyişle petrole ve dışa bağımlılığın yoğunlaştırıldığı girişim yılları olmuştur. 1973'ün bolmuş gibi gözüken rezervleri bir yana, takip eden yıllarda olmayanı daha da körükleme politikası ön plâna çıkmıştır.

Onun içindir ki, DÇM aleyhtarlığı değil, diğer alanlarda olduğu gibi başta bu konunun da döviz olanağı olarak ele alınıp, döviz tasarrufu (ithal ikamesi) ve dışa bağımlılığı azaltıcı bir sanayileşme politikası çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. Ancak değindiğimiz gibi bunun tam tersi yapılmıştır. Devlet otonom bir yönetimle konuya yaklaşamadığı gibi, tarihsel gelişimini ortaya koyduğumuz çizgide görüldüğü üzere çelişkili ve bunalım doğurucu bir yöntem izlemiştir. Salt yasal düzenlemelerde değil, uygulama doğrultusunun kaydırılma girişimlerinde de izlenmiştir bu tutarsız olgu.

Bilindiği gibi 1979'lara gelindiğinde had safhada hissedilen döviz sıkıntısı ve dış borç yükümlülüklerine karşın DÇM ertelemeleri görüşmeleri bu kez bir başka açıdan gündeme getirilmiştir. Hariçteki mukim kişiler adına açılmış olan hesaplarla ilgili olarak, ki bunlar çoğunlukla yabancı bankalardır; bu kuruluşların ait olduğu ülkelerle anlaşılmış uzun vadeli bir ödeme planı öngörülmüştür. Böylece DÇM Tebliğlerinin özünde olan tasfiye planı, esasen çöküntü içinde bulunan döviz bütçesini sarsmayacak şekilde yumuşatılarak gerçekleştirilecektir.

Ne var ki, böyle bir öngörü sonucu aslında devlet ikinci bir zaafını ortaya koymuştur. Birincisi bu fonlar

gerçekten uluslararası bankalara ait olmayıp çok büyük kısmıyla yerli sermayedara ait ve ikili finansman ya da Türk Lirası kredi kullanımlarına araç edilen paralardır. Dolayısiyle, daha önce DÇM'in özellikleriyle ilgili açıklamalar sırasında ortaya konulduğu gibi, bugüne dek denetimsiz kullanım alanlarına doğru enflasyon nedeni olarak akmışlardır.

Bu açıdan konuya bakıldığında, yabancı devletlerle olan anlaşma sonucu döviz yükümlülüğünün vade açısından kaydırılması gerçekleştirilmiş, ama asıl varlığı sanılan sorunlar yönü çözülememiştir. Çünkü anlaşma yapılan devlet, alacaklı bankaya dövizi ödemiş ve sonuçta yine bu fonlar vade beklenmeksizin yeni işlemlere konu edilmek üzere yerli sermayedarların uluslararası hesaplarına geçmiştir. O halde bunun sakıncası nedir?

İlk bakışta hafifletici ve yerinde bir çözüm gibi gözüken bu uygulamanın gerisinde şu yatmaktadır. Önce yeni ikili anlaşma sonucu devlet önemli bir faiz yükü altına girmiştir. Daha önce normal hesaplara ödenip banka ve kullanan şahıslar bünyesinde kalan bu tür giderler şimdi doğrudan bütçeye yansıyacaktır. İkinci önemli nokta ise bu tasfiye girişimi kur garantisinin kaldırılmış olması ve bu nedenle de fonların kaçmak isteyişlerinin zorunlu bir sonucu değildir. Tam aksine, daha önce yer verdiğimiz tabloda da görüldüğü gibi kur garantisinin kaldırıldığı yıllarda DÇM miktarında bir düşme değil göreli bir artış olmuştur.

Nedeni şudur. Büyük bunalım ve fahiş kâr ekonomisinde artık kur garantisi bir anlam ifade etmez duruma gelmiştir. Daha farklı deyişle bu açığı kapatacak bir başka yöntem geliştirilmiş ve bu kez devalüasyonun yol açacağı kayıbı da açıktan ödemeyi öngören bir komisyon uygulaması geliştirilmiştir. İşlem taraftarları bu tür bir işlemi gerçekleştirmek için yurt içi krediden yararlanacak olanlardan çok yüksek düzeyli bir ek ücret isteminde bulunmuşlardır. Ve açıktan ödeme şeklinde gerçekleştirilen

bu ödentinin sınırı doğal olarak en azından devalüasyon oranlarıdır.

Hemen belirtelim, DÇM'nin sahibi yerli sermayedarlarla Türkiye'deki krediyi kullanan firmalar çoğu kez aynı kişi olmamaktadır. Bu nedenle de ayrı bir komisyoncu müessesesi geliştirilmiştir. Devalüasyona bağlı ek komisyon uygulamaları devreye girmiştir.

Sonuçta ise vurgulayalım, bir yandan ertelendi gözüken DÇM'ler için Hazine faiz yükü altına girerken ayrıca aynı fonlar kur garantisi eksikliğinden etkilenmeksizin ekonomide boy gösterişlerine devam etmiştir.

2 — PREFİNANSMAN DÖVİZLER

Ön finansmanın sağlanmasıyla üretim ve dış satımın gerçekleştirilmesi, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ağırlıkla ele aldıkları can simidi konulardan birisidir. Yapısal iyileştirmeden çok kısa vadeli döviz gereksinimini, doğal rezervler ve tarıma dayalı ürünlerin satımı vaadi ile öncelikle karşılamayı içeren bu sistemde, gelişmiş olan ulusların sanayi girdisi ya da tüketim mallarını belirli bir vade ile gerçekleştirme yükümlülüğü altına girilmektedir. Bunun sonucuna göre de şekilsel olmaktan öteye gidemeyen karar çerçevesinde dövizler gelmekte ve üretim ve kalkınma stratejisinden oldukça uzak şekilde ülke ekonomisi emrine sunulmaktadır. Özcesi vadeli satış kolaylığıdır prefinansman (ön finansman) sistemi. Ve bu nedenle de teorik düzeyde önemli sonuçlar doğuracak bir öngörü olarak dikkat çekmektedir.

Ne var ki, yukarıda giriş cümleciğinde özetlendiği gibi, döviz getirme kolaylığı ötesinde ülke ekonomisinin marjinal yarar ölçeğinde hiç de öyle kullanılamamaktadır. Buna ne ekonomik yapı, ne de sarsılmış sosyo-ekonomik dengenin beklemeli sabrı uygundur. Bu uyumsuzlukları uzun vadeli plan ve programlarla belirli bir doğrultuda geliştirme çabası ve gözetimi gösterme kararlılığından uzak genel idare ise, bir başka çarpıtıcı sorun olarak ortada durmaktadır.

a - Sistemin Yapısı :

Ana ereği dış finansman kolaylığı olan önfinansman konusu, sermaye hareketlerine ilişkin seri V no 3 tebliği-

nin 27. maddesinde düzenlenmiştir. Genel esaslar koyan bu hükümler, asıl özellik gösteren yönüyle maddenin «b» bendinde yer almıştır. Hüküm aynen şöyledir :

«Dış ticaret rejimi esasları dairesinde, ihracatın finanse edilmesi maksadıyla hariçten faizsiz ve kısa vadeli finansman kredisi temin edilebilir. İhracatın tamamen veya kısmen tahakkuk etmemesi halinde Türk Parasına çevrilmiş olan kredi tutarları veya bakiyesi cari resmî kurdan Merkez Bankasınca transfer olunur.»

Öncelikle dikkat çeken yön şudur: Herhangi bir açıklamaya gerek duyulmayacak kadar açık bir şekilde dövizin reel değerinin korunması açısından dış alımcılar büyük bir güvenceye kavuşturulmuşlar ve kur garantisine sahip kılınmışlardır. Onun içindir ki, cari resmî kurdan transfer edileceği açıklamasının yanlış anlaşılmalara neden olmaması için bir başka hükme yer verilmiş ve ayrıca getirilen seri VII no 130 tebliği ile bu nokta vurgulanmıştır. 130 sayılı tebliğin «3 no'lu bendi şöyledir». «Cari kambiyo kurundan karşılığı ödenmek suretiyle... mahrecine iade edilir.» Böylece dış alımcılar açısından olası parasal değer ayarlamaları endişesi ve sonuçları kuşkusuz şekilde giderilmiştir.

Ancak böyle bir zorunlu öngörü ve açıklamada bulunulurken, çok daha önemli ikinci bir yön, prefinansman dövizi getirten kuruluş açısından kur garantisi, Türk Liraları yatırıldığı takdirde Merkez Bankasınca transfer yükümlülüğü altına girilen uygulamada, ilk kurla cari kur arasındaki farkın kimin üzerinde kalacağı konusu belirlenememiştir.

Sayısal olarak ortaya koymak gerekirse, geçmiş uygulama şekliyle, örneğin TL 50.50 TL = 1 dolar döneminde getirilen 10 bin doların karşılığı TL 50.000.— alınır, daha sonra 1 dolar = TL 70.— olursa (prefinansman vadesi içinde) 10 bin doların bu defaki değeri TL 70.000.— olurken aradaki fark TL 20.000.— krediyi kullanan kuruluşa verilmemektedir. Daha sonra ihracat taahhüdünün

gerçekleştirilememesi halinde dövizlerin iadesi gerektiğinde, ilgili firma TL 70 bin yatırarak mı 10 bin doların transferini isteyecektir? Böylece 20 bin TL zarar mı yazılacaktır. Yoksa kur değişikliği halinde yeni ve eski kur arasındaki fark da ilgili firmaya verilecek ya da özel bir hesapta tutulacak ve transfer halinde herhangi bir yük kalmayacak mıdır?

Açıkça vurgulama kgerekirse, bu sorunların yanıtları değindiğimiz gibi açıkta kalmıştır. Hattâ bir çelişkili durum daha söz konusudur. Tam aksine ihracatın gerçekleşmesi halinde hesap kapatılıp dövizlerin kesin alımı yapılırken uygulanan yeni kurla eski kur arasındaki farkın ne olacağı konusu da iyice düşündürücü olmuştur. İlgili kuruluşa mı verilecektir, yoksa yine Merkez Bankasınca özel hesaba mı kaydedilecektir?

Hemen belirtelim ki, tüm bu kapalı noktalar 25 Ocak kararları denilen yeni ekonomik önlemler paket kararıyle bir ölçüde yanıtlanmış ve daha kesin bir uygulama düzeni oluşturulmuştur. Ancak bu kez de başka sorunlar söz konusu olmuştur.

b - Yeni Düzen :

Üzerinde durduğumuz yukarıdaki sorunlar, Türkiye'nin bir döviz yolu olarak denemek istediği «prefinansman» uygulamasını darboğaza sokunca derhal dikkati çekmiş ve hatırlanacağı gibi 25 Ocak tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan 25 sayılı kararın 12. maddesinde özel bir hükme yer verilmiştir. Hükmün son derece önemli bir yenilik olan ve sorunları büyük ölçüde gideren içeriği şu şekildedir: «Prefinansman yolu ile gelen dövizler... kesin döviz alış işlemi yapılmaksızın... ihracatçıya ödenir...»

Görüldüğü gibi, sistemin bir ödünçleme ve kesin döviz alımına konu olmayan bir uluslararası kolaylık olduğu, açıkça vurgulanmıştır. Başka deyişle, dövizlerin mülkiyeti vade sonuna kadar yine dış alımcı firmaya ve bağlı olarak da yerli ihracatçıya ait bulunmaktadır. Böyle olunca da artık eski ve yeni kur arasındaki farkın kime

ait olacağı konusunda herhangi bir kuşku kalmamış, tam aksine ilgili ihracatçıya verileceği kesinlikle ortaya konmuştur. Hemen belirtelim, bu farkın veriliş tarihi (derhal ya da hesap kapatma tarihinde) bir genel idare tasarrufuna bağlı sorun olarak kendini göstermektedir.

Diğer taraftan taahhüdün gerçekleşmemesi halinde de yeni ve eski kur arasındaki farkın, yine, eğer daha önce ödenmişse ilgili firmaca (çünkü yeni kur üzerinden farkı almıştır) ödenmemişse TC Merkez Bankasınca özel hesaptan karşılanacağı kuşkusuzdur. Kaldı ki, madde düzenlenişine göre hemen ödenmeyeceğine dair bir açık hüküm de vardır. Denmiştir ki, ihracatın gerçekleşmesi sonunda cari kur üzerinden yapılacak kesin döviz alışında bu meblâğ mahsup edilecektir. Bu da gösteriyor ki, fark kur kesin hesap kapatma tarihine kadar, para politikasının bir gereği olarak ödenmeyecektir.

Yeni karar bu açıdan getirdiği hükümlerle konuyu, kapalılıktan kurtarırken, uygulamada başka köklü sorunları da peşinden getirmiştir. Bu bir bakıma düzenlenim hatasından kaynaklanan, ama bir bütün olarak uygulamayı tam anlamıyla durduracak bir eksiklik olarak kendini duyurmuştur.

Hemen anlaşılacağı üzere 25 sayılı kararla getirilen 12. maddeyi bağımsız şekilde düşünmemek gerekir. Konu, seri VII no 130 tebliği ile birlikte ele alınmalıdır. Bu sistem olarak bir uygulama şeklinin kaçınılmaz gereğidir. Böyle bir bakış çerçevesinde şu noktalar dikkati çekmektedir :

a) Prefinansman uygulamasında faiz söz konusu değildir.

b) Yukarıda üzerinde durulduğu üzere, dövizler nâzım hesapjlar şeklinde korunmak zorunda olduğundan, kur garantisi söz konusudur.

c) Dövizlerin mutlaka bir yetkili bankaya getirilmesi zorunludur. Diğer bir deyişle doğrudan doğruya Merkez Bankasına gitmek olası değildir.

Bu özelliklerden sonra şu soru açıkta kalmıştır: Pre-

finansman dövizlerin Türk Lirasına dönüştürülerek ilgili firmaya kullandırımı halinde kaynağını ne oluşturacaktır? Başka deyişle, nâzım hesap şeklinde düşünülmesi gereken bu dövizler dolayısiyle aracı bana Tür Liraları öderse, bu dövizleri kullanma olanağının sınırlılığı nedeniyle (döviz pozisyonuna alamamaktadır) nasıl bir yöntem izleyecektir?

Sorunun yanıtsız kalışı nedeniyle banka sistemi prefinansman dövizleri işlem konusu etmemeye başlamış ve mevcut görünümüyle uygulamayı durdurmuştur. Denmektedir ki, eğer bu dövizler karşılığı Türk Liralar banka kaynağından ödenecekse, bu yeni bir kredi işlemidir. Bankalar Kanunu ve Ödünç Para Verme İşleri Kanunu hükümlerine uygun olarak belirli sınırlar içinde ve faiz komisyon banka ve sigorta muameleleri vergisi uygulanarak kullandırılabilir. Eğer bu yol izlenmeyecek ve dövizler Merkez Bankasına intikal ettirilecekse, bu durumda aracı bankanın devrede olmasının hiç bir nedeni kalmamıştır. Ne vade sonunda kesin satış yapılacak döviz normal olarak banka pozisyonuna girecektir, ne de aracılık dolayısiyle herhangi bir komisyon söz konusudur. Sadece gereksiz şekilde Merkez Bankasından alınacak Türk Liralarının devrine aracılık gibi gereksiz bir hizmet sunuşunda bulunulacaktır.

Kaldı ki, TC Merkez Bankasından Türk Liralarının alınarak ilgiliye devri şeklindeki ikinci yol da, esasen kararın bugünkü düzenlenimi çerçevesinde olanaksızdır. Birinci düşünce şeklindeki bir uygugulama yönetiminde ise, 130 sayılı Tebliğe değişiklik getiren 130/2 sayılı tebliğ gereğince faiz alınması olası değildir.

Ancak burada bir noktayı belirtmek gerekir. 130/2 sayılı tebliğ 130 sayılı tebliğden farklı olarak faiz uygulamasının sadece prefinansman açısından düşünülemeyeceğini vurgulamış, buna karşın, yetkili bankalara da dolaylı veya dolaysız ödenemez hükmünü özellikle kaldırmıştır. Bunun anlamı şu olabilir: Prefinansman dövizlere dış alımcılar açısından (yabancı ithalâtçı) herhangi bir faiz verilmeyecektir. Ancak Türkiye'dekl banka işletmeciliği açı-

sından ayrı bir kredi uygulaması söz konusu olabilecek ve bu krediye faiz tahakkuk edilebilecektir.

Hemen belirtelim, bu düşünce zorlamalı ve prefinansman uygulamasının özüne ters bir yorum şekli olur. Birincisi, daha başlangıçta da söylendiği gibi prefinansman uygulaması ihracatçıya tanınan bir kredi kolaylığı olduğu kadar, aynı zamanda da döviz darboğazında döviz kazançları açısından bir zaman kaydırması olanığıdır. Dövizlerin bir an önce ulusal ekonomiye kazandırılmasıdır. İkinci nokta daha da önemlidir. Prefinansman uygulamasında kredi müşterilerinin maliyetlerini artırma amaç değildir. Tam aksine sabit ve düşük maliyetle kararlı bir ihracat programı kolaylığı oluşturma esas hedeftir. Oysa ikinci yönüyle bankalarca yurt içi kredi yöntemlerinin uygulanması halinde büyük bir malî yük sözkonusudur.

c - Sistemin Onarılışı ve Bunalımdan Çıkış :

Nihayet üzerinde durulan kendini bulmuş, ancak sistem yönlendiricisi banka işletmeler iaçısından kapalı ve yararsız sistem, 18 Mart 1980 tarihinde getirilen yeni düzenlemelerle amaca uygun şekilde çalışır duruma getirilmiştir. Belki özden bir değişiklik yapılmamıştır, ama kullanım şekli ve bunun sonucuna bağlı olası risk ve maliyet hesapları açısından bankalar güvenceye kavuşmuşlar ve böylece uzun süre dondurulmuş olan prefinansman dövizleri uygulaması yeni bir dinamizmle tam anlamıyla devreye girmiştir. Başka deyişle bir seri şeklî sapmalar sonucu nasıl bir uygulama yöntemi izleneceği konusunda kapalılık ve kuşkular, devlet güvence ve subvansiyonunun daha açık bir şekilde belirlenmesiyle dövizli finansman olanağı olarak uluslararası fon akım yöntemi benliğine bürünmüştür. Tam bir finansman ve öne alınmış döviz olanağı özelliği iyice belirginleşerek.

Kuşkusuz prefinansman dövizlerin niteliği ve kullanım alanlarının çapraşıklığı, hatta daha da ileri Tahtakale piyasasiyle uyumluluğu ve enflasyonist süreç içinde marjinal hasıla yaratmadaki belirsizliği yine önemli bir

sorundur. Ancak dövizlerin Türkiye'ye transferinde önemli ve değişik bir kapı yine de aralanmıştır.

Ek düzenlemenin odaklandığı noktaları şu şekilde özetlemek olasıdır.

Önce dövizlerin bankaya devri şekli açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre ister kesin alımı yapılsın, isterse bir başka ara hesapla izlensin, dövizlerin banka döviz pozisyonuna girişi ve satış olanaklıdır. İhracatçının getirdiğ idövizler bu öngörü sonucu bankalar tarafından kullanılabilecek, böylece de dövizi getiren kişiye sağlanan Türk Liralarının kaynağı yaratılmış olacaktır.

Diğer taraftan ihracatın gerçekleşmemesi ya da süresi içinde olacak herhangi bir kur ayarlaması açısından dövizin mülkiyeti yine getirene aitmiş gibi hesaplama yöntemi izlenecek ve bu farkları Merkez Bankası karşılayacaktır (devlet subvansiyonu). Sonuçta da dövziin kullanımı halinde bankalar açısından düşünülmesi gereken kur farkı sorunu giderilmiş olacaktır.

Son bir önemli özellik olarak da faiz uygulaması konusu geliştirilmiştir. Daha önce prefinansman konusunda hiç bir şekilde faiz sözkonusu edilmezken, bu defa faiz ödemesi, ihracat türüne ve vade ayırımına göre olanaklı kılınmıştır.

d - Önfinansman Sistemi ve Tahtakale ile Yöndeşlikler :

Yapısı ve gelişim şekli ne olursa olsun prefinansman dövizler sistemi, giriş kısmında da değindiğimiz gibi, çağın, azgelişmiş ülkeler ya da gelişmekte olan ülkeler açısından şeklî ve akılcı bir bulgusudur. Çokçası uluslarası fon akımı görüntüsü gerisine gizli içsel ekonomiye dayalı karmaşık bir kararlı fonlar bulgusu. Ne gerçek niteliğini saptamak olanaklıdır ne de üstlendiği işlevi.

Karmaşıklığı ve oluşum şeklini bir kaç ana nokta etrafında toplamak olasıdır. Bunlardan birincisi sözkonusu dövizlerin oluşum şekline ilişkindir. İkincisi ise hemen bu

konuyla ilgili olmak üzere gerçek sahiplerin kim olduğunu içermektedir.

Prefinansman döviz kaynaklarının oluşum şekliyle ilgili olarak öncelikle uluslararası fonlara yöneliş ve ikili finansmanla bağımlı açıklamaları aynen burada da yinelemek gerek. Ancak daha da ileri giderek salt uluslararası alanda döviz toplama değil, mal ticareti sonucu sızdırılan dövizleri de ağırlıkla dikkate almak kaçınılmazdır.

Bilindiği gibi uluslararası alan mal alımı sırasında, tüm yasal zorlamalara ve denetime rağmen, satılan malın gerçek miktarını ve bu miktar üzerinden karşılığı dövizleri izlemek olanaklı değildir. Bir seri yöntemler ve hesap kaydırmaları sonucu önemli miktar malı ve dolayısiyle karşılığı dövizi yurt dışında tutmak olasıdır. Bu dövizlerin kullanım yerleri ise, geniş şekilde üzerinde durduğumuz Tahtakale piyasası ve uygulama şekilleri olduğu gibi, doğrudan doğruya dış kredi sağlıyormuş gibi gözüken yerli sermayedarın yeni satışlar için önfinansman (prefinansman) alanları olabilmektedir.

Başka deyişle gerçekten faizsiz ya da düşük faizli kredili satışlarla Türkiye'ye geniş boyutlu şekilde yabancı orijinli döviz girmesi kolay değildir. Bunlar, daha çok yerli sermayedarların uluslararası alana sızdırılan birikintileri olup başkasına gitmiş gibi Türkiye'ye vadeli şekilde getirilen fonlardan meydana gelmektedir.

Böyle olunca da esasen ulusal ekonomiden göçürülen değerler, bu kez başka ek değer yaratıyormuş görüntüsü altında geriye dönerek daha büyük ölçeklerde ek sızıntıları da peşinden sürükleyip götürmektedir. Devamlı büyüyen bir prefinansman görüntülü kararlı fonlar ağı söz konusudur. Enflasyon kaçakçılık, karaborsacılık ve ikili finansman odağı dövize dayalı karalı fonlar.

3 — ÖZEL DIŞ KREDİLER

Özü itibariyle prefinansman sisteme benzeyen, ancak gelişim şekli olarak ondan bazı farklılıklar gösteren bir başka uluslararası fon akım sistemi özel dış kredilerdir. Başlangıcını çok eskilere indirmek olası ise de Türk ekonomisine ayrı bir açıdan itici bir güç olarak katılışı 1973'lerden sonra olmuştur. Başka deyişle detay ve katkı doğuracak şekilde ele alınışı ve giderek daha uygun bir görüntüye kavuşturuluşu, 3.1.1973'te yürürlüğe konulan 7/5399 sayılı ana karar ve ona ilişkin ek kararlar ve tebliğler sonucu olmuştur.

Yabancı sermayelerin, aynî ya da nakdî olarak ödnçlenmesi sonucu Türkiye'ye fon akımını yansıtan bu sistemin, kararnameler sistematiğine uygun şekilde ele alınışı esas amacımız değil. Bu nedenle konunun daha çok gerçek niteliği ve ulusal sermaye ile bağlantıları üzerinde durulacaktır bu bölümde. Bir farkla, özel dış kredi kaynaklarının şekilsel açıdan oluşumu değil, daha da öteye uluslararası pazarlar açısından taşıdığı ticari öneme daha da ağırlıkla yer vererek. Çünkü bunun aksine bir açıklama hem gereksiz bir zaman kaybı olurdu, hem de karaparanın oluşum ve çalışış şekilleriyle ilgili genel anlamda «karalı» yöntemleri yinelemek anlamına gelirdi.

Özel dış kredi sistemi öz bir anlatımıyla görünürdeki uluslararası sermaye artıklarının Türkiyeye akımı ve vadesi sonunda da büyük bir parçayı da yanına alarak geri dönmesidir. Gelen sermayenin şekli önemli değildir. Doğrudan nakit şeklinde bir ödünçleme sözkonusu ola-

bileceğl gibi, çoğunlukla gözlemlendiği üzere mal şeklindeki makina teçhizat ödünçlemelerle karşılaşılmaktadır. Ve doğal olarak mal ödünçlemelerinde, vade sonunda geriye dönüş mal şeklinde değil, yatırım diye nitelendirilen bu malların karşılığı paralar olmaktadır. Her türlü yan yükümlülüklerle dönüş anının değerine vardırılan ve faiz ve komisyon açığıyla donatılan paralarla.

Ana görüntüsünü bu şekilde özetleyebileceğimiz bir fon akımı sistemini iki bölümde değerlendirmek gerekir. Bunlardan birisi yerli sermayedara ait fonlar olarak uluslararası alana çıkmış özel dış kredi kaynaklarıdır. Ikincisi ise daha ilginç ve üzerinde durmayı amaçladığımız esas konu. Salt yabancı sermaye olarak özel dış kredi kaynağı fonlar ve amaçları. Daha önce de değindiğimiz gibi bir adım daha ileri bir sınırlamayla, gereksiz tekrarlardan kurtulmak için gerçek anlamda yabancı sermaye şeklindeki fonlar üzerinde durmak istiyoruz.

a - Çok Uluslu Sermayelerde Pazar Endişesi :

Hemen akla gelen soru şudur: Esasen dengesizlikler dengesi içinde bulunan bugünün çok uluslu dünyasında yabancı sermayenin az gelişmiş ülkelere ve bu arada da Türkiye'ye gelişi olağan bir gelişme midir, yoksa kaçınılmaz bir zorunluluk sonucu mudur? Bu soruyu bir başka yanıtsal soru cümleciği ile desteklemek gerekir. Bu günün uluslarası arenasında ekonomik çarpıklık evrensel bir nitelik kazanmıştır. Bu evrensellik, bağımlılıkların, hangi açıdan alınırsa alınsın tek yanlı değil çok yanlı olduğu anlamına gelir. Hem niteliksel hem de sayısal bir bağlılık söz konusudur. Ulusların gelişmişlik düzeyini asla dikkate almaksızın.

Yoğun ve genellikle gelişmiş ülkeler adına imtiyazmış gibi gösterilen bir inanç tümcesi söz konusudur. Bu ulusların dizginleri elinde tuttuğu ve gelişmekte olan ulusları istedikleri gibi yönlendirdikleri şeklinde. Oysa değindiğimiz üzere bu olaya aynı şekilde gelişmekte olan ulus-

lar açısından da yer vermek gerekir. Bir yandan dışa bağlı almak zorunda olan uluslar bulunduğu gibi, diğer yanda da, yine dışa bağlı satmak zorunda olan uluslar söz konusudur. Belki müşteri olma açısından kavram ayırımı kesindir. Gelişmekte olan uluslar almak zorunda olanlar arasında yer almaktadır. Ancak kavram ayırımının ötesinde bir başka ortak yan vardır ki, konunun özü orada düğümlenmektedir. Karşılıklı bağımlılıktır bu ortak yan. Alıcının ve satıcının aynı anda bulunmadığı arenada insanlık hem bugünkü gelişmişlik düzeyini inkâr ediyor, hem de gelecek dönemlerde yeni gelişimlere kapıları kapatıyor demektir.

İşte özel dış kredi görünümü altında sermaye hareketleri bu zorunlu ortak yanın doğal bir sonucudur. Alıcı pazar durumunda olan gelişmekte olan ülkeler, satıcı pazarları durumda olan gelişmiş ülkeler için zorunlu bir çıkış kapısı olmuştur. Ancak bu oluşum sanıldığı kadar yalın olmamıştır. Ve olacağa da benzememektedir. Geleceğe dönük sonuçları açısından son derece ilginç özellikler taşımaktadır, ve onun için de özellikle alıcı uluslar açısından oldukça düşündürücüdür. Tartışmağa değer yan da burada kilitlidir zaten.

Tarihsel gelişimi ışığında bu tür sermaye hareketlerine bakılırsa şunlar gözlemlenmektedir.

— Gelişmiş olan ülkelerin ödünçleme görünümü altında sunduğu mallar genellikle modası geçmiş ve kendi ülkesinde üretim süreci içinde kalamayacak mallardır. Bu nedenle gittikleri ülke ulusal hasılasına kısa vadede marjinal yarar sağlıyor gözükürlerse de topyekûn ulusal kalkınma stratejisi içinde bir anlam taşımamaktadır. Tam aksine kalkınmayı engelleyici bir nitelik göstermektedir.

— Çok daha önemli ikinci bir yön ise, bu tür sermayeler Türkiye'ye belirli bir faiz, komisyon hesabiyle gelmesinin ötesinde oluşturdukları ve içine girdikleri üretim süreci sonunda dışa bağımlılığı daha da artırmakta, daha

çok yabancı mal ve hizmet alımı zorunluluğu doğurarak, çarpıcı iç piyasa gerçeğini satıcı uluslar açısından iyice genişletmektedir. Örneğin bir montaj sanayiinin alt yapı kurumu olarak oluşturulan fabrika ünitesi, ilk aşamada kendi değerini daha sonra da fabrika çarklarının döndürülmesi için gerekli olan anamallar dolayısiyle kendi değerinin çok üstünde değerleri özenti tüketiminin emrine sunarak alıp gitmetedir. Üzerinde durulması gereken esas sorun odağı burasıdır.

Türkiye'nin özel dış kredili girişimler tarihine bakılır ve bugünkü yapının analizi yapılırsa açıkça görülür ki, kalkınma plan ve programları çerçevesinde katedildi gözüken yol sonunda daha çok dışa bağlanılmış, payı az da olsa ödemeler dengesi açığı her yıl süratle büyümüştür.

— Bu gerçeğe bir başka açıdan da yerli sermayedarların uluslararası sermaye ile iç içeliği ve yalın yerli sermaye durumunda da bu kez aynı olgunun ulus bireylerince çok yönlü şekilde tekrarlandığı düşünülerek yaklaşılmalıdır. Böylece, karalı fonların üstlendiği görevler ve ulusal hasıla kaybı açısından karşılaşılan durumlar bir başka netlik kazanacaktır.

b - Yatırımın Tutarlılığı Sağlam Bir Devlet Politikası Gerektirir :

Özel dış kredi mekanizması, değindiğimiz özünde yatan nedenler dolayısiyle bir kenara atılacak kadar basit ve gereksiz değildir. Çok tutarlı bir şekilde yönlendirmek ve uluslararası fonlara yaklaşım sonucu gerçekten önemli boyutlara varan yararlar sağlamak olanaklıdır. Böyle bir gelişim için ise herşeyden önce bugünün bürokrasi hastalığının yenilmesi gerekli. Her türlü kayırıcılığın ve çıkara dayalı değerlemelerin egemen olduğu devlet politikası yerine, ulusal çıkarı ve bu çıkarın itici güç oluşturduğu verimli ve geleceği belirli yatırım politikasını ön plana getiren bir düşüncenin kökleşmesine yol açılmalıdır. Yoksa değindiğimiz gibi özel dış kredi sistemini bilinçle

devreye sokmak ve bu tür dış ödünçlemeler sonucu kalkınma hamlesi çerçevesinde önemli adımlar atmak pek küçümsenecek ve başırı şansı düşük olan bir yöntem değildir.

Eline geçirdiği bir projeyi işlem konusu etmek üzere genel idare kademelerine sunan bir girişimci, eğer projesini gerçekten akılcı bulmuyor ve devlet düzeyinde anlamsız kalacağını düşünüyorsa bu yola başvurmaktan daha başlangıçta vazgeçecektir.

III — KARA PİYASANIN YARATTIĞI YENİ BİR EKONOMİK MODEL

1 — KAPİTALİST DÜZEN (ANAMALCI DÜZEN)

a - Anamalcı Düzen Bir Uluslararası Yeniliktir ve Türkiye Bu Düzenin Bir Parçasıdır.

«Türkiye batı dünyasının düzeninde yani anamalcı dünya düzeni içinde yer almış bulunmaktadır. Bu düzen içinde kalkınmak isteniyorsa, düzenin kurallarına uyulmalıdır. İşte sermaye piyasası anamalcı düzenin candamarı üst yapı kurumlarındandır. Sermaye piyasasında sanayi servetlerini, ticaret servetlerini temsil eden değerler diğer bir deyişle koca fabrikalar tesisler her an her dakika alınır - satılır, el değiştirirler. Bazı ekonomistlere, hukukçulara ve bazı düşünürlere göre payları ve tahvilleri piyasada alınıp satılan Anonim Ortaklıkların yaygınlaşması, anamalcı düzenin yıkılış nedenini ortadan kaldırmıştır. Liberal batıda en katı devlet denetimi hiç kuşku yok ki sermaye piyasası üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu piyasada suç sayılacak bir faaliyete devletin ruh vermesi, göz yumması asla söz konusu olamaz.»

Yaşadığımız yüzyılın sonuna doğru gelirken, dünya üzerinde y a ş a y a n ulusların, hâlâ çok farklı gelişme aşamalarında olduğu bir gerçektir. Kimi uluslar savaş ve açlığın pençesinde can çekişirken, kimileri insanca yaşama savaşımının deneylerinde yaşıyor, kimileri de dün-

yanın servetleri üzerine bağdaş kurmuş, yirmibirinci yüzyılda bağdaşını çözmeden nasıl kalabileceğinin ince hesaplarını yapıyor. Ekonomik ilişkiler ve bunların üst yapı kurumları açısından geçmişten günümüze dünyamıza tepeden baktığımızda, aslında iki temel dünya düzeninin var olduğunu ve bu iki düzenin kendi aralarında kıyasıya bir ekonomik savaşın sürdürdüklerini göreceksiniz. Bunlardan birincisi, genelde batı dünyası diye adlandırdığımız ABD'nin pantronluğunu yaptığı, anamalcı (kapitalist) düzendir. İkincisi ise Sovyetlerin pantronluğunu üstlendiği sosyalist düzendir. Her iki düzenin birbirine göre değerlendirmesini yapmak konumuz bile değildir. Ancak şunu özellikle vurgulamak isteriz ki, bu iki düzenin içinde yer alan uluslardan herbiri, eğer toplumsal olarak sorunlarını en aza indirerek yaşamak istiyorlarsa, hangi dünya düzneninin içinde yer almışlarsa, o dünya düzeninin kurallarını alt yapıya hakim üretim ilişkilerini, bu üretim ilişkilerinin oluşturduğu üst yapı kurumlarını sağlıklı tutmak, iyi çalıştırmak ve korumak zorundadırlar. Yoksa, oyunu beceremeyenler, hangi dünya düzeninin içinde yer alırlarsa alsınlar, öncelikle açlık gibi, savaş gibi, sömürülme gibi dünya afetlerinden kendilerini kurtaramazlar. Kendllerini yönetemezler. Başka ulusların yönettiği uluslar ise iliklerine dek sömürülürler.

Türkiye batı dünyasının düzeninde yani anamalcı dünya düzeni içinde yer almış bulunmaktadır. Türkiye batı dünyasının düzeninde kalkınma savaşını vermek için, bu düzenin koyduğu oyun kurallarına uymak zorundadır. İncelememiz bu düzenin kurallarını tartışmaz. Sadece bu düzenin üretim ilişkilerinden doğan üst yapı kurumlarından sermaye piyasasının, ülkemizde nasıl halkın sömürülmesi sonucunu doğuracak biçimde, belirli bir amaca yönelik olarak örgütlendiğini ve çalıştırıldığını ortaya koymaya çalışır.

b - Sermaye Piyasası Anamalcı Düzenin Can Damarı ve Üst Yapı Kurumudur.

Anamalcı düzenin ortaya koyduğu üretim ilişkilerinin temel taşı, serbest rekabet rejimi içinde üretim ve ticaretin gerçekleştirilmesi, olabildiğince serbest piyasaya devletçe dokunulmaması esasıdır. Böyle bir düzenin içinde, kişisel girişimcinin sermayesi, yeteneği yanında, başkasının emeğini ücret karşılığında en kârlı biçimde kullanması, başarısını belgeler ve miras yoluyla bu başarı kuşaktan kuşağa geçerek ulusal bütünlük içinde belirli bir grubun üretilen ve yaratılan sermayeyi ele geçirmesini sağlar, böylece ekonomik güç en büyük üst yapı kurumu olan siyasal iktidarı da kimlerin yönlendireceğini belirler. Anamalcı düzenin getirdiği doğal sonuçtur bu. Tekelleşme süreci, toplumsal gelir dağılımını tamamen bozduğundan, büyümenin ertesinde toplumda oluşan sosyal sınıfların, toplumsal üretimden pay alma uğraşısında, çıkar çatışmalarına düşeceği düşünülmüştür. Bu çatışmalar gerçekleşir ve yaygınlaşırsa düzenin sonu gelecektir. Anamalcı düzenin karabasanı budur. Bazı ekonomistlere, hukukçulara ve bazı düşünürlere göre, Anonim Ortaklıklar adıyla bilinen ortaklık türünün ortaya çıkışı, anamalcı düzenin yıkılma nedenini ortadan kaldırmıştır.

Anonim ortaklıkların diğer ortaklıklardan ne farkı vardır? Bugün tüm Batı Dünyasını saran Anonim Ortaklıkların diğer ortaklıklardan farkı şudur: Anonim ortaklıkların sermayesi paylara bölünmüştür. Herbir sermaye payı, pay senedi ile temsil edilir. Senedi satın alan, Anonim Ortaklığın sermaye payını da satın alarak şirketin ortağı olmuş olur. Kârdan pay alır. Zarardan ise sorumluluğu satın aldığı, sermaye payı oranındadır. En fazla senet için ödediği parayı kaybeder. Başka zararı olmaz. İşte Anonim Ortaklıklara ortak olma hakkı sağlayan ve **PAY SENETLERİ** denilen belgeler belirli fiyatlardan satılırlar. Diğer bir deyişle Halka Açık Anonim Ortaklıklar her an, her dakika sahip değiştirirler, el değiştirirler. Pay senetleri çok pahalı olmadığı için toplumun her kesiminden insanlar satın

alabilirler. Böylece Anonim Ortaklık ortağı olabilirler.

Bir de Anonim Ortaklıklar (A.O.) büyümek, genişlemek istiyorlarsa ve bu amaçla çok paraya gereksinmeleri varsa, düzenli ödeme plânına bağlanmış ve üzerinde faiz oranı ve tutarı yazılı kuponlar ekli borç senetleri çıkarabilirler. Bu senetler satın alan kişi ya da kurumlara faiz geliri sağlar. Satın alan parasını değerlendirmiş olur. Anonim ortaklıksa belirli bir faiz ödeyerek borç para bulmuş olur. Anonim ortaklığın çıkardığı bu belgelere **TAHVİL** denir. Tahviller de belirli bir piyasada alınıp satılır.

Pay senetleri ve tahvillere **Menkul Kıymetler** adı verilir. Pay senetleri ve tahvillerin satışları yasal özel düzenlemelere tâbi tutulabilir.

Türk hukukunda özel sektör tahvillerinin tamamının resmî Menkul Kıymetler Borsasına Kote edilmesi zorunludur. Bankalar aracılığı ile halka satılmayan pay senetlerinin ise resmî Menkul Kıymetler Borsasına kote edilmesinde zorunluluk yoktur. Menkul Kıymetler Borsası pay senedi ve tahvil alım-satımının gerçekleştiği yerdir. Borsa sözcüğü, piyasa anlamına alınmalıdır.

Bu menkul kıymetler piyasasının biraz daha genişini düşünelim. Pay senedi ve tahvil yanında, aynı piyasada her türlü yabancı para (döviz), altın, gümüş gibi kıymetli madenlerin alınıp satıldığı, yasalarla saptanan faiz oranları üzerinden ödünç para verildiği, senet iskontolarının yapıldığı bir piyasa vardır, batılı ülkelerin. Bu piyasanın genel olarak adı **SERMAYE PİYASASI**dır.. Sermaye piyasasında çalışan işletmeler ise yaptığı işe ve işlevlerine göre BANKERdir. BORSA, AJAN ve ACENTALARDIR, YATIRIM ORTAKLIKLARI ve YATIRIM FONLARIdır. Sermaye Piyasasının doğal tamamlayıcısı, sırasında denetleyicisi BANKALAR sistemidir. DEVLET'tir.

Sermaye Piyasası aracılığı ile, bir yandan toplumun sanayi ve ticarî servetten yoksun kesimlerine, bu servet kalemleri aktarılabilirken, bir yandan da işletmelerin finansal gereksinmeleri karşılanarak anamalcı düzende hızlı büyüme ve dengeli kalkınma başarılmaya çalışılmak-

tadır. Batılı ülkelerin dengeli kalkınma sırrı ya da sosyal adaletl dağıtma mekanizması, ödünsüz bir devlet denetimi altında çalışan sermaye piyasası ve kurumlarının işleyişinde yatmaktadır.

Sermaye Piyasası öz olarak anamalcı batı düzenlerin sosyal devlet olma aşamasında geliştirdikleri ve korunmasında üzerine titredikleri, giderek de rejimin güvencesi olarak gördükleri bir kurumdur.

c - Türkiye'de Yasal Düzenleme Çabaları Sonuç Vermemiştir.

Sermaye piyasasının bir üst yapı kurumu olduğunu söyledik, yani, batıda uygulanan anlamda sermaye piyasasının yasal düzenlemesinin yapılması için, temelde üretim ilişkilerinde belirli bir büyümenin sağlanması, halka açık Anonim Ortaklıkların kurulması, bunların tahvil ve pay senetlerinin alınır satılır olması, daha önemlisi sermaye birikiminin, ülke ekonomisi içinde gözle görülür bir aşamaya varmış olması gerekir. Ekonomistler bu olayı SERMAYENİN KRİSTALLEŞMESİ olarak nitelerler. Türkiye'de sermaye birikiminin belirli bir yoğunluğa ulaştığı yıllar genel olarak 1960'lı yıllardır. Sermaye Piyasasının bir üst yapı kurumu olarak örgütlenmesi, yasal düzenlemesinin yapılması gereği 1960'lardan itibaren duyulmaya başlamıştır. Bu amaçla devletin üst bürokratik kademelerinde çalışmalar başlamış, ilk kez 1964'lerde sermaye piyasasının kurulması ve denetlenmesine ilişkin yasa tasarıları hazırlanmış, bu tasarılar geliştirilmiş, 1967-1972 yılları arasında çeşitli zamanlarda Meclislere getirilmiş, ancak bir türlü yasa çıkarılamamıştır. Konu, 1980 yılında tekrar Meclislerin gündemine gelecek gibi görünmektedir.

Sermaye Piyasası yasasının komple olarak çıkarılmaması, Türkiye'de sermaye piyasasının alt kurumlarının yasal düzenlemesinin bulunmadığı anlamına gelmez. Halen 1929 tarihli 1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları yasası yürürlüktedir. Bu yasaya dayanarak hükümetler tarafından günün koşullarına göre tebliğler, kararlar, kararnameler, yönetmelikleri çıkarılmaktadır. Ya-

sanın adı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Yasası olmasına rağmen, bu yasa ile sadece Menkul Kıymetlerin (tahvil, pay senedi) resmî kotasyonu ve alım-satımı düzenlenmektedir. Türkiye'de 1930'lardan itibaren Türk Parasının Kıymetini Koruma Yasası ile birlikte serbest kambiyo rejimi (dövizlerin piyasada serbestçe alınıp satılması) kaldırılmıştır. Bu nedenle Türkiye'de yasal anlamda kambiyo borsasından söz edilemez. Döviz alıp satmak devletin tekelindedir. Son yıllarda adını sıkça duyuran serbest döviz piyasası Tahtakale Merkez Bankası'nın külliyen yasa dışı olduğunu ve bu piyasada Türk Parasının Kıymetini Koruma Yasasına göre her gün binlerce suç işlendiğini böylece ortaya koymak yerinde olur.

Altın, gümüş, yakut, plâtin gibi kıymetli maden ve mücevheratın yurt içinde alınıp satılması serbesttir. Ancak yurt dışından getirilip Türkiye'ye sokulması ya da yurt dışına satılması yine Türk Parasının Kıymetini Koruma Yasasına göre devlet tekelindedir. Halbuki sadece 1977 yılında Türkiye'ye 600 milyon Amerikan Doları karşılığı kaçak altın sokulduğu ve iç piyasada satıldığı hesabedilmiştir.

d - Eski Yasalar Kötü Değil Yetersizdir.

Tahvillerle ilgili olarak ayrıca başka yasalara dayanılarak da hükümetçe düzenlemeler yapılmaktadır. Halen tahvillerin nasıl çıkarılacağına ve satılacağına ilişkin koşullar, kuruluş yasasının kendisine verdiği yetkiye dayanılarak Merkez Bankasınca saptanmaktadır. 28.5.1970 gün ve 73/9672 sayılı kararda bunlardan ilki yayınlanmış, özel sektör tahvillerinin;

— Borsada kote edileceği,

— Vadesinin 5 yıldan az olamayacağı

— Satışın, ana para ve faiz ödemelerinin bir banka aracılığı ile yapılacağı, koşulları saptanmıştır.

Özel sektör tahvillerinin faiz oranları ise 1979 yılı Mayıs ayından bu yana en fazla %25 olacağı, bu orana

ikramiyelerin vesair avantajların dadahil olacağı ayrı bir kararla açıklanmıştır.

Pay senetlerinin alımı, satımı, çıkarılması ise tamamen Türk Ticaret Yasasının hükümlerine terkedilmiştir.

Halka Açık Anonim Ortaklıkların tanımı bile yapılmış değildir. Aslında sistemin can damarlarından biri olan ve sermaye piyasasının oluşturulmasında temel etken olabilecek Halka Açık Anonim Ortaklıkların yasalarımızda yeri bile yoktur. Sermayenin halka yayılması ancak Halka Açık Anonim Ortaklıklar aracılığı ile gerçekleşebilir.

Anonim Ortaklıklar ise aile içinde kurulurlar. Genişleme aşamasında ise 1973'lerden itibaren gelişen HOLDİNGLEŞME olayı içinde aile sermayesi, halktan katılmalar varsa o payları da denetim altında tutar. Ayrıca HOLDİNG'in de yasal olarak ne olduğu hükme bağlanmış değildir. Aile Anonim Ortaklıklarının üst örgütü olan bir başka anonim ortaklıktır. Hepsi o kadar.

Anonim Ortaklıkların Türkiye genelindeki durumu ayrı bir bölümde rakkamsal boyutlara ve ekonomi içindeki yeri itibariyle öz olarak incelememizde yer alacaktır.

e - Mevduat Tekelleri ve Tefecilik :

Bankalar Yasasına göre Türkiye'de sadece banka işletmeleri mevduat (halkın birikimlerini) toplayabilirler. Topladıkları mevduata yasalarla saptanan faiz oranları üzerinden vadesine göre faiz öderler. Bankalar dışında bir başka kuruluşun meduat toplamaya hakkı ve yetkisi olmadığı gibi, bankaların devletin saptadığı faiz oranları üzerinde bir oranda mevduat sahibine faiz ödemeye yetkisi de yoktur. (Bu kuralın tek istisnası vardır. 4 yıldan fazla vadeli mevduatta banka ile mevduat sahibi arasında pazarlıkla saptanacak faiz hadleri üzerinden faiz ödenebilir). 1 Temmuz 1980'e kadar uygulamanın esası ve özü budur.

Bankalar mevduat kabul etmede, yasalarla saptanan bu kuralları aşarlarsa suç işlemiş olurlar. Bankaların asıl işi mevduat toplamak ve ödünç para vermektir. Bankalar

ödünç para verirken de bankalar yasası hükümleri uyarınca davranış göstermek zorundadırlar. Yasalarımıza göre bankalar dışında, kimse mevduat toplayamaz ama bankalar dışında kimseler bankalar gibi ödünç para verebilir ve karşılığında hükümetçe çıkarılan karar ve kararnamelerde saptanan faiz oranları üzerinden ödünç para kullananlardan faiz alabilirler.

Ödünç Para Verme İşlerine Dair 2279 sayılı yasa 1933 tarihlidir. Hemen şunu belirtelim, bu tür yasalar yetki yasalarıdır. Hükümetlere uygulamada geniş yetkiler verirler. Hükümetler, günün koşullarına göre kararlar, kararnameler çıkarırlar. Yasaların eski olması sanıldığı kadar zararlı değildir. Yasalar, piyasayı düzenlemek isteyen hükümetlere ayak bağı olacak nitelikte hükümleri taşımamaktadır.

Ödünç Para Verme işleriyle uğraşacak kimse ya da kuruluş, ticaret siciline ve Vergi Dairesine kaydını yaptırmak, gelir ve gider vergisi mükellefiyetini kurdurmak ve bu işi yapmak için hükümetin belirlediği yetkin devlet örgütlerinden (Valilikler onayı ile Bölge Ticaret Müdürlüklerinden) her yıl yenilenmesi gereken İZİN BELGESİ almak zorundadırlar. **İzin Belgesi** üzerinde ödünç para verme işlerinde uygulanacak faiz oranı gösterilmektedir. Ayrıca yapacağı işlemlerin türleri de açık kredi, senet karşılığı kredi, Teminat ve Kefalet Mektubu vesaire şeklinde izin belgesi üzerinde yer almaktadır.

İzin belgesi alan kişi ya da kurumlar, belgede gösterilen koşullarla çalışmak, belgelrini işyerine asmak zorundadırlar. Örneğin ödünç para veren kimse belgede yazılı faiz oranını aşan faizi müşterisinden alırsa veya izin belgesi almadan çalışırsa anılan yasa hükümlerinde TEFECİ sayılır. Tefecilik suçtur. Suç birinci kere işlenmişse 6 aydan 3 yıla kadar hapis cezasına çarptırılır, izin belgesi 3 yıllığına iptal edilir. TEFECİLİK SUÇU aynı kişi tarafından ikinci kez işlenirse, meslekten sürekli men edilir ve birinci kere verilen hapis cezası bu kez üç kat arttırılarak uygulanır.

Bu yasa, ödünç para verme işleriyle bizzat uğraşanları kapsadığı gibi, ödünç para erme işine aracılık edenleri de kapsamına alır. Türkiye'de ödünç para verme işleriyle bizzat uğraşanların ya da ödünç para verme işine aracılık edenlerin işlemleri incelememizin ileriki bölümlerinde açıklanacaktır.

Yasalar suçu ve suçluyu tanımlamış ve etkin ceza yaptırımları getirmiştir. Halbuki toplumda tefecilik yaygınlaşarak kurumlaşmış, suçlu arayanlar, suçlu olarak yasaları göstermişlerdir. Fakat var olan yasalara göre suç işleyenlere hangi ceza yaptırımlarının uygulandığını sorarsanız kimseden yanıt alamayacaksınız.

f - Bozuk Düzen Bankerleri Karabank Yaptı.

Banker Nedir? 1447 Sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Yasasının 14. maddesine göre Banker :

— Başlıca Banka ve Borsa işleri yapan kimse ya da kuruluşlara verilen addır.

Gider Vergisi Yasamızın 28. maddesine göre ise Banker :

— 2279 Sayılı Ödünç Para Verme İşleri Yasasına göre borç para verme işleriyle ve banka işlemleri ve hizmetlerinden bir veya bir kaçıyla uğraşanlardır.

Aslında iki tanım da birbirine yakındır. Bankerler başlıca borsa işleri yaparlar. Pay senedi, tahvil tasarruf bonosu gibi menkul kıymetleri kendileri hesabına alır satarlar. Yasaların izin verdiği koşullarla ödünç para verebilirler. Senet iskonto ederler. Senet karşılığı, mal karşılığı kredi verirler. Özetle bazı bankacılık hizmetlerini de üstlenebilirler. Ancak hiçbir zaman mevduat toplayamazlar.

Türkiye'de Bankerler altın devrini II. Abdülhamid zamanında yaşamışlardır. Bu tarihlerde devletin kısa vadeli ve yüksek faizli kreditörü Galata Bankerleri idi. Memurların maaşını ödemeyen devlet Galata Bankerlerinden borç alıyordu. Zamanın ünlü bankerleri Leonides Zarifi ve Georges Zarifi'nin şa'şaalı yaşamı hakkında günümüzde da-

hi ilginç öyküler anlatılmaktadır.

Son üç-dört yıllık gelişmeler göstermiştir ki Bankerlik kurumu günümüzde, yeni bir altın devir yaşamaktadır. Bozuk düzenin yarattığı karaborsanın parasal kaynağı bankerlerce oluşturulurken, bankerler, bankalarla da parasal bütünleşmeleri ve kaynaşmaları sağlamışlar, böylece yasal boyutlarının dışına taşarak banker olma niteliklerini büyük ölçüde yitirmişler, **kara borsacıyı finanse eden banka** yani KARABANK olmuşlardır.

2 — SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ YA DA TAHTAKALE'DE SOYGUN YÖNTEMLERİNE PRNTİK AÇIDAN YAKLAŞIM

«Yürürlükteki yasalara göre bankerler hergün yüzlerce suç işledikleri gibi bankerlere para verenler de çoğu kez bilmeden suç işlemektedirler. Halkın gözünde birer güvensizlik simgesi olan bu kuruluşlar, öylesine çekici yöntemlerle ortaya çıkarlar ki, fazla seçeneği olmayan karaparadan başka emeklilik fonları, kıdem ödenceleri gibi birikimleri de kendilerine çekebilmektedirler. Banker piyasasında ve Tahtakale'de her an bir fırtına beklenmelidir. Bir bankerin topladığı paraları dövize çevirip yurt dışına kaçmasıyla sermaye piyasasında herşey allak-bullak olabilir. Türkiye ekonomisinin ve halkının bu kötü deneyi en ucuza atlatmasını, alın teri birikimlerin zarara uğramamasını ve bu kötü deneyden devletin en kısa zamanda geniş halk kitleleri yararına iyi sonuçlar çıkarmasını diliyoruz.»

İncelememizin bu bölümünde, sermaye piyasası kuruluşları maskesi ardına gizlenmiş bulunan KARABANKLARIN yasalarımıza göre suç sayılan Tefeciliği nasıl yaptıklarını, ayrıca parasını işletenlere nasıl suç işlettiklerini ayrıntılara inerek inceleyeceğiz.

Başlangıçta şunu belirtelim ki, ne kadar KARABANK varsa, ayrıntıları gözönünde bulundurulduğunda, o kadar da para işletme yöntemi vardır. Diğer bir söyleyişle, KARABANK'lardan her biri sanki diğerlerinden farklı garan-

tileri varmış gibi göstermelik inceliklerle ortaya çıkmakta ilk bakışta, konunun yabancısı olan kişileri şaşkına çevirmektedirler. Mesleğin en önemli yönlerinden biri budur. Fakat özde para işletme yöntemlerini birkaç maddede özetlemek olasıdır. İleride bu yöntemler açıklanacaktır.

Piyasanın bir başka özelliği şudur

Sermaye piyasası güven ister. Para hassas bir mekanizmadır. Güvensizliğin bulunduğu ortamda durmaz ve güvensizliği kanıtlanmış bir ortama, kazancı ne olursa olsun bir daha asla yanaşmaz. Bu nedenle KARABANK'lar ilân ve reklâmlarından halkın kendilerine inanmalarını ve güvenmelerini, kendilerinin çok sağlam, çok eski, çok deneyimli kuruluşlar olduklarını halkın beynine sokmaya çalışırlar. Tüm bu çabalara rağmen KARABANK'lar alınteri birikimlere geniş ölçüde ulaşamamışlar ve halkın gözünde birer güvensizlik simgesi olarak kalmışlardır.

Güvensizlik simgesi olan bu kuruluşlar nasıl fon toplayabiliyor ve genişleyebiliyor, niçin bu güvensiz piyasadan fonlar kaçmıyor, diye düşünülebilir. Belirttiğimiz gibi Türkiye'de fazla seçeneği bulunmayan, belirli bir piyasaya kanalize olmak zoruda bulunan KARAPARA vardır. Karaparanın tek seçeneği Karabanklara doğru akmaktır. Yani daima KÖR SATICININ KÖR ALICISI vardır. KARABANK'lar bu görüntüyü silmek için perde önünde çok takla atıyorlar ama perde arkasında tüm çirkinliğiyle soygun sürüyor.

İşte Tahtakale'de soygun yöntemleri :

a - Bir No. lu Yöntem :

AYDA YÜZDE BEŞ GELİR :

1 Milyon — 10 milyon aranıyor (İpotek teminatı verilir).

1 milyon — 10 milyon verilecek (Gayrimenkul ipoteğine).

Başlangıçta yukarıdakine benzer duyurular, gazetelerin «küçük ilânlar» bölümlerinde yayınlanmaktaydı. Devletten ses seda çıkmayınca, nabız yoklaması dönemi aşı-

larak, açıktan açığa, para borsası reklâm ve ilânları, gazete sayfalarının bir sıra «PARA ARANIYOR» ilânlarının hemen yanında, «PARA VERİLECEK» dizileri yer alır. ARANIYOR ve VERİLECEK dizileri 100 binlerden başlar, 20 milyonlara dek uzanır gider.

Ayda Yüzde Beş Gelir Nedir?

Bu piyasada parasını değerlendirmek isteyen kimsenin parası en erken bir yıl vadeli olarak kabul edilir. Ve yatırılan paranın her 100.000.— lirası için ayda 5000.— lira net faiz ödenir. Yıl sonunda 100.000.— TL iade olunurken para sahibi 60.000.— TL de faiz geliri elde etmiş olur. Para sahibi bu geliri net gelir sanabilir. Aslında alacak ve mevduat faizleri gelirinin yıllık tutarının 10.000.— TL'yi aşması halinde, faiz geliri nedeniyle yıllık beyanname verilmesi, Gelir Vergisi Yasasından doğan bir zorunluluktur. Şayet parasını bu piyasada değerlendiren kimse, sağladığı faiz gelirlerini, yıllık gelir vergisi beyannamesinde bildirmiyorsa, gelir vergisi açısından kaçakçılık suçu işlemektedir.

Dahası var. Bir kimse

— Bir yılda bir kimseye ya da firmaya iki kere,

— Bir yılda iki ayrı kimseye,

— İki yıl arka arkaya aynı kimseye (bileşik faizli), para verdiği takdirde bizzat kendisi gider vergisi yasasına göre **banker** tanımına girer. Ve yıllık gelir vergisinden başka, ayrıca Banka-Sigorta muamele vergisi de ödemesi yasal açıdan zorunludur.

Evet! Bankerlere para veren de belirtilen koşullarda banker sayılır. Bu gibilerin vergi dairelerince saptanması, sürekli mükellefiyetlerinin kurulması ve izlenmeleri gerekir.

Faiz geliri elde edenler vergi mükellefiyetleriyle ilgili olarak üstlerine düşen görevleri yerine getirmezlerse, gelirin elde edilmesinden itibaren beş yıl içinde herhangi bir yöntem ile vergisel yükümlülüklerini yerine getirmedikleri anlaşılırsa, sonradan tarhedilecek vergi ve cezaya

muhtemelen sağladıkları faiz gelirinin tamamı yetmediği gibi, özellikle ceza, anaparanın bir bölümünü de götürecektir.

Para sahibine verilen ipotek teminatı gerçek bir Güvence midir?

Salt paranın alış-veriş konusu olduğu bir piyasada birbirini ilk kez gören kimselerden özellikle para sahibinin durumu son derece kritiktir. Para talebiyle ortaya çıkan kuruluşların nesine güvenebilecektir? Bu kuruluşlar, para sahibine gerekli ve yeterli güvenceleri verebilmekte midirler?

Cebine parasını koyup gelen kişiye önceden hazırlanmış örnek bir dosyadaki düzenlenmiş belgeler gösterilir. En doğrusu olayı hayalî kişiler ve firmalar üzerinde örnekle açıklayalım :

Gazetelere ilân vererek paranıza ayda yüzde beş faiz verdiğini bildiren kuruluş CABBAR Ticaret olsun. Cebindeki 500.000.— TL parasına bir yılda 300.000.— kazandırmak isteyen Bay Ahmet Açıkgöz de parasını cebine koyduğu gibi Cabbar Ticaret'in kapısını çalsın. Kendisine sunulan dosyayı Ahmet Açıkgöz incelemeye başlasın. Bakın neler var dosyada!

Borçlusu Cumali Batak, alacaklısı Fatma Işık, vadesi geçmiş protesto olmuş ve ödenmemiş 2.000.000.— TL bedelli bir bono vardır. Cumali Batak'ın ikamet adresinin ve nüfus kaydının da yer aldığı bir kâğıtta. «Bay Ahmet Açıkgöz, ada, ... pafta, ... parseldeki apartıman dairenin üzerine alacağı karşılığı 2.000.000.— TL'lık ipotek koyabiliriz ifadesi yazılıdır.

İpotek konulacak daireyi görmek ister misiniz. Hemen Ahmet Açıkgöz Cabbar Ticaret'in arabalarından birine biner. Kendisine bir daire gösterilir. Bu dairenin o kâğıtta yazılı daire olduğunu anlamak için Tapu Dairesine gitmek gerekir. «Tapu dairesine gitmeye gerek yok» denilecektir.

Vadesi geçmiş senede ve ipotek taahhüdüne dayanı-

larak Ahmet Açıkgöz adına ada, pafta, parseli belirtilen daire üzerine İcra Dairesine de gidilerek haciz konulur. Ayrıca Cumali Batak borçlusu olmak üzere 500.000.— TL ana para ve 300.000.— TL yıllık faiz tutarını göstermek üzere, 800.000.— TL'lık senet alınır.

İşte bu kadar!

Şayet vadesinde Cumali Batak borcu ödemezse ne olacaktır? Cabbar Ticaret'in yanıtı şudur: «İşlemler bomba gibi. Vadesinde borcunu ödemezse başlangıçta haciz ettirdiğimiz ve ipotek yaptığımız dairenin satışını isteriz. Hacizli gayrımenkulü İcra Dairesi en geç 45 günde satar ve parasını tahsil eder.»

«SULU DEREYE GÖTÜRÜP SUSUZ GERİ GETİRMEK» işte buna denir. Aslında Cabbar Ticaret.in yaptığı işler, bu güzel halk deyişimizle çok anlamlı biçimde özetlenmiştir. İpotek, tapuya tescille hüküm ifade eder. Tapuya gitmeden, sözü edilen taşınmazın kime ait olduğunu anlamadan, üzerinde başka ipotek, irtifak hakkı, gayrımenkul mükellefiyeti bulunup bulunmadığını incelemeden Cabbar Ticarette yapılan ipotek taahhütleri tamamen sadece film senaryosundan ibarettir. Vadesi geçmiş protesto olmuş senede dayanılarak yapılan haciz muamelesi de sadece yasal bir görüntüdür. Taşınmazlar ipotekle haczolunurlar. İcra dairesi taşınmaz üzerine ipotek koymak üzere işlemleri yürütür» icra dairesinin koyacağı ipoteğin kaçıncı dereceden ipotek olduğunu anlamak olası değildir» icra kanaliyle bu daire satılsa bile, beş kuruş para getirmeyebilir.

Cumali Batak'tan alınan tek güvence kalmaktadır geri, 500.000.— TL'lık ana para ve 300.000. TL'lık faiz faturası için düzenlenen bonolar... Cumali Batak bu bonoları ödemezse ne olur? Herhalde borçlusu tarafından ödenmeyen ilk senet olmaz ve de kıyamet kopmaz. Türkiye'de her yıl milyonlarca liralık senet borçlusu protesto oluyor ve bedelleri ödenmiyor.

Ahmet Açıkgöz, 500.000.— TL'lık parasına 300.000.— TL. faiz geliri sağlayacağı hayaliyle yaşarken, şimdi, Cu-

mali Batak'ın demir karaborsasından kısa sürede bire üç para kazanması için el açıp dua etmelidir. Eğer demir fiyatları kazara düşerse, ya da TIR'lar kazara yakalanırsa, Cuumali Batak'ı kimse bulamayacağından Ahmet Açıkgöz'ün de yılda %60'lık gelir hayalleri sona erer.

Özetle şunu belirtmek gerek. Bu tür kuruluşlara para götürmek demek, karaborsacı ve kaçakçının **PASİF ORTAĞI** olmayı kabul etmek demektir. Aktif ortağın, yani parayı mala yatıranın işleri iyi giderse, siz de paranıza yılda %60 gelir sağlarsınız. İşler kötü giderse sonuç PASİF ORTAK için de haydi haydi olumsuz olabilir.

Para Kime Veriliyor? Faiz Kimden Alınıyor?

Gazete sayfalarını süsleyen şatafatlı ilânlarla paranızı değerlendirdiğini duyuran, davetiyeler çıkaran aracı firma (karabank), gerçekte paranızı kullanacak üçüncü kişilere hizmet eden para sağlayan bir kuruluş gibi çalışmaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz bir dizi belge arasında paranın kime, ne zaman, ne kadar teslim edildiğini, kimin ne zaman, ne kadar geri ödeme yapacağını, ödemezlerse ne olacağını gösterir bir anlaşma, bir sözleşme, bir noter senedi vesaire kesinlikle yoktur. Hele hele ana para ve faizi ödeyecek olan aracı kuruluşun düzenlenen belgelerin hiçbirinde adı sanı yoktur. Halbuki para veren kimseye, ana parasının vadesinde geri döneceğini, faizin aylık veya yıllık fakat mutlaka vadesinde kuruşuna dek geri ödeneceğini sözle garanti eden kuruluş, aracı kuruluştur. Belgeler düzenlenirken kendilerini ticarî işlemin içinde hiç yokmuş gibi göstermektedirler.

Sonuç olarak zincir bir yerden koparsa, aracı kuruluş rahatça faaliyetlerini sürdürecektir. Para sahibi ise başının çaresine bakacak, diğer bir söyleyişle, çaresizliğine yanacaktır. Hepsi o kadar.

b - İki No' lı Yöntem :
İnanılmaz Gelir: Yılda %96

Bu örneğimizde Karabank sahibi, bizzat kendisinin sahip olduğu bir apartıman dairesini para getiren herkese ipotek ettirerek güvence göstermektedir. Sözü edilen apartıman dairesi, gerçekten çok iyi durumdadır ve değeri beş milyon lira civarındadır. Ancak üzerinde taşıdığı ipoteklerin tutarı yüzmilyonu aşmaktadır. Bu dairenin üzerinden bir gün üç-beş ipotek kalkarken aynı gün altı-yedi ipotek konmaktadır. Yine taşınmaz ipoteği ve yine para sahibinin parasının sıfır güvence ile karabanka teslimi sonucunu doğuran olayın sonunda para sahibi, 100.000.— TL'sı için her ay başında karabanktan 8000.— TL. faiz alacaktır. Yıl sonunda hem 100.000.— TL'sını geri alacak, hem de 12 ay × 8.000.— TL = 96.000.— TL faiz geliri elde etmiş olacaktır.

Faiz gelirinden dolayı para sahibinin durumunu birinci örnekte açıkladık. Aynısı bu örnekteki para sahibi için de söz konusu.

Bu örnekte de karabankın bir yıl vadeli ve %96 yıllık faizli 100.000.— TL'sını nasıl kullandığını açıklayacağız.

Nasıl Kullanıyorlar?

Bir yıl vadeli olarak alınan para kesinlikle yine bir yıl vadeli olarak verilemez. En uzun altı ay vadeli olarak verilebilir. Diyelim paraya gereksinmesi olan biri geldi, karabanktan faizle para kullanacağını bildirdi. Yapılan işlemler şöyledir :

Borçludan altı ay vadeli (paranın geri ödeneceği tarih itibariyle) 100.000.— TL. lık bir senet alınır. Bu senet özellikle ciro edilmiş sağlam bir müşteri senedi olursa daha da makbule geçer. Ancak 100.000.— TL'lık senedi karşılığında borçluya vadece 70.000.— TL'lık ödeme yapılır. Böylece 30.000.— TL'lık faiz peşin tahsil edilmiş olur.

Ayrıca verilen	70.000.— TL'nın faizi olarak
1. ay sonunda	10.000.— TL.
2. ay sonunda	10.000.— TL.
3. ay sonunda	10.000.— TL.
TOPLAM	30.000.— TL.

daha faiz tahsilâtı yapılır. 4. ve 5. aylarda herhangi bir işlem yapılmaz. Ancak 6. ayın sonunda, yani vade sonunda 70.000.— TL — 30.000.— Tl. = 40.000.— TL. için en yüksek banka faizi üzerinden bir faiz tekrar hesaplanır.

40.000.— TL. × %24,5 (banka faizi) = 9.800.— TL. daha faiz geliri hesap edilir. Ve borçludan tahsil edilir.

Böylece altı ayda kullandırılan 70.000.— TL para için hesabedilen faizin tutarı

Peşin faiz	30.000.— TL
İlk üç ay	30.000.— TL
6. ay sonu banka faizi	9.800.— TL
TOPLAM	69.800.— TL dır.

Ayrıca vade sonunda asıl borç senedi bedeli ana para tutarı olan 100.000.— TL tahsil edilecek ve hemen başka birine aynı koşullarla yeniden kullandırılacaktır.

Karabankın 100.000.— TL'den yıllık geliri en az 69 bin 800.— TL + 69.800.— TL = 139.600.— TL'dır. 100.000 TL için para sahibine ödediği faiz tutarı ise 96.000.— TL olup 100.000.— TL'nın yıllık net kazancı en az 139.600.— — 96.000.— = 43.600.— TL'dır.

Diğer bir deyişle yıllık gelir %43,6'dır.

Bu örnekte karabank, ne aracı, ne de komisyoncudur. Parayı bizzat kendisi kullanmaktadır. Karabanktan para talebeden kimsenin, bu parayı nasıl değerlendirebileceğini topluma nasıl bir maliyeti yansıttığını bir suçüstü tutanağı olarak saptamakta genel ekonomik değerlendirmeler ve yorumlar açısından yarar olduğu kanısındayız.

c - Üç No. lı Yöntem :

Banka Teminat Mektubu ve Üçlü Garanti %45 Net Gelir :

1980 yılında bankalarla bankerlerin savaş halinde oldukları, mevduat toplamada bankerlerin bankaların ciddî rakibi haline geldikleri gerek iş, gerekse bilim çevrelerinde tartışılmaktadır. Acaba bunlar gerçekten birbirine rakip midirler? Gerçekte birbirlerine rakip olsalar en azından mevduat toplamada biri diğerine yardım etmez. Hattâ elinden gelirse yasal sınırlar içinde engelleme yapmaya çalışır.

Bu bölümde bankalarla bankerlerin nasıl işbirliği yaptıklarını ve kardeş kardeş idare ettiklerini hattâ bankaların bankerleri dolaylı yoldan nasıl besleyip büyüttüklerini göreceğiz.

1 ve 2 no'lu yöntemlerde, karabankların kendilerine mevduat getirene gayrımenkul ipoteği verdikleri anlatılmıştır. 3 no'lu yöntemde gayrimenkul ipoteğinin yerini banka teminat mektubu almıştır.

Banka Teminat Mektubu Nedir?

Bankalar, bankalar yasası hükümleri sınırları içinde kaynaklarını çeşitli biçimlerde kullanırlar veya aynı yasa hükümleri içinde bazı müşteri hizmetlerini görürler.

Bir tacirin nakdî krediye ihtiyacı olduğu gibi, işi nedeniyle üçüncü şahıslarla yapmış olduğu iş sözleşmeleri, iş taahhütlerini yerine getirebileceğine dair banka garantisine gereksinme duyabilir.

Örneğin, bankanın müşterisi olan bir inşaat işletmesi yeni bir inşaata başlamıştır, ancak nakit sıkıntısı çekmektedir. Bu nedenle daireleri, dükkânları proje üzerinden satmak zorundadır. Alıcılar peşin ödemeleri karşılığında güvence istemektedirler. İnşaat işletmesi bankasına gider. Alıcılarla yapmış olduğu satış sözleşmesini bankaya ibraz eder. Sözleşmede, inşaat işletmesinin alıcı Cemil Aslan'dan bir yıl sonra bitirilip teslim edilecek bir daire karşılığı 1.400.000.— TL para aldığı, inşaat zamanında bi-

tirilemediği takdirde paranın geri ödeneceği yazılmıştır. Bu sözleşmeye dayanarak banka, müşterisi olan inşaat işletmesinin, borcunu bir teminat mektubu ile temin eder. Şayet vadesinde inşaat işletmesi Cemil Aslan'a olan 1.400.000 TL. borcunu ödeyemezse bu borcu vadesinde banka ödeyecektir.

İnşaat işletmesi Cemil Aslan'dan 1.400.000.—TL'yi daire karşılığı değil de, sadece işlerinde kullanmak üzere alsa ve karşılığında bir borç senedi verseydi banka, inşaat işletmesine teminat mektubu kredisi kullandıramayacaktı. Çünkü teminat mektubu kredisini kullanan işletmenin borcunun ticarî olması ve bunun sözleşmeyle sabit olması gerekir.

«Kitabına Uydurmak» Derler Ya?

Örneğimize devam edelim. Aslında Cemil Aslan inşaat işletmesini hiç tanımamaktadır. Üstelik daire almak gibi bir düşüncesi de yoktur. Sadece 1.400.000.— TL. parası vardır ve yılda %45 net gelir veriyor diyen bankere gider. Banker ile anlaşırlar. Banker yıl sonunda ana para ile birlikte 600.000.— TL faizin kendisine ödeneceğini ancak bir sözleşme imzalaması gerektiğini söyler. Sözleşmede, biraz önce sözünü ettiğimiz inşaat işletmesinden Cemil Aslan'ın 1.400.000.— TL ye proje üzerinden daire aldığı, daire bir yıl sonra teslim edilmezse paranın geri alınacağı yazılıdır. Bu sözleşme ile birlikte Cemil Aslan ve banker bankaya giderler. Banka müşterisi olan inşaat işletmesinin sözüm ona daire borcunu temin eden bir teminat mektubu verir.

Aslında banka, inşaat işletmesinin borcunun bir nakit borcu olduğunu, dolayısiyle bu borcun banka teminat mektubu ile temin edilemiyeceğini gayet iyi bilmektedir. Üstelik örneğimizdeki inşaat işletmesi bankanın hiç tanımadığı bir tacir dahi olabilmektedir. Para talebinde bulunan tacir para bulabilmek için bankaya değil bankere başvurmuştur ve esasen bankerin müşterisi durumundadır. Banka bankerin müşterisine teminat mektubu ver-

mekte, banker ise örneğimizde Cemil Aslan'dan sağladığı 1.400.000.— TL'yı müşterisine 1980 yılı ortaları rayicine göre aylık %10'dan faize vermektedir. Banker açısından % 45 maliyetle sağlanmış olan para %120 yıllık gelir sağlamaktadır. %120 ise %45 arasındaki farkın tamamı kuşkusuz bankere kalmıyor. Arada bir aracı daha var. Sırasında hiç tanımadığı tacirin borcunu temin eden bankadır bu aracı. Bankanın teminat mektubu komisyonu olarak %04 resmen kayıtlara geçen komisyonu vardır.

Kayıtlara geçmeyen ve banka müdüründen banka idare komitesine hattâ yönetim kuruluna kadar ulaşan özel komisyondan ise sağır sultanın bile haberi vardır. Bu komisyonun yüzde kaç olacağı müşterinin durumuna göre, banka ve banker arasında saptanmaktadır.

Banka banker savaşının perde arkasında madden ve mânen güçlenmekte olan dostlukları görmemek olası mıdır?

Üçlü Garanti Ne Ola?

Para sahibinin faize verdiği ana para tutarı 1.400.000 TL idi. Bunun karşılığı banka teminat mektubu ile garanti edilmiştir. Gerçekten bundan sağlam bir garanti olamaz. Para sahibi yıl sonunda 600.000.— TL da faiz alacaktır. Bunun için ne gibi garantiler veriliyor, bir de onları görelim :

Faiz tutarı için örneğimizdeki inşaat işletmesi borçlu olmak üzere bir yıl vadeli 600.000.— TL'lık bono düzenlenir. Alacaklısı para sahibidir. Ancak senet çıplak senet değildir. Senet üzerinde piyasadan muteber bir firmanın kefaleti de söz konusudur. Kaldı ki, faizin vadesinde ödeneceğini banker de sözlü olarak garanti etmektedir.

Tüm bu garantilere rağmen faiz yanabilir. Vadesinde ödenmeyebilir. Fakat anaparanın garantisi gerçekten güçlüdür.

Banker Nerede?

Yine bir sürü belgeler düzenlendi. Fakat işlemin aracısı en büyük geliri sağlayan kişi olan bankerin adına hiç bir belge düzenlenmedi. İşlemler bitmiştir. Banker hukuken hiçbir sorumluluk üstlenmeden kaybolup gitmiştir. Ortada kala kala para kullananla para veren kalmıştır. Her türlü hukukî sorumluluk bu ikilinin omuzlarında bırakılmıştır.

d - Dört No'lı Yöntem :

Tahvil Alana %40 Küsur Net Gelir
TAHVİL :

Daha önceki bölümlerde tahvilin ne olduğunu açıklamıştık. Tahvil kısaca Anonim Ortaklıkların halka borçlanmak amacıyla, ödenmiş sermayeleri ile sınırlı olarak çıkardıkları borç senetleridir. En az beş yıl vadeli olurlar. Anonim Ortaklıklar bir banka aracılığı ile tahvil satmak zorundadırlar. Birincil piyasa işlemi dediğimiz banka aracılığı ile satışta tahviller üzerinde yazılı bedelin altında bir fiyatla satılamazlar. İkincil piyasa dediğimiz banker piyasasında da tahviller istenilen fiyattan alınıp satılabilirler. Tıpkı bir ticarî mal gibi işlem görürler. 1980 yılının ortalarında özel sektör tahvillerinin tahvil alana sağlayacağı en fazla gelir, brüt %25 faiz geliridir. Tahviller taşıyana yazılı olurlar. Tahvil alan bir şahıs ise, tahvili ve üzerindeki o yıla ait faiz kuponunu vadesinde tahvili çıkaran Anonim Ortaklığa ibraz ettiği takdirde kendisine yıllık %25 faiz tutarı, gelir vergisi yasasına göre %20'lik bir vergi kesintisi yapıldıktan sonra ödenir. %25'in %20'si %5 olduğuna göre 1.000 liralık tahvilin yıllık faiz getirisi şahısların sahip olduğu tahviller için net (0.25 —0.05=) %20'dir. Devlet tahvilleri vergisizdir ve net yıllık faiz getirişi %18'dir. Arada özel sektör tahvilleri lehine yıllık %2'lik bir fark vardır.

Özel sektör tahvilini eğer bir kurum almış ve hesaplarına geçirmiş ise vergi mükerrerliğini önlemek için ku-

rumların sahip olduğu tahvillere faiz ödemeyi yapan kurumca (tahvili çıkaran kurum) gelir vergisi kesintisi yapılmaz. Ödeme %25 brüt tutarı üzerinden yapılır.

Tahvilin anapara tutarları ise iki yıllık ödemesiz devreden sonra üçüncü yıldan itibaren çekilecek kuralarla sahiplerine tahvil çıkaran kurumca tahvili satan banka aracılığıyla ödenir. Tahvil iki kısımdan oluşur

1 — **Anaparayı temsil eden metin kısmı :** Tahvili çıkaran anonim ortaklığın adı, ünvan ve yetkili imzalarını da taşıyan bu kısmın üzerinde tahvilin saymaca (nominal - anapara) tutarı da gösterilmiştir. Vadesi kurayla saptandığı için gösterilmez.

2 — **Faiz kuponları :** Faiz kuponları, tahvil metnine bağlı üzerlerinde vadesi yazılı parçalardır. Vadesinde kuponlar tahvili satan bankaya ibraz edilir. Banka bu kuponları alır, bedelini yasal koşulları yerine getirerek öder.

Tahvillerin kuponlu veya kuponsuz olarak veya kuponların ayrı olarak piyasada alınıp satılması mümkündür. Hukuksal bir engel yoktur. Böylece tahvili biraz daha yakından tanımış olduk.

Normal Tahvil İhracı ve Sermaye Piyasası İşlemleri :

Anonim ortaklıklar büyük ölçüde finansal gereksinmelerle karşılaştıklarında ya sermaye arttırımına giderler ya da tahvil çıkarırlar. Sermaye arttırımına gitmenin ya da tahvil çıkarmanın birbirine göre ve her bir şirketin yapısına göre, avantajlı veya dezavantajlı durumları vardır. Şirket açısından kârlı olan hangisi ise ona karar verilir. Diyelim tahvil çıkarma kararı alındı.

Şirket tahvil çıkarmak için malî durumunu da bir raporla belgeleyerek yetkili devlet organlarından izin alır. Tahvilin satışını üstlenecek banka ile anlaşır. Tahvil metinlerini ve kuponlarını bastırır, bankaya teslim eder. Tahvili üzerinde yazılı bedelden satar, komisyonunu alır. Geri kalanı şirkete öder.

Bankalardan tahvili kimler alır? Hiç kuşkusuz halktan kişiler birikimlerini değerlendirmek amacıyla, tahvil alırlar. Bir kimse 1.1.1980 de 10.000.— TL'lık özel sektör tahvili satın almış olsun. 30.6.1980 de ise yani bir yıllık vade dolmadan bu tahvili paraya çevirmeye gereksinme duysun. Tahvliin işlemiş faizi altı aylıktır. 10.000.— TL'lık tahvilini kuponlariyle birlikte serbest piyasada satmak istesin. 10.000.— TL'lık tahvilin bir yıllık faizi net olarak (vergisi düştükten sonra) 10.000.— TL × 0.20 = 2.000.— TL'dır. Bu kimse örneğin 100.— T L× da komisyon ödeyerek tahvilini kuponlariyle birlikte serbest piyasada 10 bin 900. TL'ya satabilecektir.

Sermaye piyasası kuruluşlarından biri bu tahvili alırsa 30.6.1980 de altı aylık işlemiş faiziyle birlikte 10.900.— TL'ya satın aldığı tahvili 11.000.— TL'ya yine başka şahıslara satabilir. Satın alanın da hiçbir kaybı olmaz. Satan ise kuponların vadesini beklemediği için altı aylık işlemiş faizinden 100.— TL kayba uğramış olur. Satanın bu kaybı örneğin bankerin kazancıdır. Normal tahvilli işlem özetle böyledir.

%20 Net Faize Kim Para Yatırır?

İşte filmin koptuğu noktaya gelmiş bulunuyoruz. Türkiye'de son dört beş yıldır fiyat artışları ya da genel olarak enflasyon başdöndürücü bir hızla yükselmiş, bir yandan işletmelerin parasal gereksinmeleri çığ gibi büyürken, bir yandan da vergisiz kazançlar inanılmaz boyutlara ulaşmış, bu tatlı kâbus ekonomide faaliyet gösteren her işletmeyi etki alanına almıştır. Doğaldır ki, kazanç oranlarının anormal artışı paraya talebi de körüklemiş, böylece serbest piyasada para sahibine verilen faizler birdenbire artan oranlarda yükselmiştir. Halbuki bankalar sistemi, devletin saptadığı faiz oranları üzerinden halkın birikimlerini toplayıp kasalarına akıtırken, genel olarak kaynakların kullanılmasında ve özel olarak kredilemede devletin saptadığı faiz oranlarını çeşitli muvazaalarla aşmasını rahatlıkla becermişlerdir.

Bankalar düşük faizle para toplayıp muvazaalı yüksek faizle kullandırarak faiz olgusunda ekonomik anarşiyi ilk yaratan kuruluşlar olmuşlardır. İşte bu gelişme bankerlerin en karmaşık oyunlarla para piyasasına girmesini sağlamış, banker kuruluşları kısa zamanda karaparayı da çekerek olağanüstü genişleme göstermişlerdir.

Banker piyasasının en önemli özelliğini bir kere daha vurgulamakta yarar vardır. Yeteri güvence göstermeden, topladıkları mevduata yasaları aşarak faiz vermek.

İşte tahvil denilen sermaye piyasası ticarî malı, yüksek faizle para toplamada sadece bir aracı olarak. paravan olarak kullanılmaktadır. Aslında satılan tahvil de değildir. Şimdi gelelim göstermelik tahvil satışıyla ne gibi oyunların döndürüldüğüne:

Tahvil Değil Güvence Belgesi :

Bugün sermaye piyasasında özel sektör tahvili alana %40'ı aşan net faiz ödenmektedir. Halbuki özel sektör tahvillerinin satışlara yıllık net getirisi %20'dir. Geri kalan %21,5 nereden karşılanıyor? Bu sorunun yanıtını vermeye çalışalım.

Yüksek faizli tahvil almaya giden bir tasarruf sahibine tahvil denilen borç senedinin, üzerinde çıkaran şirketin adı, ünvanı ve yetkili imzalarını taşıyan nominal bedelini gösteren metin kısmı ve faiz kuponları verilmemektedir. Ancak bunun yerine %40 küsur faiz veriyoruz diyen kuruluşun düzenlediği bir makbuz ya da bir güvence belgesi verilmektedir. Bu belge, taşıyana yazılı olmakta, diğer bir deyişle parasıyla tahvil almak isteyen alıcının adı, belge üzerine yazılmamaktadır. Belge üzerinde hangi kuruluşun kaç seri no'lu tahvilinin satıldığı hangi vadede ne kadar faiz ödeneceği ana parasının ne kadar olduğu belirtilmektedir. Ayrıca her zaman işlemiş faiziyle birlikte paraya çevrilebileceği yazılmakta, güvenceyi veren kuruluşun kaşe ve yetkili imzalarını taşımaktadır.

Belge iki örnek olarak düzenlenmekte, birisi belgeyi düzenleyen kuruluşta kalmakta, diğeri tahvili satın aldığı-

nı sanan alıcıya verilmektedir. Alıcı bu belgeyi elden kime teslim ederse o kişi belgeyi düzenleyen kuruluştan ana para ve işlemiş faizi almaya hak kazanmaktadır. Sahibi belgeyi yitirirse, belgeye bağlanmış olan tüm hakkını da yitirmektedir.

Öte yandan tahvilin aslı yani metin kısmı ve faiz kuponları güvence belgesi düzenleyen sermaye piyasası kuruluşunun kasasında durmaktadır. Ve de defter kayıtlarında bu tahvillerin sahibi anılan sermaye piyasası kuruluşudur. Yani resmiyette tahvil satılmış değildir.

Niçin Tahvil Yerine Güvence Belgesi Satılıyor?

Tahvil piyasada alınıp satılan bir maldır. Tahvil satabilmek için önceden tahvili satın almak gerekir İşte sermaye piyasası kuruluşları, tahvil satın almadan tahvil satmanın yolunu bulmuşlardır. Ya da bir tahvil satın alıp beş tahvil satmanın tek yolu, tahvil yerine güvence belgesi satmaktır. Aksi halde bir tahvil beş ayrı kişiye nasıl satılabilir?

Bay Ali Öztürk cebine 100.000.— TL koyup bankere gidiyor. Güvence belgesini tahvil aldım diyerek satın alır. Güvence belgesinin üzerinde: Beyler Holdingin 10.000.— er liralık on adet 1501 - 1510 seri numaralı tahvillerinin satıldığı yazılıdır.

Bay Ali Öztürk aynı seri no'lu tahvillerin bir başkasına da satılmadığını nereden bilebilir. Ya da aynı seri no'lu tahvillerin bir başkasına satılmadığını satılmayacağını kim garanti edebilir? Bu şekilde bir tahvilin beş ayrı kişiye satıldığı saptanmıştır.

Sonuç şudur: Bir Yılda on milyonluk tahvil satın alan bir banker sanki bu tahvilleri satıyormuş gibi 100 milyonluk güvence belgesi düzenleyip satabilir. Satın aldığı mal için ödediği on milyon liraya karşılık piyasadan 100 milyon lira toplayabilir. Bu olayı denetim altında tutmak ya da kesin delillerle olayı kavramak devlet için bile olanaksızdır.

Hayali Satışlar ve Kesin Güvencesizlik :

Anlaşıldığı gibi düzenlenen güvence belgesi ile hayalî tahvil satışları yapılmaktadır. Toplanan paralar serbest piyasada faize verilmektedir. Serbest piyasada banker parası ayda %10 net kazanmaktadır. Ayda %10 da para kullananlar ise herhalde kolay kolay sanayiciler ya do gerçekten hizmet yapan ticaret kesimi değildir. Ülkemiz ve halkımız adına üzüntü duyarak belirtmek gerekir ki, son yıllarda iyicene azgınlaşan karaborsacılar, stokçular, mal ve döviz kaçakçıları iz bırakmıyan bu piyasayı para maliyeti yüksek olsa da tercih etmektedir.

Güvence belgesi vererek tamamen güvencesiz fonlar toplayan bu tür para işleticileri, para toplarken, ülkemizin en büyük holdinglerinin tahvilini satıyormuş ve sanayi kesimine fon sağlıyormuş, böylece yüce bir hizmetin gereklerini yerine getiriyormuş gibi, gerçeklerle hiçbir ilgisi olmayan açıklamalarla beyinleri bulandırmaktadırlar.

Yalnız burada tüm sanayi ve ticaret kesimini kasdetmiyoruz. Biraz sonra göreceğimiz gibi sanayi ve ticaret kesiminden bazı gruplar, işletmeler çoğu kez finansal güçlüklerin iaşmak için Tahtakale soygununa âlet olmuşlardır.

İşte böylesine rahatça güvencesiz fonlar toplayabilen işletmeler %40 küsur net faizi niçin vermesinler. Çünkü kendileri sadece imzaları karşılığı topladıkları fonları yılda %120'den aşağı faize vermemektedirler. Ve de piyasaları giderek genişlemekte, tefecilerin fonlarını talep edenler çoğalmaktadır.

e - Tahvil Piyasasında İkinci Aşama — Underwriting Anlaşmaları :

Önceki bölümde güvence belgesi karşılığı hayalî tahvil satışlarıyla imza karşılığı toplanan fonların tefeci piyasasında faize verilmesi sonucu sağlanan faiz gelirlerinin hangi oranlarla bölüşüldüğünü, güvencesizliğin boyutlarını denetimin güçsüzlüğünü tefecilerin müşterilerinin

ekonomik kimliğini vermeye çalıştık. Önceki bölümde hayalî tahvil satışlarına geniş yer verdik. 1980'lerin başına kadar gerçekten bu yöntemin uygulanması tahvilin azlığı nedeniyle zorunlu olmuştur. Türkiye'de tahvil oyunları ortaya çıkıncaya kadar tahvil alımı tasarruf sahibi için cazip olmamıştır. Son beş yılda özel sektör tahvil ihracını gözden geçirelim

İhraç Olunan Özel Sektör Tahvilleri :

Yıllar	(Bin TL.)
1976	1.707.500.—
1977	1.581.850.—
1978	2.198.735.—
1979	2.732.010.— (Ocak Eylül)
1980	10 milyar TL'nın aşılacağı umulmaktadır.

Özel sektörde tahvil ihrac eden firma sayısı da 60 - 70 kadardır. Görüldüğü gibi 1977 yılında tahvil ihracı 1976 ya göre mutlak clarak azalmıştır. 1978'de ise ihraç edilen tahvillerdeki artış 1976 ya göre %30, 1977'ye göre %50'lerde kalmıştır. Bankerlerin tahvilli oyunları 1978'lerde başlamış, 1979'da Ocak - Eylül dönemi tahvil ihracı artışı geçen yılın aynı dönemine göre %104 olarak gerçekleşmiştir. 1980 yılında ise gelişme inanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Ocak Mayıs 1980 döneminde ihraç edilen özel sektör tahvilleri tutarı beş milyar TL'yı aşmıştır. Yıl sonuna kadar on milyar TL'nın aşılacağı umulmaktadır. Artış oranları Ocak-Mayıs 1980 döneminde %900 olarak saptanmıştır.

Bankerlerin tahvilli oyunlarına özel sektör Okey çekmiştir. Olumsuzluk doğrultularında özel kesimle tahvil oyunları piyasasının çıkarları çakışmış ve özdeşleşmiştir.

1980 yılında özel sektör on milyar TL'lık tahvil ihraç eder ve de sermaye piyasasına on milyar TL'lık bir tasarruf fon sahiplerince sunulursa, artık güvence belgesiyle hayalî tahvil satmaya gerek yoktur. Al tahvili ver parayı

denilebilir tasarruf sahibine. Gerçek sermaye piyasasında da olması gereken budur. Ancak çok önemli bir sorun vardır ortada. Tahvil alıcısına yılda %40 küsur, iki yılda yüzde yüz net faiz geliri nasıl sağlanacaktır. Ve kaynağı ne olacaktır? Artık tasarruf sahibine verilen uydurma güvence belgesi değil, tahvilin ta kendisidir. Sağlanan fon güvence belgeli satışlarda olduğu gibi imza karşılığı sağlanmış değildir bu kez. Müşteriye verilen, yılda %40 küsur net faiz geliri garantili her zaman paraya çevrilebilir tahvil için belirli bir bedel ödenmiştir.

Üstelik tahvil birincil piyasadan yani bankadan başabaşın (yazılı değerinin) altında satın alınmaz. Banker, birincil piyasadan başabaştan tahvil satın alsa resmî faizin üzerinde tasarruf sahibine bir kuruş para ödeyemez. Yine de tahvil alan tasarruf sahibine, resmî faiz haddinin üzerinde faiz geliri sağlayabilmek için tek yol, başabaşın altında muvazaalı bir yolla tahvil sağlamaktır. İşte underwriting anlaşmasını anlatmanın sırası gelmiştir.

Underwriting Anlaşması Nedir?

Tahvil ihraç ederek borçlanmak her zaman başvurulan bir yol değildir. Bu nedenle hemen hemen her anonim ortaklık için tahvil çıkarma formaliteleri, iziniydi, bankasıydı, komisyonuydu, satışıydı, faiz ödemesiydi, anapara ödemesiydi başlı başına bir sorundur. En iyisi, konuyu bir bilene havale etmektir. İşte bankerler konunun uzmanlarıdırlar. Tahvil çıkarılmasından satılmasına kadar her türlü sorumluluğu üstlenirler. Karşılığında bir komisyon alırlar. Bu amaçla yapılan anlaşmaya underwriting anlaşması denir.

Sevr Anlaşması Daha İyidir?

Underwriting anlaşması konusunda yukarıda yapmış olduğumuz masum açıklamadan sonra gelelim sorunun uygulamaya yönelik özüne.

Gerçekten de tahvil çıkarmak uzmanlık ister. Bir bile-

ne gereksinme duyulması doğaldır. Fakat underwriting anlaşması sadece bu formaliteler için yapıimaz. Tahvil satışını gerçekleştirmektir özde yatan amaç. Bugün özel sektörün tahvillerinin brüt faizgetirisi yılda %25 olup gerçek kişilerin eline net %20 faiz getirisi kalır. Türkiye'de 1980'li yılların başında %20 net faiz getirisiyle tasarruf sahiplerine tahvil satmak olası değildir. Nitekim 1980'in ilk beş ayında özel sektör tahvil ihracını %900 arttıran neden, birdenbire halkın tasarruf eğiliminin yükselmiş olması değil, özel sektör tahvilleri satın alanlara yasal faiz oranlarını aşarak %40'ın üzerinde faiz ödenmesidir.

O halde tahvilli borçlanma yolunu seçen anonim ortaklık tasarruf sahibinin elde ettiği net diyelim %40 faiz ile, bankerin alacağı komisyonu üstlenmek zorundadır. Aksi halde tahvilinin satılması sözkonusu bile değildir. Underwriting anlaşmasıyla tahvil satan anonim ortaklığın tahvilli borçlanmadan dolayı üstlendiği genel faiz yükü, ihraç ettiği tahvillerin saymaca (yazılı) değerinin %50 oranının üzerinde kâr sağlamazsa batıp gider. Bu nedenle düşük kârlılıkla çalışan işletmelerin underwriting anlaşmasına imza atmaları, Osmanlı İmparatorluğunun Sevr Anlaşmasına imza atmasından farklı değildir.

Yumuşak Biçimde Yüksek Atlama :

Tahvil çıkarmak isteyen kuruluş bünyesinde malî ve ekonomik incelemelerini tamamlayan banker, bu kuruluşun ne kadar tahvil çıkarabileceğini bildirir. Diyelim bu tutar 50 milyon TL olsun. Bu tutar üzerinde pazarlıklar yapılır bankerin teklifi şöyledir

«50 milyonluk tahviline vereceğim para 27 milyon liradır. Paranı alır faiz ve anapara ödemelerine kadar devreden çıkarsın».

Genellikle bu teklif işletmelerce kabul edilmektedir (kabul etmeyenler de vardır). Türk hukukunda tahvillerin bir banka aracılığıyla birincil piyasa olarak başabaş dediğimiz yazılı tutarları üzerinden satılması zorunludur. Aslında banker ve işletme anlaşmasını banka da bilmektedir.

Banka 50 milyonluk tahvili 50 milyona satmış gibi kayıtlarına giriş çıkış yapar. Tahvil çıkaran kuruluş da bu 50 milyonu tahsil etmiş gibi kasasına giriş kaydeder. Aslında kasasına giren para sadece 27 milyon liradır. Böylece hayalî duruma göre tahvil çıkaran kuruluşun kasasında 23 milyon liralık bir para olmadığı halde var görünmektedir. Tahvil çıkaran kuruluş ürettiği malları

— Ya açıktan faturasız satacak,

— Veya faturada gösterdiği tutarların üzerinde bir fiyatla mallarını satacak,

— Ya da uydurma gider belgeleri düzenleterek kaydî durumu ile gerçek durumunu çakıştıracaktır. Her üç halde de tahvil çıkaran kuruluş geniş çapta vergi kaçakçılığı yapmış olacaktır. Ayrıca açıktan ödediği faizleri topluma enflasyon olayı içinde yansıtmış olacaktır. Sonuç olarak yük halkın ve devletin sırtına yüklenecektir. Hem de kısa vadede.

Gelelim bankaya: Banka tahvil alıcılarıyla uğraşmak külfetinden kurtulmuş, 50 milyonluk tahvili halka satmış gibi komisyonunu almıştır. Resmî komisyon dışında bankanın özel komisyon alıp almadığını kesinlikle delillerle saptamaya olanak yoktur. Ancak banka banker işbirliğini burada da bir kere vurgulamakta yarar vardır.

Bankerin kayıtları ise hepsinden ilginçtir. 50 milyonluk tahvili banka sanki binlerce kişiye satmıştır. Bu binlerce kişi tahvili 50 milyona almıştır ama kısa sürede paraya gereksinme duymuşlar, getirip 50 milyonluk tahvili 30 milyona bankere satmışlardır. Banker defterlerine 50 milyon TL yazılı bedeli olan tahvili 30 milyon TL üzerinden kaydetmiştir. Bu tahvilleri 30 milyon 500 bin TL ye satsa kendisi 500.000.— TL kazanç sağlamış olur. Tahvil alıcısına (kendi müşterisine) ise %25'lik brüt faiz geliri yanında (19,5 × 100:50 =) %39 peşin faiz avantajı sağlayabilir.

Banker tabiî ki %39 + %25 = %64'lük avantajın tamamını alıcısına kullandırmaz. Bu onun hareket sahasını belirtmek için bir örnektir. İsterse kullanabilir de. Piyasa-

nın durumuna bağlı olarak kendi vereceği faizi kendisi saptayacaktır artık.

Banka, banker ve tahvil çıkaran işletme üçlüsü tüm yasal sınırlamaları rahatça ve ortakça aşarak günümüzün ekonomik olgularının yaratıcısı olmuşlardır.

f - Tahvil Piyasasında Üçüncü Aşama: Yatırım Fonları :

Sermaye piyasasının tüm kurumları bizim ülkemizde yenidir. Kesin yasal biçimleri yoktur. Bu nedenle her kalıba sokulurlar, her türlü amaçlarla kullanılırlar. Yatırım fonları sermaye piyasasının kurumlarından biridir. Tanımı da şöylece yapılabilir :

Yatırım fonu pay senetleri tahviller kıymetli madenler, sair menkul kıymetlerden oluşan bir mal topluluğudur ve tüzel kişiliği yoktur. Bir bankanın sorumluluğu altında yetkili devlet makamlarından alınan izinle kurulurlar. Banka bir fon müdürü tayin eder. Fon katılma senetleri çıkararak halka satar. Toplanan paralarla fon yöneticilerinin bilgi, görgü ve yetenekleri ölçüsünde ülkenin belli başlı firmalarının ihraç ettiği pay senetleri ve tahviller, kıymetli madenler satın alınır. Oluşan fonun bileşiminde bulunan menkul kıymetlerin yıl sonunda getirdiği gelirler, pay senetlerine düşen kâr payları tahvillerin faizleri altın ve kıymetli madenlerin değerlerinde meydana gelen artışlar fonun gelirlerini oluşturur. Sağlanan gelirler yıl sonunda katılma paylarına göre ortaklara dağıtılır.

Yatırım fonu Türk hukukunda bir mal topluluğu olarak vakıf müessesesine benzerken, işletme biçimi açısından da âdî ortaklığa benzemektedir.

Katılma Payları ve Güvence Sorunu :

Türkiye'de yatırım fonları uygulamasında yasal boşluğun güvence açısından önemli bir eksikliği ortaya koyduğu görülmüştür. Yatırım fonu, batılı ülkelerinde bir bankanın sorumluluğu altında kurulur. Fona yatırılan parala-

rın güvencesi bankanın kaynaklarıdır. Banka kaynakları ise devlet güvencesindedir. Böylece batı ülkelerinde yatırım fonlarına para yatıranlara dolaylı bir devlet güvencesi sağlanmış olmaktadır.

Ayrıca fon müdürü sürekli envanter tutmak zorundadır. Fonun bileşiminde bulunan menkul kıymetlerin değerlerini, değerlerindeki değişmeleri belirli devreler (örneğin her hafta) itibariyle ilân etmek zorundadır. Böylece fonun içerdiği menkul kıymetler hakkında fonda payı olanların bilgisi olmakta, etkin bir denetim mekanizması da devreye girmektedir. Bu arada borsanın yetkili organları da denetim yapmaktadır.

Türk hukukunda yatırım fonunun yeri yoktur. Yatırım fonu ya bir âdî ortaklık ya da bir anonim ortaklık biçiminde kurulabilir. Her iki halde de batılı anlamda bir yatırım fonundan sözetmek olası değildir. Katılma paylarının hiçbir güvencesi yoktur. Fonun bileşiminde bulunan menkul kıymetler hakkında kimsenin bilgisi yoktur. Dolayısiyle dağıtılacak kâr payı hakkında da kimsenin bilgisi olamaz. Herhangi bir resmî kuruluşun bilgisi ve onayı olmadan fon yöneticilerinin kendi kendine :

«Fonumuzdaki menkul kıymetlerin yrl başından itibaren değerindeki artış %150 olarak gerçekleştiği gibi açıklamaları asla ciddî olamaz. Ve bu açıklamalar hiçbir yasa karşısında kendilerini bağlamaz.

Gayrımenkul ipoteği güvencesine para yatırmanın ne kadar güvencesi varsa bugünkü şekliyle yatırım fonlarının daha fazla güvencesi olamaz. Bir kere daha belirtiyoruz. Yasal düzenlemenin yokluğu nedeniyle yatırım fonu da yoktur. Güvencesi de olamaz.

g - Yurt Dışında Tahvil Satışı :

Yasalarımıza göre tüm menkul kıymetleri yurt dışına çıkarıp satabilmek için Maliye Bakanlığından izin alınması zorunludur. Satışlar döviz karşılığı olacağı için satışı gerçekleştiren işletmenin döviz pozisyonu tutma yet-

kisinin de bulunması gerekir. Bunun için de Maliye Bakanlığının izni gerekir.

Türkiye'deki bazı bankerlere döviz pozisyonu tutma yetkisi verilmiştir. Tıpkı bankalar gibi bankerlerden bazıları da dövizli işlemler yapabilecekler, bunlara aracılık edebilecekierdir. Yurt dışına menkul kıymet çıkarmaya ise hiç gerek yoktur. Bunun için izin alınmazsa da olur. Çünkü tahvili yurt dışında satmak için bizzat tahvil metnini yurt dışına götürüp elden alıcıya teslim etmek gerekmez. Tahvilin künyesinin yazılı olduğu güvence belgesi tahvil yerine Almanya'da işçiye verilir, diğer bir deyişle imza karşılığı döviz toplanır. Vadesi geldiğinde faiz tutarlarının dövizle ödeneceği dahi vadedilir. Bu tahviller DEVLET GARANTİLİDİR diye reklâm bile yapılabilir yurt dışında. Tahvilin vadesinde faiz tutarı ve anaparası döviz ile yurt dışındaki işçiye ödenecektir.

Türkiye yakın geçmişinde bir DÇM (Dövize çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları) faciası yaşamıştır. Kısa vadeli DÇM hesaplarının yıllık faiz tutarı Avrupa faiz haddi %1,75 yani yaklaşık yılda %8-10 arasındaydı. Türkiye ekonomisi bu yükü kaldıramamış, 1975'de başlayan DÇM uygulaması 1978 yılında iki milyar doları aşkın borç kalıntısı ile tasfiye olmuş, uzun vadeli devlet borcu haline dönüşmüştür.

Neden DÇM konusunu açtık? Türkiye ekonomisinin dövizli ödeme gücü fazla olmadığı gibi kısa dönemde sağlanan dövizli ödeme gücü borç faizlerini ödemeye bile yetmemektedir.

Uzun sözün kısası şudur. Yurt dışında tahvil satışı yapılması tahvil satanları döviz zengini edebilir. Fakat iş tahvil anapara ve faizlerinin ödenmesine gelince döviz bulunamayacaktır. Ve de bu kez alacaklılar genellikle Türk işçileri olacağı için yabancı devletlerin alacakları gibi konsolidasyona gitmek (uzun vadeli devlet borç nakline dönüştürüp taksit taksit ödemek) mümkün olamayacaktır.

Dövizli borçlanmalar ister tahvilli, ister nakit, ister aynı sermaye biçiminde olsun borcun sağlıklı bir ödeme

planına bağlanabilmesi için gerçekçi ve geleceğe yönelik bir döviz bütçesinin yapılması gerekir. Türkiye'de böyle şeyler ne geçmişte yapılmıştır, ne de yakın gelecekte yapılacak gibi görünmektedir. Bu nedenle liberalizm adına yapılır gibi görünen desteksiz dışa açılmaların getireceği sorunlar, Türkiye ekonomisinin boğazına her yutkunuşta düğümlenecektir.

h - Beş No'lı Yöntem :

Bir Apartıman Dairesini Peşin Alın, İki Yıl sonra Tapunuz Elinizde Paranız Cebinizde.

Artan para talebi vurgun piyasasının sınırını olanaklarında faiz hadlerini minare merdiveni tırmandırır gibi günbegün yükseltmiştir. Para işletme yöntemlerinde bu yüzden akla hayale gelmeyecek çılgınlıklar yapılmaktadır. İstanbul'un sıradan bir semtinde 100 m²'lik apartıman daireleri bir milyon TL'dan aşağıya satılmazken, bir para işleticisi, bir karabank yöneticisi, 120 m²'lik daireyi 1.200.000 TL'ya peşin olarak vereceğini, iki yıl sonra tapuyu verirken daire bedeli olarak aldığı parayı da geri vereceğini ilân etmektedir.

Bir yandan devre-mülk sistemiyle hem yurttaşlara yazlık konut satılırken (sanki normal konut sorunu çözümlenmiş gibi) bir yandan da tefecilik işlemleri büyük bir ıştahla yürütülmektedir.

Nasıl olur da, normal koşullarla 1,5 milyon TL'dan aşağı bir apartıman dairesi bulunamazken, bazı kimseler daire satışı karşılığında peşin aldıkları parayı iki yıl sonra iade ederken aynı zamanda dairenin tapusunu da vermekte ve bedavaya ev satabilmektedirler. Soruya yanıt verebilmek için kısaca bir örnek üzerinde durmak istiyoruz :

Örnek :

Bir emlâk borsası herbirini 900.000.— TL'ya malettiği 20 daireyi 1.800.000. TL'dan satacaktır. Bu satıştan sağ-

layacağı kazanç daire başına 900.000.— TL olup, 20 dairenin satışı halinde toplam kazanç 18 milyon TL olacaktır. Emlâk borsası yukarıdaki klasik satış yöntemini terk ederek çağdaş (!) ve şaşırtıcı (!) satış yöntemini denemek ister. Bu yöntem şudur: Daire bedelini yani 1.800.000 TL'yı peşin yatıracaksınız. Lehinize daire üzerine 1.800.000 TL'lık ipotek konulacaktır. Paranızın teminatı gayrımenkul ipoteğidir (banka teminat mektubu verenler de vardır). İki yıl dolunca 1.800.000.— daireyi satın alana iade edileceği gibi dairenin tapusu da teslim edilecektir.

Bu durumda emlâk borsasının kazancı ne olacaktır? El cevap:

Serbest piyasada paranın yıllık geliri ortalama %120 civarındadır. 20 dairenin elden çıkması karşılığı 20× 1 milyon 800 bin TL = 36 milyon TL para toplayan emlâk borsası, 36 milyon TL'ya 1. yıl sonunda %120 faiz haddi üzerinden 43 milyon TL kazandıracaktır. 2. yıl ise 43+36=79 milyon TL'yı %120'den faize verecek ve 95 milyon TL kazandıracaktır. Evet hesap hatası ya da mantık hatası yok. Ne varsa bu piyasada var. Emlâk borsası niçin vermesin daireleri bedava. 36 milyon para topladığında zaten inşaat maliyeti 18 milyon TL idi. 2. yılın sonunda tefecilikten doğan kazancı ise 43+95=138 milyon liradır. 20 dairenin satışı karşılığında topladığı 36 milyon TL'yı iade ederse 138 milyon kazancın maliyeti sadece 18 milyon TL olacak, 120 milyon TL net kâr olarak kalacaktır.

Daireyi alanın ise banka teminat mektubu gibi güvencesi varsa sorun yoktur. Ancak her zaman açıkladığımız gibi ipotek hukukundaki boşluklar nedeniyle gayrımenkul ipoteğine para yatırmakla güvencesiz yatırmak arasında bir fark bulunmamaktadır.

i - Yöntemlerin Yorumu ve Genel Sonuç :

Başlangıçta belirttiğimiz gibi ne kadar karabank varsa, o kadar da para işletme yöntemi vardır. Ya da karabanklar farklı garantiler veriyorlarmış gibi en cin fikir ayrıntıları lieriye sürerek, rahatlıkla her sınıftan vatandaşa

seslenmeye çalışmaktadırlar. Her geçen gün yeni bir ayrıntı gök kubbenin altında büyük bir velvele ile halka sunulmaktadır. Anlattığımız yöntemleri iyicene kavrayan bir kimse, bundan böyle tefecilerin icad edeceği her yeni yöntemin zayıf taraflarını fazla düşünmeden yakalayabilecektir. Anlatmakta amacımız ve özde dileğimiz şudur: Bu soygun, halkımıza pahalıya mal olmasın. Soyguncular, tefeciler devletimizin geleceğine ipotek koyamasınlar. Ve bir an önce bu yüzkarası ekonomi anarşisi sona ersin.

Karapara - Karaservet - Karabankın Yarattığı Ekonomik Sonuçlar: TL'nın Değeri Sürekli Düşecektir.

Azgelişmiş Türkiye ekonomisinin belirgin özelliklerinden biri kitle halinde üretim yapamaması, daha açık bir deyişle sanayileşme evriminin tamamlanamaması nedeniyle üretimin küçük ölçekli işletmeler içinde yapılabilmesidir. Sözü edilen üretim işletmelerinin aramalı ve hammadde gereksinmelerinin dışardan karşılanması nedeniyle üretim ölçeğinin büyütülmesi, Türkiye ekonomisi boyutları ölçüsünde kitlesel üretime geçilmesi dahi dışa bağımlılığı arttırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Diğer bir açıdan sürekli ve giderek artan ölçüde üretim girdilerinin (tarım için de aynı şey söz konusudur, gübre ilâç, traktör, tohumluk gereksinmeleri gibi) dışarıdan karşılanması bitmez tükenmez dış ödeme açıklarını gerektirecektir. Karapara piyasası bilindiği gibi serbest döviz piyasası olarak eylemli olarak çalışmaktadır. Boyutları genişleyecek dış ödeme açığı bir yanda dururken, öte yanda denetimsiz serbest döviz piyasasına karaborsa döviz alımı için istemler genişleyerek, karaborsa kuru uygulaması nedeniyle Türk Lirası gereksiz yere değerinden kaybetme tehdidini aralıksız ensesinde duyacaktır. Hiç kuşkusuz bir trilyon'luk serseri para piyasasının tehditleri sonuçlarını elde edecek, Türk Lirası sürekli değer kaybedecektir. Şu bilinmelidir ki, Türk Lirasının değerindeki her düşme Türk emekçisinin, köylüsünün ürettiği malın yabancılara daha

ucuza satılması, dolayısiyle yabancıların ürettiklerinden giderek daha az yararlanılması sonucu doğurmaktadır.

Genel Fiyat Artışları (Enflasyon) Önlenemeyecektir :

En geç 1983 yılında bir trilyonu aşacak olan karapara, karaservet bu ekonominin malıdır. Bu ekonomi içinde ister istemez kullanılmaktadır. Yalnız büyük bir bölümü kayıt dışı dolandığı için katlanılan risk (sakınca) yüksek olmakta, bu nedenle karapara sahibi parayı kullananlardan hem yüksek faizler koparmakta, hem de güçlü teminatlar (güvenceler) almaktadır. Bilinen güvencelerden bazıları şunlardır: Gayrımenkul ipoteği, banka teminat mektubu, tahvil, vs. Örneğin banka teminat mektuplarının kamuoyunu da kullanılan paranın maliyetlerine girmektedir. Karaparaya ödenen faizler, banka teminat mektubu komisyonları karaborsa fiyatları içinde tükettiğimiz malların fiatlarıyla halka yanıltılmaktadır. Karaparanın kullanım genişledikçe boyutları da büyüyecek, boyutları büyüdükçe satın alınan mallara binen maliyetler de artacak, enflasyon denetim altına alınamayacaktır. Sırası gelmişken enflasyon konusuna kısaca değinmekte yarar görüyoruz :

Enflasyonun önlenebilmesi için sanayi serveti sahipliğinin geniş halk kitlelerine yayılması, halkın sanayi servetlerinden gerekli payı alması bunun sonucu olarak da nakdî tasarrufların ev, arsa, altın gibi verimsiz yatırımlara değil, yeniden örgütlenecek halk şirketlerinin pay senetlerine ve tahvillerine gitmesi sağlanmalıdır. Öte yandan tarımsal üretime gerekli subvansiyonlar (devlet desteklemesi) sürdürülürken kredilemede tarım kesimine gerçekten iktisadî karakter kazandırılmalıdır.

Bugün sanayi servetleri sanayi ağalarının kesin denetimindedir. Türkiye'de sanayi kesimi bir aile şirketleri cennetidir. Aile şirketleri halka açılma ve halkın sanayi servetlerine ortak olması olayını sürekli engellemeye çalışırken, halkın eline geçen nakdî fonların çarçur edilmesini enflasyon fonları olarak yine halkın aleyhine piyasada dolanmasını sürdürmek istemektedirler. Bu fonlardan

yararlanmak istedikleri kadar yararlanmakta, fakat asla fon sahiplerine sanayi serveti sahipliği sıfatı kazandırmamaktadırlar. Çünkü sanayi servetlerinin sahipleri, çağdaş anamalcı düzenlerde siyasal iktidardır. Sanayi serveti sahipliğinin halka yayılması demek iktidarın sosyalleşmesi demektir ki bu da egemen sınıfların izin vereceği bir olgu değildir.

Türkiye'deki banker hareketi de bu olayın içinde değerlendirilirse gerçek kimliğini daha açık seçik bulacaktır. Bankerler, sanayi serveti sahiplerinin aracıları, iş kotarıcıdırlar. Geniş halk kitlelerini üretim araçlarının sahibi etmeden, onların elindeki fonların ne kadarı işlerine yarıyorsa (fiatı ne olursa olsun çünkü bu fiyatı maliyet olarak yine halk ödeyecektir) o kadarını kullanmak, kullandırmak bankerin görevlerindendir.

Geniş anlamda öz kaynaklara dayalı ulusal üretim seferberliğinin açılması ve ulusal üretimde hissedilir artışlar sağlanması, temel malların üretim ve dağıtımının gerçekten ciddî bir denetim altında tutulması, üretimde fiziksel planlamaya gidilmesi mal döviz ve vergi kaçakçılığının kesinlikle önlenmesi, aracı ve ticaret kesiminin kontrolla veya kontrolsuz kredi piyasasından yararlanmasının önüne geçilmesi, üreticinin birinci elden malını halka satmak için malî bakımdan desteklenmesi, özellikle ithal mallarında ve sanayi üretiminde kârlılığın düşürülmesi ve sanayi kesiminin kredilemede ön plânda tutulması sonucu enflasyon kısa sürede önlenebilecektir. Ancak bu önlemlerin alınması yürek ister.

Banker Parası Ekonomiye Hâkim Olacaktır :

Banker parası pahalı paradır. Pahalı para olması bir yana geniş oranda ulusal ekonominin kayıtlarına girmediğinden (karapara) görünmeyen maliyetleri ile ekonomiyi bir kanser gibi tahrib etmekte, bir yandan da çığ gibi büyüyerek tüm ekonomiye hakim olmaktadır.

Devletin işlevi ve görevi ekonomiye halkın çıkarları ve mutluluğu doğrultusunda yön vermek değil midir? Dev-

letin hâkim olamadığı bir para tüm ekonomiye hâkim olursa, devlet nasıl halkın mutluluğu ve çıkarları doğrultusunda kararlar alabilecektir. Denetim karaparanın eline geçmek üzeredir.

Hükümet bankaların vadeli mevduat ve kredi faizlerini serbest bırakma kararı almıştır. İlk bakışta karara bankerler tepki göstermiş gibi görünüyorlarsa da aslında bu karar bankerler için bir zaferdir. Artık istaka bankerlerin elindedir. Toplarla istedikleri gibi oynamaktadır. Kısa sürede bankalarla anlaşacakları umulmaktadır.

Devlet Dövize Hâkim Olamayacaktır :

Azgelişmiş Türkiye'nin en büyük sorunu her zaman dış ödemelerde açık vermesidir. İç tasarruflar ne kadar gelişirse gelişsin, dış tasarruf gereksinmesi otonomdur İç tasarrufun eksikliğiyle ilgisi yoktur. Ülkemizde dövize ilişkin olarak yapılacak her işlem devletin bilgisi dahilinde yürütülür. Nihaî alım satım ve tahsis işlerine devletin organları yetkilidir. Fakat Türkiye'de herkesin bildiği gibi bir de serbest döviz piyasası vardır. Ülkenin dört bucağında satılan en büyük gazeteler her gün serbest döviz piyasasındaki yabancı döviz fiyatlarını yayınlamaktadırlar.

Geçmiş yıllarda son derece dağınık ve bireysel çalışılan serbest döviz piyasası, banker örgütlenmesiyle beraber ve paralel olarak örgütlenmiş, Tahtakale merkez bankası esprisiyle isimlendirilen bu piyasanın dış alım ve dış satımı, devletin finanse ettiği dövizli dışalım ve dışsatımı geride bırakmıştır.

Artık devlet dövize de hâkim olamamaktadır. Bunda sermaye piyasası kuruluşları adıyla ortaya çıkan kuruluşların her bakımdan kesin ve belirgin rolleri olmuştur.

Nitekim, yetkili ve etkili devlet adamları, TL'nın dalgalanmaya bırakılacağından ve konvertibilizasyonundan söz etmektedirler. Faizle baş edemeyince faizi serbest bırak, döviz kaçakçılığıyla baş edemeyince TL'nın değerini dalgalanmaya bırak. Herhalde bu anlayışı sürdüren devletin ilgili organları, sermaye piyasası kuruluşlariyle baş

edemeyip, onları da özgür bırakacaktır.
Hem de yasasını bile çıkarmadan.

Sermaye Piyasası Yasası Çıksa Da Sonuç Değişmez :

Bilindiği gibi Türkiye'de menkul kıymetler alım satımını, ödünç para verme işlerini düzenleyen yasalar vardır. Sermaye piyasası kuruluşları bu yaraları ve hattâ bankalar da, bankalar yasasını ve yukarıdaki yasaları göz göre göre çiğnemişlerdir.

Şayet bir sermaye piyasası ve sermaye piyasasının denetimi yasası çıkarılır ve de bu yasa günümüzün karabankları tarafından gerçekçi (!) bulunmazsa, tıpkı eski yasaları nasıl çiğniyorlarsa yeni çıkacak yasaları da çiğneyeceklerdir. Bundan kimsenin kuşkusu olmamalıdır. Bugünkü sermaye piyasasının gerçekçi (!) bulacağı yasa ise soygun minaresine kılıf biçme olmayacak mıdır?

Kötü Deneyden İyi Sonuç da Çıkarılabilir :

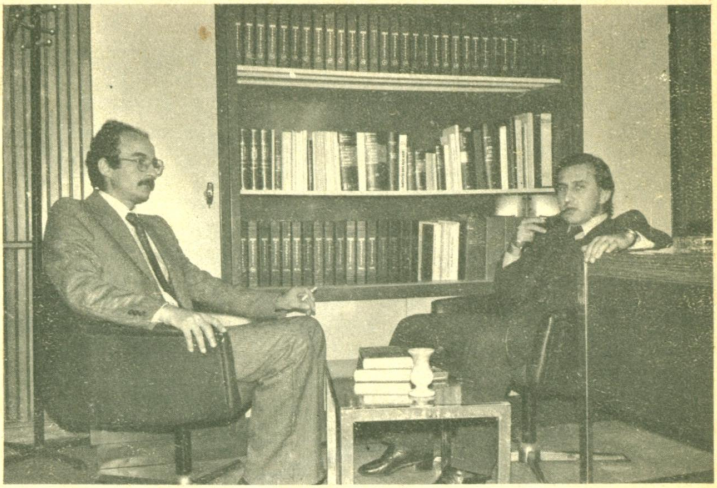
Deney ülkemiz ekonomisi halkımızın çıkarları açısından kötü bir deneydir. Bankerlerin savunduğu gibi banker hareketi «bankaların halkın fonlarını ucuza kullanıp, üzerinde hora tepmelerine karşı demokratik bir isyan» hareketi asla değildir. Hiç ilgisi yoktur. Tam tersine her aşamada bankalarla çok yakın ilgileri vardır. Ortak çıkarları vardır. Kötü deneyden iyi sonuç şöylece çıkarılabilir :

Halkımız, tahvil nedir, pay senedi nedir, tahvile, pay senedine, yatırım fonlarına niçin para yatırılır, bunları dahi bilmiyordu. Bugüne dek bankerlerin çok yoğun bir reklâm kampanyası ile sermaye piyasası olayının sürekli olarak dikkat ve ilgileri toplaması sağlanmıştır. Sermaye piyasasının tanıtım açısından ve olayın enine boyuna tartışılması halkın aydınlanması açısından bankerlerin çok büyük yararı olmuştur. Kitabın başında anamalcı düzenlerin sosyal adalet dağıtım mekanizmalarının başında sermaye piyasasının geldiğini açıklamıştık.

Eğer anamalcı düzenimizin egemenleri, artık sosyal adalet dağıtım değirmeninin kurulup, işlemesini istiyorlarsa, bulunmaz bir fırsatı kaçırmamalıdırlar. Sermaye piyasasının tüm örgütleriyle birlikte kurulup işletilmesinin, halka açık şirketlerin çoğaltılmasının yasalarının çıkarılmasının, sanayi ve ticaret servetlerinin tabana yayılmasının tam da sırasıdır. Devlet isterse herşeyi yapar. İnancımız odur.

Hiçbir zaman gözden ırak tutulmaması gereken bir hususu açıklayarak sonuca gelelim. Tahtakalede her an bir fırtına beklenmelidir. Bir bankerin topladığı paraları dövize çevirip yurt dışına kaçmasiyle sermaye piyasasında her şey allak bullak olabilir. En önemlisi halkın güveni kaybedilmiş olur. Ve bir daha sermaye piyasası mekanizması çalıştırılamaz.

Türkiye ekonomisinin ve halkının bu kötü deneyi en ucuza atlatması, alınteri birikimlerin zarara uğramaması, ve bu kötü deneyimden devletin en kısa zamanda geniş halk kitleleri yararına iyi sonuçlar çıkarması dileğiyle noktalıyoruz.

Mustafa Koç Faik Y. Başbuğ

.... öyle anlaşılıyor ki, «karaparayı» yaratan ekonomi, onun yok edilmesinde aynı derecede başarılı olamayacaktır. Hele kısa vadede çok güç.

Duran sanayi çarkının, büyük bir hızla devam eden fiat tırmanışlarının, uluslararası ilişkilerde gözlemlenen aşırı düzeydeki olumsuz çarpıklığın gerisine gizli «karalı fonlar», çağın olgusu olarak özellikle gelişmekte olan ülkeleri güçlü kıskacı arasına alırken, bugün vardığı noktada kendini yaratan kurumları da inkâr etmeye başlamıştır.

Türkiye güncelinde; Tahtakale tanımlaması gerisinde yaşamını sürdüren ve çığ gibi büyüyen bu sistem gücünü nereden almaktadır? Kaynağı nedir ve hangi yöntemlerle tüm ekonomiyi kara bir ağ içine sıkıştırmıştır?

Ve gelecekte bu karalı tabloyu aklaştırabilmek olası mıdır?

Belki tüm bu soruların yanıtlarını bulmayı amaçlayan bu tür bir araştırmaya «karakitap» demek en doğrusuydu ....

Vergi gizlemeleriyle, kaçakçılık ve karaborsacılığıyla, banka ve bankerlikle olan uyumuyla, ikili finansmanıyla ve uluslararası alana taşmış döviz oyunlariyle, gelişimleri çok boyutlu ekonomik bir yörünge üzerine oturtan karakitap ...

Faik Y. Başbuğ ve Mustafa Koç 1949 yılında FATSA'da doğdular. Faik Y. Başbuğ A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesini, Mustafa Koç, İ. Ü İktisat Fakültesini bitirdiler. Faik Y. Başbuğ Maliye Bakanlığı Bankalar Yeminli Murakıbı iken ayrıldı. Mustafa Koç halen Maliye Bakanlığı hesap uzmanıdır.